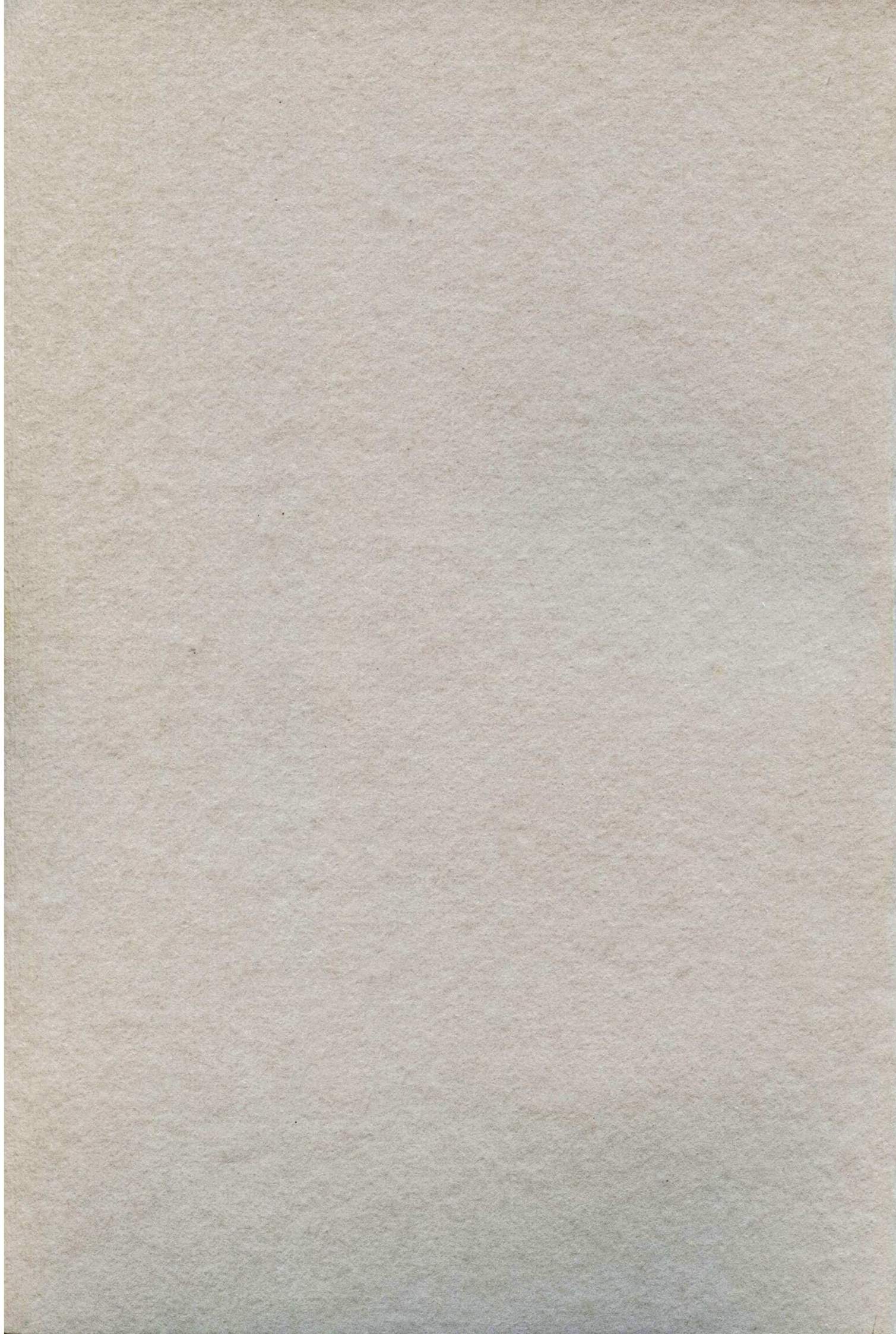

ZPRÁVY
VLASTIVĚDNÉHO MUZEA
V OLOMOUCI

SPOLEČENSKÉ VĚDY

282
2001

VM

Strategická pozice Olomouce v letech 1935-1945

Josef Bartoš

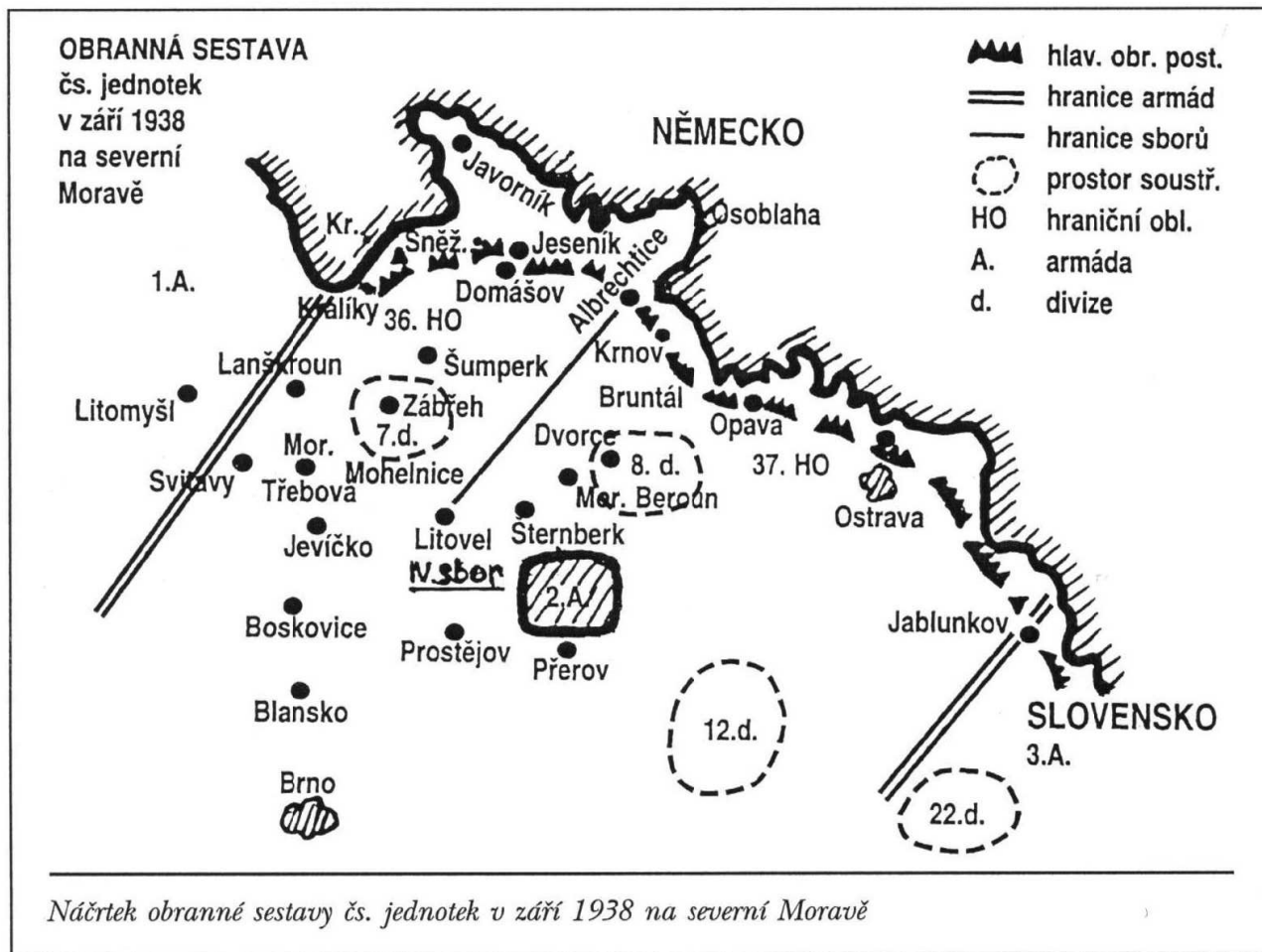
1.

Když byly v druhé polovině 19. století bourány hradby kolem historického jádra Olomouce, stalo se tak v domnění, že toto město definitivně ztratilo svůj dřívější strategický význam. Silná vojenská posádka, která zde zůstala i po roce 1918, byla chápána spíše jako pozůstatek minulých dob. To vše se však změnilo, když se v Německu dostal k moci Adolf Hitler. V té době se samozřejmě již nemohlo uvažovat o Olomouci jako o vojenské pevnosti, ale do popředí vystoupilo její místo ve struktuře obranného systému uprostřed Moravy. Od počátku bylo totiž známo, že nejzranitelnějším místem obrany Československa byla oblast Moravy a Slezska, protože zde hrozilo přetnutí tohoto území od severu k jihu a roztržení území republiky na dvě poloviny. Toto nebezpečí ještě vzrostlo po obsazení Rakouska Němci v březnu 1938.

Olomouc napřed z tradičních a později z právě uvedených důvodů zůstala i po roce 1918 městem, kde bylo soustředěno vůbec největší množství vojsk a vojenských jednotek ve vztahu k počtu civilního obyvatelstva, pomineme-li samozřejmě jen vojensky orientované pevnosti Terežín a Josefov; absolutně měla po Praze druhou největší vojenskou posádku v Československu. Vedle vojenských jednotek v čele s velitelstvím 7. pěší divize zde byla i celá řada skladů, učilišť, dílen, mj. i vojenské soudy a nemocnice. Jestliže např. v roce 1910 bylo při sčítání (včetně obcí připojených v roce 1919) v olomouckých kasárnách celkem 2.943 vojáků, tj. 5,8 % obyvatel, v roce 1921 to bylo již 5.815, tj. 10,4 % obyvatel, takže přinejmenším každý desátý olomoucký občan (a každý pátý muž bez ohledu na stáří) měl vojenskou uniformu. Pokud jde pak o počet osob, které byly na vojenské službě celkově závislé, tj. včetně příslušníků rodin vojáků z povolání, bylo jich v roce 1930 ve městě celkem 12.359, což představovalo v té době 18,6 % všech obyvatel Olomouce.¹

Z výše nastíněné situace vycházel celkový plán obrany ČSR, a to nejen při výstavbě pevnostního systému v pohraničí, ale také při zřizování nových zbrojních závodů na východní Moravě a západním Slovensku. Předpoklady se ukázaly jako důvodné, protože i na německé straně se vojenské kruhy připravovaly na případnou válku s ČSR původně v tom smyslu, že hlavní úder bude veden z Kladska přes oblast Králík do středu Moravy a od jihu zase k Brnu. Tato představa se ukázala nakonec jako nepřesná, resp. byla poněkud změněna, jak bude ještě blíže popsáno, ale ovlivňovala celou strukturu čs. branné moci i budování opevnění až do září 1938.²

Budování silného obranného pevnostního systému v oblasti Králík a příliš zjevné strategické uvažování vedení československé branné moci totiž přimělo velení německé armády k tomu, že původní plán přepracovalo a za hlavní směr útoku zvolilo oblast mezi Krnovem a Opavou, přičemž byla připravována mohutná podpurná

Obr.1. Mapka obranného pásma 2. armády s velitelstvím v Olomouci na konci září 1938.

akce výsadkovým vojskem na Bruntálsku. Tento úkol měla splnit německá 2. armáda s předpokládanými 12 divizemi (z toho jednou výsadkovou) pod velením generála pěchoty Gerda von Rundstedta. Ta měla z Horního Slezska prolomit čs. pohraniční opevnění a vést dále útok přes Bruntál na Olomouc až k Brnu. Teprve potom měla 14. armáda s výhledovým počtem 6 divizí a pod velením generála pěchoty Wilhelma Lista směřovat od Vídně přes Mikulov také k Brnu, čímž by byly sevřeny kleště a znemožněn ústup čs. armády z Čech na východní Moravu a na Slovensko.³

Při reorganizaci celé čs. armády v roce 1935 bylo v Olomouci umístěno velitelství IV. sboru, kterému potom náležela starost o obranu celého severomoravského a slezského pohraničí od Králik na západě až po Jablunkov na východě. V této linii bylo také budováno těžké i lehké opevnění, napřed v nejnebezpečnějších úsecích, jako bylo Králícko a Staroměstsko a oblast od Krnova až po Ostravu. O výstavbu opevnění se zde starala tzv. ženijní skupinová velitelství I.- IV. ve Starém Městě, Hlučíně, Králíkách a Opavě. Dále zde byly rozmístěny dva hraničářské pluky a čtyři strážní prapory.⁴

Podřízenými vojenskými silami IV. sboru, v jehož čele stál divizní generál Emil Fiala, byly na severní Moravě a ve Slezsku dvě divize (7. a 8.), a všechny jednotky určené k obraně XIII. hraničního pásma, které se dále členilo na hraniční oblasti číslo 36 a 37. V důsledku toho byla v Olomouci koncem roku 1937 zrušena velitelství 13. pěší a 7. polní dělostřelecké brigády. Na druhé straně zde byla zahájena stavba rozsáhlé budovy sborového velitelství.⁵

Pro úsek svěřený IV. sboru bylo mimořádně důležité, že jeho podstatnou část, zejména v oblasti Jeseníků, Rychlebských hor a Oderských vrchů, tvořil sice horský a málo přístupný terén, ale zároveň to byla oblast osídlená téměř výhradně německým obyvatelstvem. Toto národnostně složitě a problematické území se na jihu dotýkalo bezprostředního zázemí Olomouce (u Šternberka, za Dolanami, Svatým Kopečkem a Velkou Bystřicí). Navíc bylo toto území různými vazbami úzce spojeno s poměrně velkou německou menšinou přímo ve městě Olomouci, která čítala v roce 1930 ještě 15.017, tj. 22,6 % obyvatel, a také s německým jazykovým ostrůvkem v jihozápadním okolí Olomouce (Slavonín, Hněvotín, Nemilany, Kyselov, Nedvězí). I když není smyslem tohoto článku tuto situaci podrobněji rozebírat, je nutno aspoň konstatovat, že po roce 1933 a po vzniku strany Sudetendeutsche Partei (SdP, původně Sudetendeutsche Heimatsfront - SHF) se značná a v roce 1938 již zdrcující většina německých obyvatel hlásila k Henleinovi a s ním k Hitlerovi.⁶

Olomouc byla v této době nejen sídlem velitelství IV. armádního sboru, určeného pro obranu celé severní Moravy a Slezska, ale také velkého množství různých vojenských útvarů, skladů a zařízení. Uvedme aspoň ty nejdůležitější. V kompetenci Ministerstva národní obrany zde byla dvě vojenská učiliště pro důstojníky, dělostřelecké a chemické, k nimž je vhodné přičíst letecké učiliště v Prostějově a samozřejmě Vojenskou akademii v Hranicích. Zemskému vojenskému velitelství v Brně podléhal v Olomouci 2. letecký pluk a 401. dělostřelecký pluk.

V rámci IV. sboru byly přímo v Olomouci a ve zdejších kasárnách i dalších objektech (včetně některých ze staré pevnosti) umístěny velitelství 7. divize (u 8. divize to byly Hranice n. M.), pěší pluk č. 6 Hanácký (13. pluk v Šumperku a 34. pluk v Bruntále), dělostřelecké pluky č. 7 a 302, automobilní prapor č. 6, sborová zbrojnice č. 4 a proviantní sklad č. 7, sborová nemocnice č. 7, sborový a brigádní soud s příslušnými prokuraturami a věznicí, evidence motorových vozidel č. 4 a evidence koňstva č. 7; z jednotek a zařízení v jiných místech je třeba zmínit aspoň dělostřelecký pluk č. 108 v Hranicích n. M., telegrafní prapor č. 6 v Lipníku n. B., plicní léčebnu ve Šternberku a zejména výcvikový tábor v Přáslavicích, odkud byl přesunut tankový tzv. pluk útočné vozby č. 2. a jeden prapor pluku č. 3 v polovině září 1938 do Vyškova.⁷

Když v září 1938 vyvrcholila mezinárodní i vnitřní krize Československa a 23. září byla novou vládou generála Jana Syrového vyhlášena všeobecná mobilizace, bylo v Olomouci umístěno velitelství 2. armády (krycí jméno Jirásek) a obdobně tomu bylo i s podřízenými vojenskými jednotkami. Velitelství III. sboru v Brně se stalo jádrem IV. armády. Obě tyto přeměny však byly organizačně i personálně poměrně složité a jejich způsob byl později příslušnými veliteli kritizován. Jednalo se zejména o to, že velitelství 2. armády bylo vlastně jmenováno z hlavních představitelů Zemského vojenského velitelství v Brně v čele s divizním generálem Vojtěchem B. Lužou, zatím co dosavadní velitel IV. sboru divizní generál Emil Fiala byl postaven do čela velitelství XIII. hraničního pásma v Hranicích a na místo ve vedení IV. sboru nastoupil jeho dosavadní zástupce, divizní generál Josef Janáček, který se přemístil i se štábem do Litovle. Obrana byla organizována v podstatě tak, že vedle tzv. polních (operačních) jednotek v hraničních oblastech byla budována i tzv. zápolní armáda.⁸

V bojovou sestavu přetvořená II. armáda měla k dispozici velitelství hraničních

oblastí 36 a 37 se štáby v Šumperku a Šternberku, 7. divizi s předsunutým velitelstvím v Zábřehu a v záloze 8. divizi se štábem v Moravském Berouně. Další jednotky byly ve výstavbě, při níž se počítalo po mobilizaci všech záložníků se dvěma divizemi, několika pěšími, dělostřeleckými a hraničářskými pluky a dalšími jednotkami ženijními, spojovacími, strážními, tankovými, leteckými i protileteckými, také s předsunutými jednotkami a hlídkami Stráže obrany státu (SOS), které byly složeny vedle vojáků i z místních četníků a policistů, finanční stráže i prověřených civilistů (mj. německých antifašistů) a jejich úkolem bylo hájit hraniční pozice v předpolí opevnění.

Vedle již jmenovaných velitelů je vhodné připomenout u II. armády náčelníka štábu plk. Františka Vejmelku, velitele dělostřelectva generála Zdeňka Nováka, velitele letectva plk. Jaroslava Plasse a velitele skupiny bojového letectva pplk. Václava Lišku. U velitelství XIII. hraničního pásma s krycím názvem Rostislav byl velitelem dělostřelectva později z odboje známý brigádní generál Václav Ždímal, velitelem hraniční oblasti 36 Prokop byl jmenován brigádní generál Otakar Lička a jeho náčelníkem byl pplk. Josef Ejem, v čele hraniční oblasti 37 Florián byl brigádní gen. Jindřich J. Birula a jeho náčelníkem pozdější slovenský ministr pplk. gšt. Ferdinand Čatloš.⁹

Ze strategického hlediska a pozice Olomouce v době mobilizace je třeba podtrhnout, že teprve v jejím průběhu upustilo velení čs. armády od již zmíněné představy, že hlavní útok německých jednotek bude veden od severu k jihu Moravy, a došlo k závěru (na základě informací zpravodajských složek), že hlavní nápor bude směřovat z oblasti Liberecka a od jižních hranic na rozhraní mezi Čechami a Moravou do středu východních Čech. Pod tímto zorným úhlem byly dokonce některé vojenské jednotky, např. 17. divize a 2. rychlé divize, ze střední Moravy přesunuty do jiných oblastí v Čechách a na jižní Moravě.¹⁰

Při hodnocení mobilizace u II. armády bylo kritizováno zejména to, že její velitelství zůstalo v „mírovém“ sídle i objektu (nově nedlouho předtím dostavěného) velitelství IV. sboru a bylo tak letecky lehce dosažitelné a zranitelné. Je také faktem, že generál V. Luža v první směrnici, kterou vydal 26. září, ještě před převzetím velení II. armády, předpokládal, že ze dvou možných směrů postupu německé armády k Olomouci západně nebo východně od Hrubého Jeseníku je pravděpodobnější varianta první, tj. ve směru Králíky - Zábřeh - Olomouc a ne ze směru od státních hranic k Bruntálu a Olomouci. Podle toho také byly rozloženy síly II. armády a „těžiště odporu“ bylo umísťováno do prostoru Olomouc - Litovel - Zábřeh - Červená Voda - Králíky - Kladsko. Přitom později generál Luža při hodnocení předcházející situace zdůrazňoval, že opevnění mohlo zdržet nepřítele jen na poměrně velmi krátkou dobu (několik hodin až dní), takže bylo třeba podle něj věnovat mnohem větší pozornost jednotkám motorizovaným a mechanizovaným, tj. zejména tankovým. O velmi tíživé situaci svědčilo i to, že generál E. Fiala se dokonce po mnichovském diktátu 2. října z přepracování nervově zhroutil, takže muselo dojít k rychlým změnám na velitelských místech, ale nakonec zůstal ve funkci.¹¹

Všechny tyto přípravy skončily, jak známo, dohodou mocností v Mnichově a ústupem armády od hranic do vnitrozemí. Když k žádnému boji nedošlo, bylo velitelství II. armády po 12. říjnu přemístěno na zámek Račice na Vyškovsku, kde

předtím operovalo hlavní velitelství čs. armády v čele s armádním generálem Ludvíkem Krejčím. Armáda se vrátila opět do „mírového stavu“ a do čela IV. sboru byl

Obr. 2. Dnešní podoba jednoho objektu opevnění u Hynčice pod Sušinou na Staroměstsku.

postaven znovu generál Emil Fiala, zatím co Vojtěch Luža přešel na Zemské vojenské velitelství do Brna. V obou případech ne nadlouho.

Po mnichovském diktátu zůstala Olomouc i nadále v centru pozornosti při dalších, prozatím dílčích plánech na oslabení a ovládnutí území druhé republiky, tzv. Česko-Slovenska. K tomu měla být využita jednak mezi čs. a německou vládou dohodnutá výstavba exteritoriální dálnice z Vratislavi do Vídně, jednak opět oživený projekt průplavního kanálu Odra-Labe-Dunaj. Již v dokumentu Grundplanung O. A. z léta roku 1938, který vzešel z ústřední kanceláře Sudetoněmecké strany v Chebu, bylo o tomto záměru napsáno: „Je nutné, aby zeměpisné plánování přihlíželo k těmto hlavním myšlenkám: průplav Odra-Labe a průplav Odra-Dunaj, jakož i dálnice, jsou směrovými liniemi pro budování německých rolnických a průmyslových sídlišť. Podél průplavu Odra-Dunaj bude třeba položit mezi Čechy a Slováky pásmo obsazené Němci.“ A dále „je nutno německým osídlením zajistit i čáru Dyje-Brno-Vyškov-Olomouc-Odra.“¹²

Olomouc zůstala v popředí zájmu i v plánech na vojenské obsazení zbývajících území Čech a Moravy, ke kterému došlo 15. března 1939. Bylo využito plně blízkosti nových pomnichovských hranic a říšskoněmecké župy Sudety, které sahaly od severu až k Litovli a za Uničov i Šternberk ke Svatému Kopečku, Velké Bystřici a k silnici z Olomouce do Lipníka n. B. Bezprostředně bylo připraveno zahájení vojenské okupační operace směrem od Šternberka k Olomouci.¹³

Při postupu VIII. armádního sboru generála pěchoty Ernsta Busche byla sice dána přednost Ostravsku, které bylo obsazeno již večer 14. března, ale hlavní směr

Obr. 3. Velitel VIII. armádního sboru německé armády generál Busch a náčelník štábu plukovník Marcks v Olomouci 19. března 1939.

vojenské okupace celé severní a střední Moravy vedl opět od Opavy k Olomouci, odkud pak jednotky 5. tankové divize (velitel generálporučík Heinrich Gottfried von Vietinghoff) pokračovaly přes Prostějov až k Vyškovu a síly 2. lehké motorizované divize (velitel generálporučík Georg Stumme) za Kroměříž a Hranice na Moravě až po Otrokovice. Velitelství celého VIII. sboru německé armády bylo 16. března 1939 dopoledne přestěhováno do Olomouce.¹⁴

2.

Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava sice Olomouc ztratila svůj dosavadní vojenský strategický význam, ale patřila i nadále k velkým, tentokrát německým posádkovým městům. Její strategická pozice se však projevila v jiném směru, totiž v plánech germanizace celého českomoravského prostoru a zejména Moravy. Soustředíme-li se na oblast střední Moravy a přímo Olomouce, zjistíme, že toto město mělo hrát zvláštní roli, která byla odvozována od základní strategické myšlenky přetnout území Moravy od severu k jihu germanizovanými pásy tak, aby vznikl jakýsi český izolovaný rezervát v prostoru Čech, s kterým si pak bylo možno lépe poradit i v novém nacistickém uspořádání Evropy.¹⁵

Služebna říšského protektora pro Moravu v Brně vypracovala a již 14. března 1940 rozeslala všem tzv. oberlandrátům na Moravě rozsáhlý elaborát, který obsahoval zcela konkrétní rozbor možností a cest ke germanizaci středu Moravy od Olomouce směrem k Brnu a také v jiných severojižních pásech s využitím německých sídelních ostrůvků a měst s větší či menší německou menšinou, německých pozemkových majetků, státních a židovských statků a továren, nakonec včetně tzv. kmenových zvláštností a asimilačních předpokladů Moravanů a konkrétně Hanáků.¹⁶

V elaborátu byly především vyznačeny ty oblasti či územní koridory, kde bylo třeba posilovat „němectví“ (Deutschtum), a to z hlediska národnostního, politického i hospodářského. Jednalo se v prvé řadě o koridor od jižních hranic Moravy přes Brno a německý ostrůvek na Vyškovsku k Prostějovu a Olomouci až k hranicím se sudetskou župou u Šternberka. Další podpůrné germanizační pásmo mělo směřovat od Brna podél dálnice z Vídně do Vratislavi až k hranicím Sudet na Svitavsku a přes Lanškrounsko do Kladska. Třetí německý pás měl vést od německého národnostního ostrova kolem Jihlavy k jihu až k říšským (rakouským) hranicím a konečně poslední tzv. pohraniční pás měl vznikat postupně na východní Moravě v prostoru od Moravské Ostravy až po Hodonín; na něj měl navázat krátký německý most v prostoru Moravské brány s německým zázemím v oblasti Oderských vrchů.¹⁷

Mezi uvedenými variantami byla v elaborátu dána přednost pásmu od Brna přes skupinu německých obcí na Vyškovsku a zejména v rozšiřovaném výcvikovém

vojenském prostoru na Dražanské vysočině přes město Prostějov k Olomouci. Olomouc je zde považována za „vedoucí“ německé město na Moravě a je mu dáována přednost před do té doby nejčastěji uvažovanou trasou od Brna přímo na sever podél dálnice, nebo také od Brna přes Vyškov a Přerov do Moravské brány, k trase plánovaného kanálu řek Odra-Morava-Dunaj. V návrhu byly podrobně rozebrány také jednotlivé „opěrné body“ (i s údaji o složení obyvatel podle národnosti, vlastnictví půdy, sítě škol apod.). Celý koridor se měl vztahovat na území 90-95.000 hektarů a na asi 140.000 Čechů a 12.000 Němců.

V severní části Moravy měl koridor vést od Prostějova, který měl být poněmčen a arizován, k německému ostrůvku kolem Olomouce (asi 3.500 Němců) a odtud k souvislému německému osídlení za Šternberkem v Jeseníkách. České vesnice v tomto prostoru měly být začleňovány do germanizovaného pásu jednak dosazováním a usazováním německých přesídlenců, jednak asimilací údajně tichých a pilných, rasově vhodných a vůči němectví prý příznivěji nakloněných Hanáků. Je zajímavé, že v tomto případě nebyla zmíněna další možnost vedení koridoru od Prostějova směrem na severozápad k ostrůvku několika německých obcí na Koniceku, který byl dodatečně začleněn do Německem obsazeného území v roce 1938 (kolem Brodku u Konice).

Tento komplexní plán germanizace Moravy by nebyl tak důležitý, kdyby se pohyboval jenom v obecné rovině. Jeho praktický význam na rozdíl od jiných projektů spočíval v poměrně realistickém vidění situace a zároveň ve stanovení takových konkrétních kroků, které mohly být a také byly uskutečňovány hned, bez velkého zatížení válčícího státu a bez mimořádných nároků na finance i pracovní síly. Neobsahoval nic takového, co by mohlo ohrozit válečné hospodářství a vedení války, počítal s delší, postupnou, ale soustavnou a tím způsobem i bezprostředně nebezpečnou germanizací.

Vedle celomoravského projektu byly zřejmě již předtím zpracovávány podobné plány i pro jednotlivé oblasti oberlandrátů, okresů a měst. Takové dva dokumenty jsou dochovány i pro obvod oberlandráta v Olomouci a nesou datum 1. a 9. prosince 1939. V těchto dokumentech se střídají krátkodobé problémy s dlouhodobějšími plány, záměry a potřebami.

První a stručnější nese označením Osídlovací (rozuměj germanizační - JB) možnosti v obvodu oberlandráta Olomouc, tj. v tehdejších okresech město Olomouc, Olomouc-venkov, Přerov (se soudním okresem Kojetín) a Hranice (se soudním okresem Lipník n. B.), zatím co okresy Prostějov (se soudním okresem Plumlov) a Litovel (se soudním okresem Konice) byly do tohoto obvodu zařazeny až později. Druhý a obsáhlejší dokument se zabýval tzv. aktivní národnostní (tj. opět germanizační) prací ve stejném obvodu, ale v podrobnější a komplexnější podobě.¹⁸ Autoři prvního dokumentu o možnostech německého osídlování předpokládali, že na střední Moravě vznikne až 150 nových německých sídel, víceméně malých záchytných germanizačních bodů, které budou rozmístěny kolem větších měst i dalších středisek. Mělo jít o poměrně malé osady, jejichž obyvatelé by zajišťovali pro větší střediska zásobování zeleninou a ovocem a na druhé straně by zde našli, vedle vlastních malých hospodářství, zaměstnání a potřebné služby. V první fázi měla být takto zajištěna pracovní místa při výstavbě kanálu Odra-Labe-Dunaj a nová německá sídla měla být založena především kolem měst Olomouc, Přerov, Lipník,

Hustopeče, ale také u Velké Bystřice (pro spojení s oblastí sudetské župy), Tovačova, Citova, Kojetína a Drahanovic (pro spojení s Prostějovem a Vyškovskem), vše pro „stavbu mostu na jižní Moravu“.

Německé pozice mohly být posíleny podle dokumentu také v obcích německého ostrůvku u Olomouce v Hněvotíně, Nemilanech, Nedvězí, Slavoníně a Kyselově, kde prý asi jedna třetina půdy byla pronajímána a nebyla obhospodařována vlastníky, v tomto případě i německými. Dalším krokem mělo být zabránění a získání půdy židovských majitelů, zejména velkostatku potravinářského průmyslu bratří Mayů v Hejčíně a podnikatelské rodiny Guttmannů v Tovačově. Zde je třeba dodat, že v další fázi byly ve značném počtu zabírány i české zemědělské usedlosti v řadě čistě českých obcí, zejména obhospodařované nájemci a ne majiteli, a byly přidělovány německým přesídlencům z Východu, zvláště z Besarábie, v malé míře také z jižních Tyrol. Je důležité, že největší zákroky v tomto směru postihly vesnice mezi Šternberkem a Olomoucí a potom mezi Olomoucí a Prostějovem. Proto také byla vedle Brna i v Olomouci zřízena pobočka pražského Pozemkového ústavu, který měl tyto úkoly na starosti. Vzhledem k dalšímu vývoji a průběhu války byly tyto plány nakonec realizovány jen z malé části.¹⁹

Druhý elaborát oberlandráta vedle všeobecného úvodu upozorňoval hned na počátku na falešnou víru v demonstrativní a radikální mocenské akce a také v náhlé a velké výsledky. Hlavní část dokumentu se potom právě z tohoto důvodu zabývala hlavně konkrétními směry a kroky tzv. posilování němectví na střední Moravě a viděla je v těchto oblastech:

1. Přednostní zapojení německých příslušníků při arizaci židovského majetku.
2. Prosazování německých dělníků a úředníků na lepší a zodpovědnější pracovní místa.
3. Nasazení a využití německých příslušníků ve správě a ve veřejných korporacích.
4. Zajištění vlivu při změně držby a rozdělování pozemkového majetku.
5. V bytové politice.²⁰

Zdůraznění podílu na arizaci bylo důležité zejména pro Olomouc, protože zde byla největší židovská komunita na celé střední Moravě. Do určité míry tomu tak bylo i u bytové problematiky, protože český majetek nebyl v té době v dostatečné míře k dispozici. To se změnilo u průmyslových podniků i zemědělských usedlostí až poněkud později, zejména v ovládnutí kapitálových účastí v akciových i jiných společnostech, v dosazování německých vnucených správců do různých podniků a usazování německých přesídlenců z východních zemí a jižního Tyrolska, jak jsme se již zmínili.²¹

V další části dokumentu bylo zdůrazněno, že Olomouc byla a je „kulturní centrum celé severní Moravy“, takže je třeba překonávat ty překážky, které vznikly v říjnu 1938 a které oddělily toto město od souvislého německého osídlení v oblasti Jeseníků a Oderských vrchů. Zejména šlo o školství a pracovní síly, protože do Olomouce směřovalo z německých obcí v pohraničí (Sudetech) velké množství studentů, učňů, služebných, ale také úředníků. Speciálně byla zmiňována německá zemědělská odborná škola ve Slavoníně, která měla dříve podstatnou část žáků ze Šternberska a Moravskobrounska. Referující oberlandrát z uvedených důvodů i vzhledem k ostatním hospodářským vazbám vyzýval k tomu, aby hranice mezi

Protektorátem a župou Sudety co nejdříve „padly“, aspoň prý v hlavách sudetských Němců, protože by to znamenalo okamžitý a velký příliv „němectví“ do Olomouce.

Pokud se jednalo o pomoc z Německa, požadoval oberlandrát častější a hojnější patronáty německých měst nad protektorátními, přičemž pro Olomouc doporučoval město Breslau (Vratislav). Za nejučinnější však považoval organizované přesídlování Němců z Velkoněmecké říše a z jižního Tyrolska do Protektorátu, zejména zemědělců, protože získání půdy pro „němectví“ považoval za rozhodující. Konkrétně prý je k tomuto účelu k dispozici v okolí Olomouce a Velké Bystřice 19-26 zemědělských usedlostí s plochou 300 ha půdy a dalších 25 hospodářství se 400 ha je v okolí Tovačova a Kojetína. K nim bude možno přičíst dosud nezjištěný rozsah půdy po revizi 1. pozemkové reformy, od cukrovarů a z židovského i státního majetku. Bude prý třeba přikročit i k vyvlastňování půdy českých majitelů, k čemuž také později, jak víme, došlo.

Žádoucí byl podle oberlandráta také větší podíl Němců v průmyslových podnicích a v živnostech, zejména v těch řemeslech, např. stavebních, na nichž byla závislá německá správa a německé obyvatelstvo v Protektorátě. Navrhoval také oživit některé zastavené podniky, např. železárny ve Štěpánově a továrnu na lepenku Obransky v Olomouci. Naopak u dělnictva prý bude možné prosazovat větší podíl německých pracovníků až po zlepšení jejich celkového postavení a až bude možno učinit „poslední krok poněmčení celé země“. V závěru, jak bývá obvyklé, byly požadovány dostatečné finanční a materiální prostředky, aby mohly být vytyčené úkoly splněny.

Z celého elaborátu je zřejmé, že na germanizační plány olomouckého oberlandráta Momsena ještě neměla patřičný vliv teprve nedávno předtím rozpoutaná válka, zřejmě i pod dojmem tehdejších prvotních německých úspěchů, a že také nebylo ještě zcela jasno, co vůbec se má dít s českým obyvatelstvem a jak bude celkově řešena tzv. česká otázka. K tomu došlo až o rok později a týkalo se to Olomouce stejně jako celého Protektorátu.²²

Vedle nacistických mocenských orgánů počítali s obnovením historického německého města ve středu Moravy i olomoučtí Němci. Vyjádřil to jeden z nich, známý středoškolský profesor a vlastivědný badatel Richard Zimprich, který později o situaci po Mnichovu v Olomouci napsal: „Tehdy zůstalo staré německé město Olomouc k velkému zármutku obyvatel ve zbývajícím území Československa (Resttschehei) a teprve vytvořením Protektorátu Čechy a Morava došlo ke spojení německých starousedlíků z Olomouce s celoněmeckou kulturou. Napřed tak vznikl dojem, že pro dlouho týrané Němce musí opět přijít lepší dny. Bohužel však již 4. září 1939 vypukla válka, která nakonec všechny naděje zničila.“ Ponecháme-li zde stranou ono „týrání“, byl problém v tom, že naprostá většina olomouckého „obyvatelstva“ byla v té době již česká a nezodpovězená zůstala otázka, co by v tomto směru a v praxi znamenalo obnovení oné historicky podložené ideje „německého města“.²³

Pokud byly tehdy vyslovovány různé varianty tzv. řešení české otázky, vždy se počítalo s nástupištem v prostoru Moravy. V hlášení o různých možnostech a plánech germanizace českých zemí, které sestavil zástupce říšského zahraničního úřadu u říšského protektora v Praze Dr. Ziemke, to bylo vyjádřeno 30. srpna 1940 takto: „Župa Morava má význam německého národnostního mostu ze Slezska do Východní marky (tj. Rakouska - JB); ona také uzavře navenek Čechy v župě Čechy.

Moravu lze zcela proniknout němečtvím, přičemž je třeba podpořit a vybudovat jako pevné pilíře tohoto sídelního mostu německé národnostní ostrovy od Jihlavy přes Brno k Olomouci.²⁴

Specifický význam Olomouce se promítl i do různých návrhů na rozdělení a rozkouskování Protektorátu, které předkládali vedoucí činitelé sousedních říšských žup, tj. Sudet a Dolního Podunají. V memorandu župního úřadu NSDAP pro pohraničí v Liberci z 25. července 1940 byla podtržena potřeba „rozbít fikci jednoty historických zemí Čech a Moravy“ a byly zde navrženy i varianty nového členění, které měly přihlížet k tomu, že na Moravě „postoupilo vzájemné pronikání němečtví a češství nejdále“.²⁵

Pro Moravu bylo uvažováno s několika možnostmi: První spočívala ve vytvoření samostatné župy z protektorátní části Moravy s centrem v Brně a některých okresů na jihovýchodě Čech, zatím co Ostravsko se Slezskem a částí severní Moravy měly být připojeny k pruskému Slezsku. O Olomouci se tento návrh nezmiňuje, ale zřejmě měla připadnout také k Brnu. Druhá možnost spočívala v omezení „moravské župy“ na povodí kolem řeky Moravy s centrem v Olomouci s 0,67 milionu Čechů a 0,43 milionu Němců, kdežto celá oblast jižní Moravy i s Brnem měla připadnout k župě Dolní Dunaj se střediskem ve Vídni.

Další varianta počítala s parcelací Moravy tak, že by oblast kolem Olomouce byla přiřčena k župě Čechy a ostatní moravská území by byla připojena jednak k Rakousku, jednak ke Slezsku. Poslední návrh pak nadhodil myšlenku o úplném rozdělení Moravy mezi sousední župy na severu i na jihu, přičemž oblast Olomouce měla být v tomto případě připojena k župě Dolní Dunaj (odmítáno bylo začlenění do slezské oblasti).

Postoj nacistických představitelů župy Dolní Dunaj (Podunají) ve Vídni byl ještě radikálnější: Žádal zrušit Protektorát, jeho území rozdělit na pět částí a přidělit je k sousedním říšskoněmečkým župám, přičemž téměř celá Morava měla připadnout k Dolnímu Podunají, jehož sídlo mělo být přeneseno do Brna (Vídeň tvořila samostatnou župu). Pro germanizaci prý stačí především překlenout němečkým osídlením koridor od 60 do 100 kilometrů mezi jižní a severní Moravou.²⁶

Není možné na tomto místě rozebírat všechny kroky, které se v duchu uvedených návrhů později v moravském prostoru v rámci germanizace uskutečnily a jejich realizace se stala jedním z nejdůležitějších úkolů všech nacistických úřadů a institucí na Moravě. Svědčil o tom další dokument, který byl na základě hlášení příslušných oberlandrátů označen jako přehled o německé národnostní či germanizační práci (Deuschtumarbeit) v roce 1941 a o plánech na rok 1942, který byl zaslán úřadu říšského protektora do Prahy.²⁷

Z dokumentu je zřejmé, že jako směrnice platil v podstatě výše analyzovaný germanizační program vedoucího brněnské služebny úřadu říšského protektora Horsta Naudého. Byla jenom více zdůrazňována germanizace moravského prostoru posilováním hospodářských němečkých pozic, hlavně arizací židovského majetku, získáváním české půdy a jejím osídlováním němečkými rodinami, soustředěním na výchovu mládeže a v neposlední řadě všestranným zvýhodňováním němečkého obyvatelstva v Protektorátě. Germanizace sice měla být v prvé řadě záležitostí protektorátních Němců, ale přitom zdrojem národních sil měly být „Sudety a nakonec Říše“.

Mimo těchto germanizačních plánů nezůstalo ani město Olomouc. Jeho dva němečtí představitelé, K. Fischer a F. Sponer z městského stavebního úřadu, vypracovali již v lednu 1940 elaborát s názvem Základní principy plánování města Olomouce, s výslovným podotknutím, že se jedná „o začlenění do velkoněmeckého prostoru“.

Dokument vycházel ze základního předpokladu, že Olomouc je uzlovým bodem jednak v severojižním „národně politickém přirozeném pohybu, jednak v západovýchodním hospodářském proudění“. Tomu měly odpovídat všechny další plány v oblasti národní, kulturní, dopravní, hospodářské i urbanistické. Jednalo se zejména o stavbu kanálu Odra-Labe-Dunaj, přeložení obou místních železničních tratí z Olomouce do Prostějova (přímo a přes Senici) a o městskou výstavbu, která měla podporovat národnostní, tj. germanizační princip, což platilo zejména pro oblast školství, vědeckého a kulturního života, sociálních zařízení, tělovýchovy a sportu, péče o mládež, získávání pozemků a výstavbu a vůbec o taková „mimořádná opatření“, která by sloužila „ochraně německých zájmů.“²⁸

Mnohé další dokumenty, porady, projekty i činy na Moravě svědčily o tom, že v plánech germanizace se nic podstatného nezměnilo ani po nástupu R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora v Praze, ani po jeho smrti, kdy se do popředí v řešení všech otázek českomoravského prostoru dostal K. H. Frank. Výrazné bylo jenom to, že se zvyšoval vliv říšských mocenských sil, jmenovitě bezpečnosti a složek SS, že nad sudetoněmeckými představami vítězila spíše myšlenka rasového výběru a zejména že řešení všech problémů stále více a důrazněji ovlivňovaly potřeby armády a průběh války.

3.

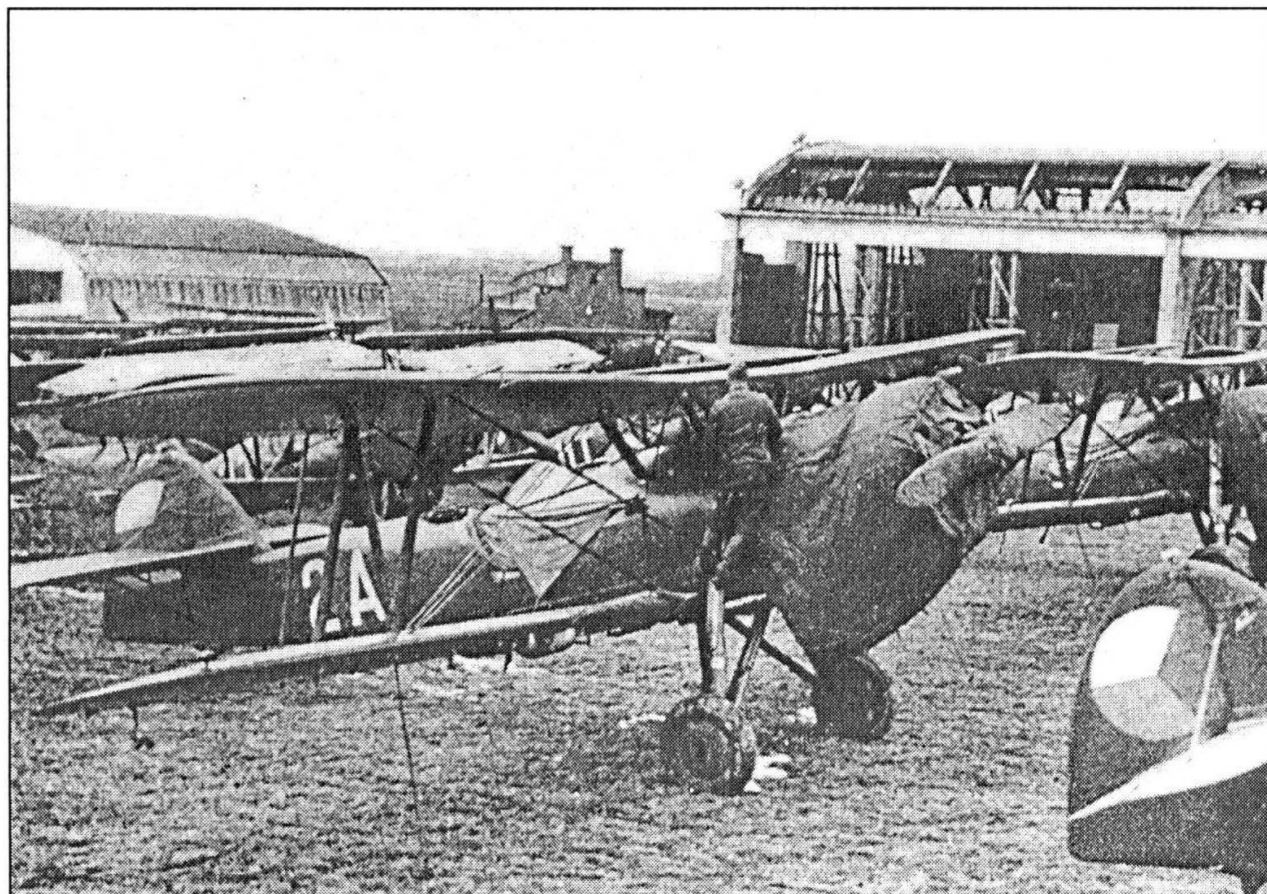
Z vojenského a válečného hlediska se Morava dostala do popředí opět v závěrečném období válečného tažení v Evropě. Bylo tomu jednak proto, že se zde soustředily v té době vojensky nejpočetnější a nejsilnější jednotky německé armády, ale i proto, že velení Rudé armády se je rozhodlo sevřít vojsky 4. a 2. ukrajinského frontu právě zde, v oblasti Olomouce a střední Moravy. Tak měla být uzavřena ústupová cesta německé armádní skupině Střed a její 1. tankové armády ze západního Slovenska a z východní i střední Moravy. Jestliže vojska 4. ukrajinského frontu měla směřovat k Olomouci přímo od Ostravy, potom podstatná část jednotek 2. ukrajinského frontu se měla obrátit také k Olomouci, ale až po dosažení Brna.²⁹

Oba tyto úkoly však byly splněny jenom částečně a zejména se značným zpožděním. Bylo tomu tak proto, že německá vojska kladla na všech směrech mimořádně houževnatý odpor a budovala na východní Moravě a zejména v prostoru Moravské brány ohromný obranný val, na jehož výstavbu byly do prostoru mezi Olomoucí a Lipníkem n. B. nahnány v prvních měsících roku 1945 desetitisíce mladých českých mužů.³⁰ Olomouc byla prohlášena za pevnost a i kolem ní byl vytvářen opevněný okruh, jehož páteří měl být hluboký protitankový příkop. Měly být využity i některé objekty bývalého tzv. tereziánského opevnění.³¹

U ostravské operace, která byla zahájena již 10. března 1945, došlo ke zpoždění proto, že přímý útok směrem na Ostravu k Novému Jičínu a přes Moravskou bránu k Olomouci se nezdařil a k osvobození Ostravy muselo být použito obchvatu přes Opavu a pásmo pohraničních opevnění na Hlučínsku. Ostrava tak byla osvobozena až 30. dubna a teprve tehdy bylo možno pokračovat opět v bojích směrem k Olo-

Obr. 4. Poslední auto s čs. vojáky opouští pod dohledem německé stráže kasárna Jana Jiskry z Brandýsa.

Obr. 5. Německou armádou ukořistěná čs. letadla na letišti u Neředína.

mouci. U brněnské operace se po obsazení Brna 26. dubna sovětské a rumunské jednotky sice obrátily celým pravým křídlem také k Olomouci, ale po úporných bojích se 1. května dostaly jenom za Vyškov, kde narazily znovu na mimořádně silný odpor německých vojáků a tanků.³²

Velení německé armády a její uskupení Střed si bylo dobře vědomo nebezpečí, které mu hrozilo v obklíčení na východní Moravě. Dostalo se zde do zcela rozporné situace, když na jedné straně chtělo udržet co nejvíce již velmi omezeného prostoru pro německé síly, ale na druhé straně se snažilo dostat vojska co nejbližší k západní frontě. Z tohoto dilematu lze vysvětlit mnohé tehdejší válečné jevy, včetně brutální likvidace jakéhokoliv projevu odporu v zázemí (povstání v Přerově, částečně i v Hodolanech a Kožušanech, Javoříčko) i původní vyhlášení Olomouce za vojenskou pevnost, které ale bylo nakonec odvoláno. I tak byla Olomouc s okolím bráněna německými silami až do posledních chvil války v Evropě.³³

Realizaci původního plánu Rudé armády změnila nakonec pražská operace v závěrečných dnech války. I když šlo v tomto případě o strategický význam moravského prostoru zejména ve vojenském smyslu, lze odtud vést i přímé spojení k předcházejícím tzv. přemostováním moravského území v zájmu ovládnutí celého prostoru českých zemí a nakonec i připravovaného útoku Německa proti ČSR v roce 1938. Rok 1945 totiž znamenal konec nacistických nadějí, že bude po válce prostor českých zemí podle těchto plánů a činů ovládnut nacistickou říší a podstatná část zdejšího obyvatelstva bude germanizována, další část pak vystěhována a v případě potřeby i likvidována.

Poznámky

- 1 S a n d e r, Rudolf: Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918-1939, Sborník archivních prací, 36, 1986, č. 1, s. 3-159. T ý ž : Abecední přehled československé mírové armády v letech 1918-1939, Sborník archivních prací, 50, 2000, č. 1, s. 205-316. Historický místopis Moravy a Slezska 1848-1960, sv. 3, Ostrava 1972. s. 31. Velký Olomouc 1924, Olomouc 1924, s. 30, 79-85. U r b á š e k, Pavel: Olomoucká vojenská posádka v letech 1918-1938. Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, č. 242, 1986, s. 7-22.
- 2 Š r á m e k, Pavel a kol.: Když zemřít, tak čestně, Československá armáda v září 1938, Brno 1998. T ý ž : Československá armáda v roce 1938, Brno - Náchod 1996. H o l u b, Ota: Poslední pásmo vzdoru, Praha 1988. T ý ž : Zrazené pevnosti, Praha 1982. V a ň o u r e k, Miloslav.: Příslušníci hraničářského pluku č. 6 Červená Voda vzpomínají, Mohelnice 1998.
- 3 J o h n, Miloslav: Nacistické přípravy na přepadení ČSR v září 1938, Plán „Grün“ a výsadková operace „Bruntál“, Bruntál 1988, zejména s. 32-37, 188-207, 208-219, 250, 252, 257. Když nakonec nedošlo k vojenskému střetnutí, zorganizovala německá armáda 7. října 1938 aspoň „pokusné“ či cvičné vysazení parašutistů jihovýchodně od Bruntálu. Ne náhodou to byl právě Bruntál, který se rozhodl v této oblasti 9. října 1938 spolu s Hermannem Göringem navštívit Adolf Hitler.
- 4 Z mimořádně rozsáhlé literatury o čs. opevnění viz např.: A r o n, Lubomír: Československé opevnění 1935-1938, Náchod 1990. A r o n, Lubomír a kol.: Československé opevnění 1935-1938. Dvůr Králové n. L. 1998. R á b o ň, M. - S v o b o d a, T. a kol.: Československá zeď, Dvůr Králové 1993. S t e h l í k, Eduard: Pevnostní útvary československé armády 1937-1938, Historie a vojenství (dále HaV), 46, 1997, č. 1, s. 20-57. T ý ž: Organizace výstavby čs. těžkého opevnění ve druhé polovině 30. let. HaV, 45, 1996, s. 74-123.
- 5 S t e h l í k, Eduard: Mírová organizace československé branné moci 22. září 1938, HaV, 45,

- 1997, č. 3, s. 102-132. F e t k a, Josef: Organizace obrany hranic severní Moravy ve třicátých letech, Severní Morava, sv. 21, Šumperk 1971, s. 27-39.
- 6 Viz blíže D o h n a l, Miloň - F i l i p, Zdeněk - S p u r n ý, František: Pátá kolona na severní Moravě, Ostrava 1969. S p u r n ý, František: Stráž obrany státu na severní Moravě a ve Slezsku, Severní Morava, sv. 52, Šumperk 1986, s. 29-34.
 - 7 S a n d e r, Rudolf: Abecední přehled československé mírové armády v letech 1918-1939, c. d., uvádí navíc u Olomouce v tomto období dělostřelecké pluky 107, 152 a instrukční, jezdecký pluk 2, letecký sklad 2, vojenský chemický ústav. S t e h l í k, Eduard: Mírová organizace československé branné moci 22. září 1938, c. d. F i d l e r, Jiří - F r a n c e v, Vladimír - S t e h l í k, Eduard: Mobilizovaná československá armáda - iluze a realita, HaV, 45, 1996, č. 2, s. 167-172. Není úkolem tohoto článku sledovat podrobněji diskusi vojenských historiků o často v zářijových dnech roku 1938 měněné struktuře a dislokaci čs. armády (např. v HaV, 45, 1996, č. 3, s. 139-153, č. 4, s. 185-187, č. 5, s. 153-157.
 - 8 S a n d e r, Rudolf: Válečná československá armáda v září roku 1938, 1.-2. část, HaV, 44, 1995, č. 6, s. 23-80; 45, 1996, č. 1, s. 38-64. F e t k a, Josef: Bojová sestava 2. armády v obraně severní Moravy před ústupem od hranic v říjnu 1938, Severní Morava, sv. 30, Šumperk 1975, s. 21-29. V dodatečné kritice bylo ovšem uváděno, že vedení 2. armády mělo být saturováno ze Zemského vojenského velitelství v Košicích, což samozřejmě také nebylo ideální.
 - 9 M i n a ř í k, Pavel - Š r á m e k, Pavel: Personální průvodce mobilizované čs. branné moci v době vyvrcholení mnichovské krize, HaV, 46, 1997, č. 5, s. 94-130; 48, 1999, č. 1, s. 154-177. F i d l e r, Jiří: Velitelé vyšších velitelství československé branné moci v letech 1918-1939, HaV, 48, 1999, č. 4, s. 848-872. Velitelem 7. divize Aleš byl brig. generál Karel Klubal a 8. divize Mánes brigádní generál Otakar Zahálka.
 - 10 M i n a ř í k, Pavel - Š r á m e k, Pavel: Dokumenty československé armády z podzimu 1938. HaV, 45, 1996, č. 5, s. 83-110. V rozkazu hlavního velitele z 25. září 1938 bylo dokonce výslovně uvedeno, že „nebezpečí na severní Moravě není zatím akutní“ (s.94).
 - 11 M i n a ř í k, Pavel - Š r á m e k, Pavel: Dokumenty československé armády z podzimu 1938. HaV, 46, 1997, č. 3, s. 141-174, č. 6, s. 87-133; 47, 1998, č. 2, s. 103-136. Archivní materiály z činnosti velení II. armády se nezachovaly.
 - 12 Š a m b e r g e r, Zdeněk: Mnichov 1938 v řeči dokumentů, Praha 2000, s. 113. Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu 1938-1945, I. díl, 3. sv., 2. sešit, Praha 1983, s. 33-34, 75-76. B a r t o š, Josef: Nacistický projekt dálnice z Vratislavi do Vídně a Lanškrounsko, Vlastivědný sborník Státního okresního archivu v Ústí n. O., sv. 5, 1994, s. 2-11. T ý ž: Projekty průplavu Odry - Labe - Dunaj na střední Moravě v letech 1938-1945, Střední Morava, sv. 11, Olomouc 2000, s. 37-46. G r o b e l n ý, Andělín: K jednáním o stavbu odersko-dunajského průplavu po mnichovském diktátu, Slezský sborník (SlSb), 77, 1979, č. 1, s. 1-14.
 - 13 Š p i č á k, Josef: Olomouc 1938-1945 - pohraniční město, Střední Morava, č. 10, Olomouc 2000, s. 81-86.
 - 14 Marchbefehl: Mähren, Mit dem VIII. A. K. ins Protektorat, Berlin 1939. K o k o š k a, Stanislav: Unternehmen Südost: Okupace českých zemí v březnu 1939, HaV, 46, 1997, č. 6, s. 134-150.
 - 15 Složení jednotek německé armády, které byly umístěny v olomoucké posádce, bude třeba ještě zkoumat, a to v německých historických vojenských fondech a archivech.
 - 16 Dokument (25 strojopisných stran) je s dalšími dílčími projekty uložen ve fondu Oberlandrát Olomouc v pobočce Zemského archivu Opava v Olomouci, kart. 1-2. Z průvodního dopisu je zřejmé, že jde o návrh představitele říšského protektora na Moravě Horsta Naudého. Obsah dokumentu, ke kterému měly být později vypracovány i mapy, byl projednáván na blíže nedatované poradě oberlandrátů na Moravě v Brně v roce 1940.
 - 17 B a r t o š, Josef: Projekty propojení okupovaného území severní Moravy a Slezska s jižní

- Moravou a Rakouskem 1938-1945, in: Historie okupovaného pohraničí 1938-1945, sv. 3, Ústí nad Labem 1999, s. 7-28.
- 18 Jsou zachovány podobně jako výše zmíněný dokument v ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Oberlandrat Olomouc: dokument Siedlungsmöglichkeiten z 1. 12. 1939 (3 strany strojopisu) a elaborát Aktive Volkstumsarbeit z 9. 12. 1939 (19 stran strojopisu). Oba jsou adresovány moravské služebně říšského protektora v Brně.
 - 19 Tuto skutečnost potvrzují dochované kroniky celé řady obcí na uvedené trase, ale měla by jí být věnována speciální badatelská pozornost. Též Chtěli nás vyhubit, Praha 1961, s. 87-89, 90-91.
 - 20 Oberlandrát na tomto místě upozorňoval, že tyto „oblasti“ posilování německví vyjmenoval již ve zprávě z 2. listopadu 1939, tedy ještě před vypracováním výše analyzovaného dokumentu o osídlování, ale ta není zachována.
 - 21 B a r t o š, Josef: Arizace židovského majetku v Olomouci v roce 1939. Terezínské studie a dokumenty 2000, Praha 2000, s. 297-308. Též německy: Die Arisierung jüdischen Vermögens in Olmütz im Jahre 1939, in: Theresienstädter Studien und Dokumente 2000, Praha 2000, s. 282-296.
 - 22 Na tomto místě nelze podrobněji rozebírat všechny možné germanizační plány a kroky, o nichž bylo vydáno již dostatek edic i dalších publikací. Z posledních let viz např. Č e l o v s k ý, Boris: So oder so, řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945, 2. vyd., Šenov u Ostravy 1997. N ě m e c, Petr: Český národ a nacistická germanizace prostoru, Český časopis historický 80, 1990, č. 4, s. 535-558. T ý ž: Die Lage der deutschen Nationalität im Protektorat Böhmen und Mähren unter dem Aspekt der Eindeutschung dieses Gebietes, Bohemia 32, München 1991, s. 39-59.
 - 23 Z i m p r i c h, Richard: Mährische Ausätze, Esslingen 1980, s. 79, viz též s. 176 o pronikání německé kultury na Východ. Zcela zásadní historický problém zde spočívá v tom, zda je únosné dějiny, včetně dějin měst, redukovat jen na vztahy nacionální, přičemž vždy jeden nacionalismus je doprovázen nacionalismem opačným.
 - 24 Institut für Zeitgeschichte München, Norimberský proces, Doc. No. NG-3173, s. 5. Viz též Č e l o v s k ý, Boris: So oder so, 2. vyd., c. d., s. 240, 255-274. Anatomie okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“, ed. M. Kárný, J. Milotová, D. Moravcová, Sborník k problematice dějin imperialismu, sv. 21, Praha 1987, s. 253, též s. 72-73, 244-245, 247-249, 291-294, 337-339. Dále jen Anatomie okupační politiky.
 - 25 Č e l o v s k ý, Boris: So oder so, 2. vyd., c. d., s. 259-261. Anatomie okupační politiky, c. d., s. 247-249. Chtěli nás vyhubit, c. d., s. 54-61.
 - 26 Anatomie okupační politiky, c. d., s. 244-245. Č e l o v s k ý, Boris: So oder so, 2. vyd., c. d., s. 257-258. Chtěli nás vyhubit, c. d., s. 145-49, 281-285.
 - 27 N ě m e c, Petr: Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě v letech 1939-1942, Časopis Matice moravské, 107, 1988, č. 2, s. 183-195.
 - 28 Státní okresní archiv (SOka) Olomouc, Archiv města Olomouce (AMO), registratura 1941-1945, inv. č. 3, sign. 005-02. Elaborát má 10 strojopisných stran, bohužel nejsou zachovány původně k němu přiložené územní plány.
 - 29 P l a n á, Ivana: Odboj a osvobození Severomoravského kraje, Olomouc 1990; jde o poslední ze série v pětiletých intervalech vydávaných bibliografií. Vzhledem k poměrně rozsáhlé literatuře k této problematice uvádíme jen základní skutečnosti v souvislosti se strategickou pozicí Olomouce.
 - 30 Viz blíže B a r t o š, Josef: Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1938-1945, Olomouc 1997, s. 103-104, 116-119.
 - 31 Souhrnně viz: Morava a Slezsko ve vojenských operacích v závěru 2. světové války, Brno 1995. J a m n i c k ý, Branislav: Osvobození Moravy, Brno 1964. B u r i a n, Václav: Boje v moravskoslezském prostoru a osvobození Olomouckého kraje roku 1945, Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, B III, 1955, s. 23-29. B a r t o š, Josef: Osvobození

- olomouckého okresu Sovětskou armádou, Okresní archiv v Olomouci 1974, Olomouc (1975), s. 16-24. T ý ž: Osvobození Olomouce, Osvobozená Olomouc, Olomouc 1985, s. 9-15. B a r - t o š , Josef - T r a p l, Miloš: Osvobození Olomoucka Sovětskou armádou, Středisko, r. 4 (63), Olomouc 1977, s. 9-15. N á d v o r n í k, Miroslav - R i e d l o v á, Marie: Místopis odboje a osvobození Severomoravského kraje, Olomouc 1975.
- 32 Přehledně viz: M a l ý, Jiří: Nikdo nebyl zapomenut, nic nebylo zapomenuto, Olomouc 1985.
- 33 Pro Olomouc znamenal skutečný konec války 8. květen, ale pro západní část střední Moravy až 9. květen 1945. Viz pozn. 31.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Strategische Lage der Stadt Olmütz in den Jahren 1935-1945

Die studie behandelt die strategische Lage der Stadt Olmütz in drei nacheinanderfolgenden Zeitabschnitten. Im Verlauf des ersten Zeitabschnitts, in den Jahren 1935-1938 war in Olmütz ausser einer starkem Militärgarnison auch die Kommandatur des IV. Armeekorps, die mit unter deder Befehl stehenden militärischen Einheiten die Vereidigung Schlesiens und Mährens an der nördlichen Grenze von Grulich bis Jablunkau sichern sollte. Zur Zeit der Mobilisierung im September 1938 wurde diese Truppengruppierung in die 2. Tschechoslowakische Armeeumgestaltet. Die deutsche Armee änderte ihren ursprünglichen Plan, Mähren mit einem von Glatz gegen Olmütz und Brünn geführten Stoss in zwei Teile zu spalten, und erwog einen anderen Angriff über Freudenthal gegen Olmütz, aber das Münchener Abkommen der Grossmächte änderte alles. Olmütz spielte aber eine bedeutende Rolle auch während der Besetzung der restlichen Gebiete Mährens am 15. März 1939.

Während des Krieges, in der Zeit der Naziokkupation war Olmütz zu einem der wichtigsten Ausgangspunkte des geplanten Germanisierungsstreifens bestimmt, der sich vom Norden bis zum Süden Mährens ziehen sollte. Die Germanisierungspläne der Stadt Olmütz und ihrer Umgebung arbeiteten gleich einige Institutionen aus, und man fing an, sie auch teilweise zu verwirklichen, namentlich in einem Streifen von Sternberg gegen Olmütz und Prossnitz und über das militärische Übungsgebiet auf dem Plateau von Drahan gegen Brünn. Die Olmützer Deutschen erwarteten, dass sie eine entscheidende Mehrheit in der Stadt wieder gewinnen, die sie hir bis zum Jahr 1918 hatten.

Der Krieg beeinflusste aber wesentlich den weiteren Verlauf. Am dessen Ende trat die Stadt Olmütz in den Vordergrund der militärischen Pläne beider Kriegsparteien. Einerseits sollte sie einen wichtigen Stützpunkt der deutschen Armee darstellen, andererseits sollten die Truppen der 4. und 2. Ukrainischen Front hier die sich aus Westslowakei und Ostmähren zurückziehenden deutschen Truppen in die Zange nehmen. Dieser Plan glückte nur teilweise, und Mittelmähren war erst im Verlauf der letzten Kampfhandlungen des Zweiten Weltkrieges in Europa befreit.

Übersetzt von Miroslav Papoušek

K pozdní tvorbě Vladimíra Vašíčka, nestora moderního českého malířství druhé poloviny dvacátého století

Josef Maliva

Tvůrčí procesy malířů probíhaly vždy v interakci s obecným výtvarným děním doby. Změny na uměleckém poli neměly jen široké rozměry slohotvorného významu, ale podléhaly rovněž individuálnímu toku variabilní kreativity tvůrců. Z historie umění známe autory, jejichž dílo k vysokým metám vzplanulo náhle, aby zazářilo jak ohnivý meteorit a zakrátko navždy uhaslo. Jiní pozvolna stoupali do strmého svahu k uměleckému horizontu a za ním se jejich tvůrčí činy vytrácely v konvenční rutině. Jen nemnohým bylo dopřáno, aby si kreativní schopnosti uchovali do pozdního věku a svým dílem vyznačili specifický fenomén pozdní tvorby, bez známek výtvarného ochabnutí a vyčerpání. Nad náročným problémem pozdní tvorby, který prorůstá dějinami umění, se mezi prvními již v polovině dvacátých let minulého století zamýšlel populární německý historik umění Albert Erich Brinckmann,¹ který tento specifický tvůrčí jev charakterizoval a objasňoval v četných souvislostech. Markantní materiál pro úvahy tohoto směru mu poskytoval Tiziano Vecellio, jenž za plné umělecké aktivity se dožil kolem devadesáti let. Živé kontrasty barev jeho časných obrazů, jejich tvarová určitost a sevřenost pevnými liniemi i hladkost povrchu malby, byly v pozdním věku malíře nahrazeny tvarovou neurčitostí, bohatstvím barevných odstínů, mnohdy pohlcených světlem, volnou malířskou traktací a prací s měkce hnětenou barevnou hmotou zatavovanou do nitra obrazu. Zprvu objektivistické vidění malíře a jeho práce s výrazovými prostředky, směřujícími k podtržení malířských efektů, se v jeho pozdním věku měnily v hluboce niternou záležitost: v subjektivní výpověď nadčasového významu; v pozdní Pietě se barva vytratila a byla nahrazena temnými odstíny, které znásobily účinek světelné emanace a role myšlenkové váhy obrazu.

Ve 20. století dospěla k pozdně slohovému stadiu tvorba i některých představitelů moderního malířství. Claude Monet v Giverny, ve Vašíčkově věku, jako *starý mistr pohroužený v osamělost své zahrady medituje nad vodami. Jeho zamýšlení nad přírodním dějstvím přechází - v jakémsi panteistickém uchvácení - v meditaci o lidském údělu, osudové hloubce lidství.*² Jeho Lekniny jsou považovány za *velkou kosmickou vizi nekonečného a stále proměnlivého nebe zrcadlícího se v hloubkách věčně různé doby.*³ I v této „velké vodní básni“ nacházíme uvolněný, subjektivně utvářený malířský rukopis, tvarovou amorfnost a kolorit uhnětený v duchu ryzí imaginace. Impresivní program fikce momentního času je nahrazen metaforou věčnosti.

Rovněž pozdní díla Oskara Kokoschky jsou charakteristická vypjatou subjektivitou, *prudší a ostřejší barevností [...] a prosvětlením [...] rozkyv mezi symbolem*

a alegorií [...] se ještě násobil mytologií.⁴ Již olej Saul a David, který Kokoschka maluje v době svých osmdesátin, se jeví jako éterická vize neurčitých kontur, prostoupena nehmotnými bělobami a barevnou změtí, určovanou jen subjektivní vůlí autora. Dílo je zasazeno jakoby mimo souřadnice obecných výtvarných názorů. Také náš malíř Josef Šíma, v závěru své osmdesátileté životní dráhy, dospěl k subjektivnímu rozjitření a jeho malba se stala výrazem nového vztahu člověka ke kosmu, který byl aktivizován jak stále intenzivnějším pronikáním do vesmíru, tak hlubším poznáním zákonitostí a jednotné hmotné struktury univerza. Jeho obrazy tak obnovují v minulém století téměř úplně zprerhané vědomí jednoty člověka s kosmem.⁵ Šíma na konci svého zápasu se [...] posléze utíká k Ukřižování, pojatému v platonickém významu slova jako „spojení sebe se sebou samým“ (Timaios); je to vrcholný stupeň přemožení lidského údělu v jeho plnosti. Šíma tak řeší protiklad hmoty a světla v splynutí Boha a přírody, drahém Giordanu Brunovi a Velké hře: neboť „Bůh je mezním stavem všeho vědomí, jež se sebe zmocňuje samo, bez pomoci člověka“⁶ [...] Lze hledat podobná řešení i v pozdním díle Vladimíra Vašíčka?

I Vašíčkova tvorba posledního desetiletí jeví zvýšenou roli subjektivních pohnutek. Výtvarné fenomény, které vyznačovaly umělce osobitost v minulosti nyní zesílily, důrazněji vystoupila do popředí umělce kolísavost mezi organickou a konstruktivní koncepcí díla, mezi senzualistickým pojetím živých barev v obraze a koloristickou řeholí, která jej dováděla k hranicím obrazové monochromie, mezi cílenou dekorativitou působivých barevných ploch a náhodností amorfity roztékajících se šedavých skvrn obrazu, mezi racionalitou a spontaneitou malířského přístupu.

Volně rozprostřená, transparentní barevná skvrna šedavých a namodralých odstínů, zdánlivě náhodně rozstříknutá do stran, se stala na počátku devadesátých let výchozím bodem řady jeho obrazů a ovládla podmalbu díla. V horní vrstvě se za-bydlela síť impulzivně traktovaných tahů štětce utvářených v duchu gestické kaligrafie. V mnohých dílech se oba, názorově konzonantní, výtvarné postupy propojily v jedinou nervní kompoziční strukturu prorůstající celou obrazovou plochou či koncentrovanou v uzlových bodech, před neutrální bělobou plátna.

Amorfní podoba rozlévané šedavě barevné skvrny utvářela charakter Vašíčkových pláten od roku 1992. Jako spodní nános malby, převrstvený strukturou gestických tahů štětce a skvrnami černé barvy, se beztvářá skvrna nazelenalého odstínu prosadila na obraze *Snahy a naděje* (1992), jinde (*Obojí význam*, 1992), se místy slučovala s narůžovělými a modravými odstíny a korespondovala s dynamikou odstředivě formované gestuální šrafury. Podobně je koncipován i působivý obraz *Od tmy do světla* (1992). K nejpregnantnějšímu výrazu a k naprosté čistotě malířského provedení dospěla tato tvůrčí sekvence v oleji *Nahlédnutí* (1992), jehož tvarové složky autor zkoncentroval do hlavního uzlového bodu středového prostoru a celek udržel v něžné, koloristicky střízlivé tonalitě. Na menším plátně *Plno touhy* (1992), přistoupil naopak k barevně působivému kontrastu. Jinou výrazovou alternativou, manifestující subjektivismus „beztvarově“ rozlévaných skvrn, se stal obraz *Srostlé možnosti* (1992), ve kterém se malíř pokusil o sloučení obrazové amorfity s racionálním rozvrhem geometricky utvářených ploch bělavých a našedlých odstínů, akcentovaných jemnými konturovými liniemi a drobnými skvrnami černé barvy. (Do kontrastu s monochromním pojetím malby vstoupilo jen - v umělce

tvorbě soliterní - dílo *V jiných prostorách* (1993), doklad autorova prudkého koloristického a dynamického vzplanutí, řešený na základě několika dominantních tahů širokého štětce.)

Ve stejné době se ve Vašíčkově ateliéru rodily obrazy manifestující pro umělce příznačné koloristické zaujetí, jeho živelný vztah k jasným barvám a k harmonizovaným útvarům, jež vibrují, spolu s expresivními kaligrafickými čarami a skvrnami, v prostředí čistých bělob. Vašíčkův svět obrazů v r. 1993 v symbióze s lineární, jakoby konturovou osnovou, nově oživil kolorit v oleji *Pro dlouhý čas* (1993). Jeho barevně jemné plošky, sevřené lineární sítě, připomínají uspořádání vitrážových skel. „Vitrážový efekt“, s větším důrazem na lineárně konturovanou soustavu, doprovázel tvorbu malíře po několik let. V strážlivé barevné tonalitě postupoval obrazem *Živé dědictví* (1993), soustředěn na diagonálně vychýlené svislé linie, zasahoval plátno *Ještě jednou* (1993) a po dvou letech dospěl do působivé barevné akordizace v malbě *Meditace* (1995). Setrval i v dílech z konce devadesátých let (*Život je rozdělen*, 1999), a přežíval i v následujícím deceniu (*Průchod časnosti*, 2001).

Souběžně malíř přichází s malbami, ve kterých oživuje přísně geometricky vymezenou barevnou plochu (*Vznět*, 1994), nebo navozuje dojem, že celým obrazem prorůstá konglomerát náhodné spleti křivek a barevných ploch (*Soudržený celek*, 1995). Novými úhelnými kameny trasuje i starší vývojovou cestu navazující na výrazovou tradici koloristicky živých útvarů vytvářejících soudržený celek rozprostřený na bílé ploše plátna. K dílům tohoto typu patří tvarově těkavé plátno *Odcházení* (1992), dynamický obraz *Živný oheň* (1990), kompozičně koncentrovaná malba *Růst a prázdno* (1992) a duchovně orientovaný olej *Vojtěchova cesta* (1996).

Niterná orientace ve Vašíčkově malbě konce devadesátých let je patrně nejpodstatnějším znakem jeho tvorby těchto let. Je zřetelná na téměř monochromním plátně *Zahlédnout světlo* (1996), které souvisí s údajným výrokem světce. V zúžené chromaticke se pohybují i další subjektivisticky rozjitřené malířské básně druhé poloviny 90. let. Na obraze *Touha po budoucím* (1998) zaplavuje prostor malby bílý jas, vytvářející neidentifikovatelný nekonečný prostor pohlcující věci nezřetelných tvarů šedých a namodralých odstínů. Neutrálními bělobami, které teprve po čase vyzrají do prostorotvorných dimenzí, byla téhož roku ošetřena i plocha plátna *Dvě síly*. Jedna „výrazová síla“ je odvozena ze sítě jemných, z prostoru se vytrácejících, linií, druhá se opírá o několik lineárně konturovaných modravých ploch spodních partií obrazu a vyvažuje klasické kompoziční jádro malby.

K absolutní čistotě výrazu dospěl malíř koncem devadesátých let v básnivě kontemplaci nazvané *Obsah všeho* (1999). Základem díla je opět bělavé, místy nažloutlé imaginární světlo - jas, vynořující se z hloubky malby, ve které jsou rozprostřeny neurčité, jemně modravé tvary. Dominantním motivem je soustava amorfních, roztékajících se skvrn blankytně modrého odstínu - v podvědomí malíře zafixovaných jako výraz chaosu v racionální sféře lidského vědomí. Bezbřehé skvrny jsou opět uvedeny do souladu se systémem a řádem, jenž vládne kompoziční strukturou obrazu.

Světelný jas bělob ve Vašíčkově malbě bude sehrávat svoji dematerializační roli i v pozdějších letech a vnitřní svět umělce se v jeho dílech bude projevovat ještě zřetelněji. Příkladem budiž lyrická kreace nazvaná *Stále ve vzniku* (2000), na níž bílý prostor pohlcuje jemně namodralé barvy neurčitých tvarových fragmentů.

Obrazový celek je kompozičně ukotven v jediném místě, kde prostorem prostupuje motiv oboustranného modravého „hrotu“. Jde o umělcovu asociaci představy Geneze anebo neustále se opakujícího životního procesu vzniku? Každý pokus o jednoduchou interpretaci těchto maleb je odsouzen k neúspěchu. Nicméně užití určitých tvarů a barev se v podvědomí malíře vázalo na jisté asociace a vždy vycházelo z hluboce zafixovaných představ o symbolice barev a z obecných myšlenkových postojů, ve kterých zásadní roli hrála duchovní sféra, spojená s religiozitou malíře.

V jednom rozhovoru přiblížil autor své myšlenkové pochody, které provázely práci na obraze *Průchod činnosti* (1999); „*Amorfní skvrnu pocítuji jako chaos, který vzbuzuje potřebu vyvážení hodnotami systému a řádu, jaký vládne i celým vesmírem. Červenou barvu, kterou jsem na obraze užil jako výrazného akcentu, vnímám jako symptom ženského elementu, žlutou jako znak nového života, ke kterému se upínají lidské naděje. Na obraze jde o výraz něčeho podobného, ovšem ve zcela obecné rovině. Zásadní roli tu má bílá barva širokého obrazového prostředí. Je emblémem duchovního světa, evokuje představu nekonečna, lidské svobody, mravní čistoty, myšlenkového fluida - světla v temnotě jako naděje mimosmyslových oblastí transcendentna.*“

Jak blízké jsou úvahy našeho malíře Šimovým myšlenkám: „*Syžetem mého malování je světlo a jednota všech věcí, jednotnost hmoty, jejímž nejsubtilnějším projevem je světlo - světlo nikoliv jako záhadné fluidum osvětlující předměty, nýbrž jako síla, tvořící existenci předmětů.*“⁸ V obrazech Vladimíra Vašíčka se syžetem stává jas, ve kterém předměty splývají, zanikají nebo se naopak zvýrazňují formovány do pevných kontur. Jas bělobami prosvětleného nekonečného prostoru je abstraktním pozadím i pro barevné zášlehy výtvarné mluvy umělcovy básnivé kreace.

Prozáření fiktivního prostoru bělavé obrazové plochy vyznačuje tvorbu Vladimíra Vašíčka na počátku milénia. Poetickou notu - vzdáleně připomínající duchovní atmosféru pozdního díla Josefa Šímy - nacházíme na výrazově poněkud soliterním obraze *Příroda - milost* (2000), řešeném v delikátním souznění narůžovělých, světle modrých a zelenavých barevných tónů koloristicky prosakujících i do nehmotného bělavého pozadí. Něžné lyrické vyznění charakterizuje i monumentálně cítěný obraz *Podobenství* (2000) a další díla ukotvená na lineárních prvcích malby.⁹ Obrazový „děj“ na Vašíčkových malbách se nadále odehrává v úzké barevné škále (např. světle modré tahy širokého štětce v symbióze s černými liniemi na obraze *Upínat se vzhůru* z r. 2000), a v onom, již zmíněném a pro umělcovu pozdní díla příznačném, nedefinovatelném abstraktním a bělobami malířsky kultivovaně traktovaném prostředí světla a jasu, jenž symptomatizuje subjektivní zření podstaty bytí i výtvarné rozjitření malíře.

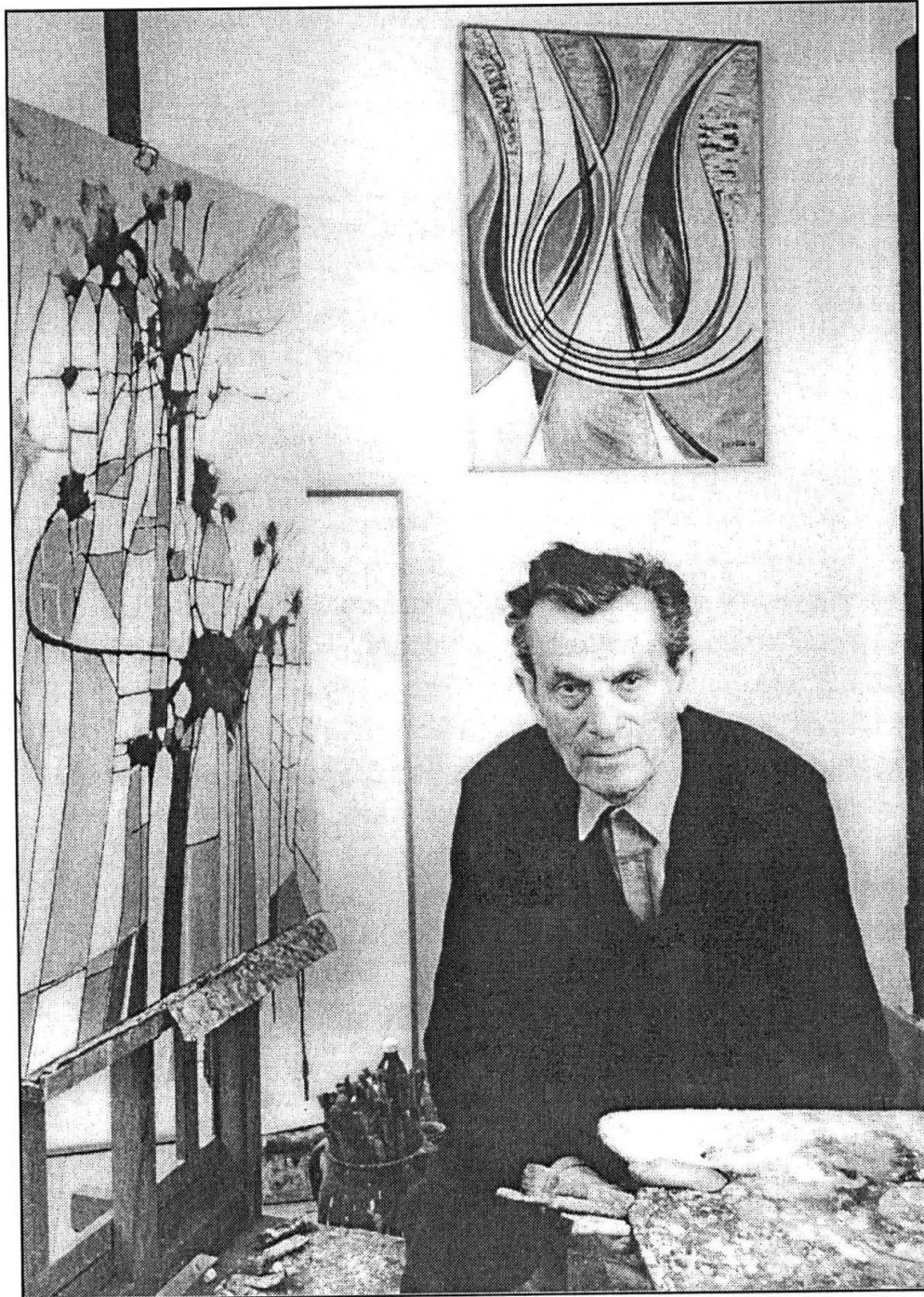
Dojít ke světlu. Tak nazval malíř obraz z přelomového roku 2000, dílo soliterní v živém barevném pojednání, ale charakteristické v tvarové i kompoziční struktuře. Ptáme-li se po obsahu malby a po její barevné symbolice, jsme odkázáni k obecnému smyslu religiózní tematiky Madony a Krista. Přírodní motiv Slunce v dávné malířově konfiguraci (slunce-země-pohyb-čas) je zde převeden do duchovní roviny. Malba nechce být pouhou výpovědí. Stává se výzvou k zachování duchovních hodnot lidské existence, naléhavou na prahu nového věku, do něhož vstupujeme po století válek, příkoří a násilí totalitních režimů, v čase stupňované agresivity jedinců, která i ve výtvarném světě doznává temných ozvěn.

Dospět k čistému výrazu ducha, nezávislého na hmotných faktorech, předpokládá vydat se na novou cestu. Cestu klikatou jak červenavé a žluté pásy Vašíčkova obrazu, útvary, které vnímáme i jako stuhy doprovázející stejně symboliku slávy jako utrpení. Prosvětlený střed plátna - v duchu barokní fresky klenby římského chrámu Il Gesù - prolamuje plochu do nedohledna a vypovídá o duchovních aspektech umělcovy pozdní tvorby. Dojít ke světlu je výzvou k cestě. Její směr a cíl vyslovuje evangelium sv. Jana (kn. 8., verš 12.): *Já jsem světlo světa. Kdož mne následuje, nebude chodit v temnotách, ale bude mít světlo života.*

Osobnost malíře utváří se dříve než autor přichází na uměleckou dráhu branami výtvarných škol. Na formování tvůrčích postojů Vladimíra Vašíčka se podílelo období jeho učednických let, kdy se setkával s přísně vymezenými barevnými plochami dekorativně působivých návrhů nástěnné výzdoby secesního malíře a dekorátéra Jano Köhlera. Již dříve se do podvědomí budoucího umělce zapsala i čistá běloba venkovských stavení kontrastující modrým či rudým barvám podrovnávek a barevná změť slováckého svátečního kroje. Hluboko se v mysli Vladimíra Vašíčka zabydlely názorové podněty z doby studia na zlínské Škole umění. Dostalo se mu zde několika výrazných impulzů k orientaci po duchovních hodnotách českého malířství, intenzivně vnímaných právě v těžkých letech německé okupace. Přispěly k tomu přednášky Alberta Kutala, znalce díla zakladatelů českého moderního malířství, jmenovitě Antonína Procházky. V nich se budoucí malíř seznamoval s cestami senzualistické větve českého kubismu a počal chápat haptické hodnoty malby i její konstrukční řád. Ještě v pozdějších letech se rozpomínal na Kutalovy analýzy futuristických principů Procházka Prométhea, na profesorsky rozborové metody spojení postavy s prostředím.

Nezapomenutelným učitelem na Škole umění ve Zlíně mu byl též architekt Vladimír Bouček. V jeho pojetí lidového umění se rozplynul mrštíkuvský mýtus o nezkaženém vkusu venkova, o síle tvořivosti lidu Slovácka, o aktuálnosti folklorem zabarveného umění. Mladý adept umění převzal od něj skeptický postoj ke komerčním nálepkám na folkloristickém balastu, který kriticky zmiňoval již F. X. Šalda. Architekt Bouček učil vidět hodnotu lidové slovesnosti, hudby, zvykosloví i hmotné kultury v poetické formulaci pocitu existence venkova a v jeho metaforickém sdělení. Učil vnímat krásu přírodních materiálů, ušlechtilost tradičních technologií a dokázal vysvětlit pojmy harmonie, rytmus, střízlivost a čistota provedení, a to vše sám přetvářel do aktuální polohy moderního výtvarného projevu.

Vašíčkovu uměleckou osobnost nepřímou formovala i tvorba jeho spolužáka Václava Chada. V jeho studentském ateliéru poznával budoucí malíř cesty tvůrčího předpokládání skutečnosti, odtud si však odnášel i odmítavý postoj k chimérickým vizím a k dusné atmosféře snových imaginací. Cizí mu zůstávaly Chadovy úvahy o absurditě lidské existence, jeho vnitřní pochybnosti, pocity bezmocnosti, nejistoty a odcizení. Jako člověku, jemuž jsou rozevřeny možnosti katarze křesťanské víry, zůstávala mu vzdálena imaginativní tvorba rozvíjející se za hranicemi smyslové krásy a harmonie. Teprve v Praze našel Vašíček pevnou oporu pro cestu k tvůrčímu činu. Po letech vzpomíná na dávný obdiv k dílu Bohumila Kubišty, na němž jej zaujal geometrický řád obrazové výstavby a expresivně dynamické složky malby. Na obraze *Krajina s továrnou* (1955), se později vyznal z obdivu ke Kubištomu v Bráníku. Po čase jej iritovala archetypická stylizace v obrazech Josefa Čapka

Umělec ve svém ateliéru roku 1999.

a barevná orchestrace maleb Františka Kupky. Prožitek Kupkových obrazů z výstavy konané r. 1946 v pražském Mánesu si umělec trvale uchoval, a ještě v roce 1962 jej připomenul obrazem *Dívka s míčem*. Později stejně intenzivně vnímal atmosféru intelektuálního prostředí Matalova ateliéru v Brně.

Dosud nedoceněnou roli v utváření umělecké osobnosti Vladimíra Vašíčka sehrával načas i příklad o sedm let mladšího malíře Mirka Tichého z blízkého Kyjova, se kterým nejednou pracoval na společném motivu. Kontakt s názorově blízkým umělcem znamenal pro něj posílení výtvarného vědomí i rozhodnutí nadále se vyrovnávat s malířskými motivy v duchu moderní tvůrčí stylizace a koloristické transformace reality.

V artikulaci postojů k umění, životu a všemu bytí nezůstával malíř ani ve svém svatobořickém tuskulu osamocen. Udržoval komunikaci se vzdálenějšími přáteli, umělci i historiky umění, s literaturou, s poznatky vědy, s filozofií, vírou i proměnlivým světem umění. Vašíčkův tvůrčí čin byl vícekrát charakterizován jako výtvarná parafráze přírodních sil, fyzikálních i biologických procesů, nehmotné energie a zrakem nepostižitelných jevů celého koloběhu života. Je pravdou, že své umělecké vidění světa vyvozoval malíř z obecného pohledu na veškerou existenci. Vnímal ji jako bipolární fenomén, jehož obraz si splétal z každodenních zkušeností, exaktních poznatků i z bezprostředně zjevených jistot. V představě všeobjímající smysluplné existence nacházel svojí víru, lásku i naději. Svět se mu stal jistotou, nedohlednou množinou bytí, naplněnou pravdou a harmonií - ideálem pevné a věčné podstaty i proměnlivých jevů existence.

Protikladem prožitku světa bylo Vašíčkovi vědomí nejistot lidské duše, niterných svárů osobnosti, chaosu v mysli člověka zmítaného pochybnostmi, erupcemi různých emocí a spontánními reakcemi na mnohé psychické podněty. Jde o protiklad rozkolísanosti jedince proti pevnému systému Všemohíra. Chaos lidstva a řád přírody. „Labyrint srdce“ a „ráj světa.“ Idea ambivalentního Jsoucna, slučujícího rozporuplnou dynamiku žití s harmonií světa reflektuje i umělcovo dílo. Každá umělcova malba chce v lidech rozechvět podvědomé struny, jež by rezonovaly s jeho postojem k Univerzu. Společně s filozofem Nicolausem Cusanem spatřuje Vladimír Vašíček v absolutním bytí výsledek nanejvýš rozumového projektu Stvořitele - jeho Dílo obdařené i řádem vysoké matematiky a pravidly veškeré geometrie, jež nám dovolují nahlédnout k oné bipolární podstatě Univerza. Výraz tušení vesmírných pravd chce postihnout tvůrčími činy a jejich prostřednictvím vyslovit i polaritu onoho Jsoucna, srostlé v absolutním nekonečnu jako kruh s přímkou.

Na proces malby nahlíží malíř jako na intuitivní zření spojené s myšlenkovými pochody procházejícími od smyslových záznamů, dojmů a prožitků k jejich třídění a zvažování v protilehlých estetických a významových hodnotách, až ke konečnému vyslovení Hérakleitovské „coincidentia oppositorum“. V rovině uměleckého prožitku - souřadného s filozofií a vírou - nabízí Vladimír Vašíček onu sokratovskou „učenou nevědomost“, která přebývá na konci racionální cesty k božskému Absolutnu, spočívajícímu vně sféry lidského chápání. Tvůrčí čin opírající se o filozofii, pramenící v Cusanově myšlenkové soustavě, rozvíjí umělec již více než půl století. Dnes tvoří stranou kolektivních snah a výtvarných hnutí s nadějí na nezničitelnou kreativitu kosmu: „*Chci věřit, že tvůrčí pohyb Univerza postupně vstoupí do našich myslí a navodí možnosti i mladé nadané generaci dorůstí, přes dnešní tísnivé poměry, cílů uměleckého tvoření.*“¹⁰

Bylo napsáno, že Vladimír Vašíček do našeho výtvarného dění vstupoval s desetiletým zpožděním. Dnes lze k tomu dodat, že na druhé straně bylo mu osudem dopřáno, aby svou tvůrčí hřivnu rozhojňoval po dlouhý čas. V době, kdy odešli bezmála již všichni jeho vrstevníci a mnoho z jeho dávných přátel, přijímá malíř, na počátku nového milénia, roli Ahasvera na cestě vstupující do 21. století, kdy se stává jedním z posledních žijících klasiků poválečné české moderny. S nezmenšenou intenzitou přistupuje nadále k svému poslání; proměňovat prožitky i nejprostších divů světa, přírody a poezie venkovských polí luk a zahrad slunné země v nové a nové temperamentní výtvarné partity.

Umělcova tvorba překračuje horizont regionu. Jeho tvůrčí čin v historii českého umění 20. století představuje zřetelný malířský fenomén. Vašíčkovo výtvarné zření odmítalo tradicionalistické konvence i vžitě normy avantgardismu. Budovalo především na vlastních tvůrčích devizách. Jako celek, při vši variabilitě, zůstávalo konstantou, napájenou především vnitřním zdrojem umělcovy kreativity, smyslem pro řád, sebejistotou, ale i pokorou, vírou, láskou a úctou k prosté lidské existenci.

K této tematice četli jsme již v roce 1969 shrnující a stále pravdivý závěr: (Vladimír Vašíček) *neusiloval o výpověď ale o zachování vědomí hodnot lidského bytí: jako onen Heideggerův ehnríedský dub u polní cesty, napražený k výšinám nebes a pevně vkořeněný v rodné zemi, dávající stín jistoty a víru v sílu růstu [...] nesppekulativní barevnost Vašíčkových obrazů vyvěrající ze smyslového okouzlení je mízou nasátou z bezpečného etnického zázemí, jemuž je bližší naděje než skepse a která má i pro bolest své cifry. A vedle barvy je neoddělitelnou součástí Vašíčkových obrazů jejich dynamická výstavba [...] i názvy obrazů jsou synonymem pro akci, čin, sílu. V čin jako cestu k personalizaci. [...] Tvrdošijnost Vašíčkova boje s malostí prostředí a jeho neschopnost asimilace evokuje mýthus o Sisyfovi. Malíř však z něj přijal jen okouzlení zemí a životem a neodraditelnou vůli k zápasu. Absurdnost hrudinova trestu si nepřipouští. Chtělo by se s Camusem věřit, že Sisyfos je skutečně šťastný.*¹¹

Věnováno autorovi posledních řádků

Poznámky

- 1 B r i n c k m a n n, Albert Erich: Spätwerke grosser Meister, 1925.
- 2 K r s e k, Ivo: Claude Monet, Odeon, Praha 1982.
- 3 W a l l i s, Mieczyslaw: Twórczść późná Claude Moneta. In: Biuletyn historii sztuki XXXVI, 1974, s. 60 a d.
- 4 T o m e š, Jan M.: Oskar Kokoschka, Odeon, Praha 1988.
- 5 Š m e j k a l, František: Vysoká hra Josefa Šímy. In: Josef Šíma, obrazy a kresby. Katalog NG v Praze, NG, Praha 1968, s. 34.
- 6 G i l b e r t - L e c o m t e, Roger.
- 7 F a u x o v á, Monique: Mezníky cesty. In: Josef Šíma, obrazy a kresby. Katalog NG v Praze, NG, Praha 1968, s. 16.
- 8 Z textu dopisu, který Šíma odeslal 10. 9. 1959 Jiřímu Kolářovi, z publikace cit. v pozn. č. 7, s. 49.
- 9 *K větším výškám jít, Vnitřní - vnější, Žhnout vzhůru* z r. 2000, *Neustále, Nadčas, Jednoduché nahlédnutí, Věci bez obrazu*, vesměs z r. 2001.
- 10 V a š í č e k, Vladimír: v katalogu výstavy TT Klubu, Brno 1991.
- 11 J ů z a, Vilém: Vladimír Vašíček, obrazy z let 1949-1968. Katalog výstavy Oblastní galerie výtvarného umění, Zlín 1969.

Nález zlatých mincí 14.-17. století v Uničově roku 1911 (Nálezy č. 3 533)

Část depotu z majetku olomouckého muzea - I. Uherské ražby

Věra Michnová

ÚVOD:

Počátkem roku 1911 byla numismatická věda obohacena o objev jednoho z nejvýznamnějších moravských nálezů zlatých mincí.¹ K odkrytí depotu došlo na lokalitě v bezprostřední blízkosti města Uničova, v trati místně označované jako „Šibeníčník“.² Kopec Šibeníčník byl po léta využíván k získávání materiálu pro výrobu cihel v místní uničovské cihelně. Právě v průběhu kopání hlíny potřebné k výrobě došlo k nevšednímu objevu, který je pozoruhodný nejen cenou nalezených mincí, ale mimořádně zajímavou se jeví i samotná skladba ražeb zlatého uničovského pokladu.

Někdejší c. k. konzervátor MUDr. Jan Smyčka, působící v době odkrytí nálezu v blízké Litovli, vypovídá o uničovském depotu mincí, že byl objeven dne 16. února 1911 ke čtvrté hodině odpolední, a to asi jeden metr pod povrchem. Jako nálezce označuje jednoho ze zaměstnanců cihelny v Uničově pana Petra Petříka, který pocházel z nedalekých Střelic. Ten údajně při překopávání hlíny „*narazil do hliněného hrníčku, ze kterého se vysypaly žluté plíšky, v nichž byly poznány zlaté peníze - dukáty*“.³ Informace J. Smyčky týkající se nálezových okolností jsou cenné hned z několika důvodů. Jednak s nálezem pracoval a měl možnost ho prostudovat téměř bezprostředně po jeho objevení, zanedbatelné však není ani to, že byl obeznámen do všech podrobností s okolnostmi stran odkrytí depotu, a co více - byl svědkem (nepochybně až do roku 1913) i všech dalších osudů numismatického materiálu náležejícího k pokladu. Záslužnou práci týkající se podchycení nálezu jako celku, stejně jako i zmapování okolností souvisejících s odkrytím depotu, poněkud zastihuje víceméně povšechný popis mincí, který nám podává. Snad nejvíce u něj postrádáme geografické rozdělení ražeb z nálezu. Teprve novější literatura však rozšiřuje možnosti přesnějšího vročení jednotlivých ražeb a tím také přesnější dataci celého nálezu.⁴

Vycházíme-li z dobového líčení událostí vztahujících se k objevení pokladu, jak je popisuje J. Smyčka, byly mince v místě odkrytí nejdříve pečlivě sesbírány, a některé z nich si pak rozebrali spolupracovníci pana Petříka „na památku“. Ostatní si odnesl domů nálezce. Zřejmě ještě téhož dne však zjistil, že nález mincí je nutno hlásit úřadům. To také učinil, poněvadž hned následujícího dne - to je 17. února 1911 informoval o nalezení pokladu samotného dr. Smyčku, kterému odevzdal celkem 329 dukátů. Doma si ponechal pouze několik kousků, opět jak už to bývá - v upomínku na významnou událost, která ho potkala. Zvěst o nálezce se však rychle šířila, a do běhu událostí zasáhla tehdejší ještě c. k. četnická stanice v Uničově. Nastalo systematické shledávání a zabavování mincí rozebraných z pokladu. Čet-

níci vyhledali nejen dělníky, kteří byli účastni objevu, ale zrekvírovali rovněž ty mince, které si ponechal doma samotný nálezce pokladu Petr Petřík. Tak bylo s pomocí četnictva odevzdáno obecnímu úřadu v Uničově ještě dalších 23 mincí.

Z uvedeného je zřejmé, že vývoj událostí měl obdobný průběh, jaký provázal odkrytí většiny pokladů. Navzdory mezihře s rozebranými kusy z ukrytého depotu, je však s největší pravděpodobností možné považovat početní stav pokladu z kopce Šibeničnicku - a to 352 kusů za úplný.

Celá historie související s uničovským pokladem v tomto momentě ještě nekončí. Trvalo dalších devět měsíců než došlo po různých průtazích k tzv. právnímu vyrovnání, a tedy rozdělení nálezů. Výsledkem bylo, že polovinu objevených mincí obdržel majitel pozemku - uničovský stavitel Zdenko Vodička, a druhá polovina - 176 kusů připadla nálezci panu Petříkovi.⁵ Jaký byl další osud mincí, které připadly majiteli pozemku, nevíme. S největší pravděpodobností se staly součástí soukromé sbírky. Historii druhé poloviny pokladu lze sledovat o něco snadněji. Nálezce Petr Petřík svůj díl pokladu - tzn. 176 mincí „postoupil“ (nevíme však za jakých podmínek)⁶ tehdejšímu Krajskému muzeu v Litovli. Když došlo v únoru 1981 k delimitaci litovelské numismatické sbírky do Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, byla s ní současně přemístěna i část uničovského pokladu. Až postupná bližší determinace nijak lokalitou neoznačených zlatých mincí v litovelské kolekci dala postupně vznikat mozaice poskytující obraz někdejšího pokladu z kopce Šibeničnicku.

Katalogová část práce popisuje, jak je ostatně zřejmé z podtitulu článku, pouze díl celého ukrytého depotu, a zabývá se (vzhledem k poměrně obsáhlému celkovému počtu 176 kusů mincí v olomoucké části nálezů) ve svém prvním dílu studiem pouze těch mincí, které byly raženy v uherských mincovnách.

Shodou okolností je ale právě tato skupina ražeb zpracovávaných v první části reprezentativním vzorkem celého depotu, a dává mimo jiné i hypotetickou odpověď na otázku týkající se přibližné doby ukrytí pokladu. V dílu věnovanému uherským ražbám je totiž zastoupena nejmladší ražba celého pokladu, kterou je kremnický dukát Matyáše II. s letopočtem 1614. Mince nám rokem 1614 určuje terminus post quem, a v letech bezprostředně po tomto datu následujícím umožňuje hledat samotnou dobu ukrytí zlatých mincí. Mezi zpracovanými padesáti šesti ražbami náležejícími svou proveniencí uherským mincovnám můžeme však najít současně i nejstarší mince z nálezů. Jsou jimi uherské Zikmundovy dukáty, a mezi nimi vůbec nejstarší ražbou v depotu je dukát krále Zikmunda opatřený značkami I-V. Mince byla vyražena v budínské mincovně v rozmezí let 1394-1396. Její zastoupení v nálezů není nijak zarážející, neboť uherské dukáty z poslední čtvrtiny 14. století bývaly častým, a pro svou kvalitu i oblíbeným platidlem ještě v dobách daleko pozdějších.

Více než výmluvným je narůstající počet kusů mincí z konce 16. a počátku 17. století. Vedle ražeb Ferdinanda I. největší početní díl v nálezů představují uherské dukáty reprezentující vládu Rudolfa II. z let 1579-1608, a Matyáše II. z let 1609-1614.

Ve zpracované první části uničovského pokladu, která je věnována Uhrám, se nesetkáme s žádným větším nominálem. Tezaurovaný materiál činí dojem dlouhodobě strádaných a ukládaných prostředků, které se postupně staly rodinným pok-

ladem. Některá z uničovských zámožných rodin se rozhodla teprve v nejistých dobách k jeho ukrytí mimo své obydlí a tak jej uchovala, mimo jakýkoliv původní záměr, pro budoucí generace. Nález z Uničova dokládá, že zlaté mince již byl přisouzen podstatný význam na vnitřním trhu, ale je také potvrzením toho, že stálá hodnota zlatých ražeb, stejně jako obliba uherských dukátů sehrály významnou roli při akumulaci finančního a obchodního kapitálu. Co se týče účelu ukrytí mincí - je jednoznačný - jednalo se o tezauraci rodinného majetku či obchodního kapitálu, jinak řečeno o rodinný poklad s dukáty, nebo obchodníkovu peněžní hotovost. Skutečnost, že se v pokladu objevují výlučně zlaté nominály, naznačuje co již bylo uvedeno výše - značnou nedůvěru vůči stříbrným, byť i těžším ražbám. Vezmeme-li však v potaz předpokládanou dobu ukrytí pokladu v letech kolem (spíše však před počátkem) třicetileté války, je zřejmé, že se jedná o obavu zcela oprávněnou.

V katalogové části je pracováno s údaji tak, že materiál je přiřazen k jednotlivým mincovnám, jejichž pořadí není stanoveno abecedně, ale je přihlédnuto k důležitosti mincovny v rámci země. Pokud to umožnila dostupná literatura je zachován chronologický sled (tedy podle úřadování mincmistrů), a posléze podle letopočtů, pokud vůbec jsou na mincích vyraženy.

OBSAH NÁLEZU:

UHRY	Zikmund (1387-1437)	2 kusy
	Ladislav Pohrobek (1453-1457)	1 kus
	Matyáš Korvín (1458-1490)	9 kusů
	Vladislav II. Jagellonský (1490-1516)	1 kus
	Ludvík II. Jagellonský (1516-1526)	1 kus
	Jan Zápolský (1526-1540)	2 kusy
	Ferdinand I. (1526-1564)	8 kusů
	Maxmilián II. (1564-1576)	2 kusy
	Rudolf II. (1576-1608)	18 kusů
	Matyáš II. (1608-1619)	12 kusů

KATALOGOVÁ ČÁST:

U H R Y

ZIKMUND (1387-1437)

1. *Kremnica*, dukát, Johannes Siebenlinder, značky

Značky na této ražbě jsou řazeny k letům 1431, 1434, 1437.

L. V perlovém vnitřním kruhu dělený štít (v 1. a 4. poli znak uherský, ve 2. a 3. poli český lev), nad znakem na střed umístěna tečka. Vnější kruh ze sekaných perliček.

Opis +SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE

R. V hladkém vnitřním kruhu stojící postava sv. Ladislava, kolem hlavy svatozář z perliček. Po stranách sv. Ladislava písmena K-S. Nad písmenem S dvě malé kruhové výseče nahoře s tečkou, „pozůstatek dvojitého kříže“.⁷

Opis .S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 12, D 2-34;⁸ Noh. 41.⁹

Rozměry: 20,75 mm; 3,51 g, č. N 28 334.

2. *Budín*, dukát, Jacobus Ventur (1394-1396), značky

L. V perlovém vnitřním kruhu dělený štít (v 1. a 4. poli znak uherský, ve 2. a 3. poli orlice). Vnější kruh ze sekaných perliček.

Opis +SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE

R. V hladkém téměř neznatelném kruhu stojící postava sv. Ladislava, kolem hlavy svatozář z perliček. Po stranách sv. Ladislava písmena I-V.

Opis .S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 7, D 1-10.

Rozměry: 20,75 mm; 3,45 g, č. N 28 335.

Dukát je značně poškozený, zvláště na reversu mince. Okraj nese zřejmé stopy nařezávání střížku.

J. Smyčka se v roce 1913 ve zpracování uničovského pokladu zmiňuje o Zikmundových dukátech, které jsou v depotu celkem tři, a uvádí rovněž značky vyskytující se na mincích: K-S, K-P, a K-n. O písmenech I-V se však nezmiňuje. Vzhledem k tomu, že značky K-P se objevují na uherských dukátech až od panovníka následujícího - Alberta, a to v roce 1440, zdá se, že došlo k nepřesnosti a jedna z nynějších olomouckých mincí byla popsána mylně. Kalkulovat s možností, že by šlo o další kus z nálezů, by patrně nebylo na místě.

Dukát s písmeny I-V mění pohled na nejstarší mince zastoupené v nálezů a jejich datování posunuje již na samotný konec 14. století - konkrétně do let 1394-1396.¹⁰

LADISLAV POHROBEK (1453-1457)

3. *Kremnica*, dukát, Konrad Hölzler (1453), značky

L. V perlovém vnitřním kruhu dělený štít (v 1. poli uherská břevna, 2. český lev, 3. moravská orlice, 4. rakouské břevno). Vnější kruh perličkový.

Opis +LADISLAVS.D.G.R.VNGARIE

R. V hladkém, nahoře otevřeném vnitřním kruhu stojící postava sv. Ladislava, přesahující do opisu. Kolem hlavy perličková svatozář. Po stranách písmena K-h.

Opis .S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 20, H 2-1; Noh. 24.

Rozměry: 21,55 mm; 3,54 g, č. N 28 336.

Rovněž u této mince došlo při popisu v roce 1913 k nepřesnosti. Značky umístěné po stranách sv. Ladislava jsou interpretovány jako K-n, a nikoliv K-h.¹¹

MATYÁŠ KORVÍN (1458-1490)

4. *Kremnica*, dukát, Augustin Langsfelder (1461-1462), značky

L. V perlovém vnitřním kruhu dělený štít (v 1. poli uherská břevna, ve 2. dvojité kříž, ve 3. hunyadovský havran, ve 4. český lev). Vnější kruh z perliček.

Opis +MATHIAS.D.G.R.VNGARIE

R. V hladkém vnitřním kruhu, nahoře otevřeném, postava sv. Ladislava, kolem hlavy svatozář z perliček. V pravé ruce sekera, v levé říšské jablko. V poli po stranách značky K-A. Postava sv. Ladislava zasahuje do opisového pruhu. Na ploše sekery negativně vyražen trojlist ze čtyř teček.

Opis .S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 23, K 1-2; Noh. 36.

Rozměry: 21,25 mm; 3,55 g, č. N 28 337.

Dukát je na několika místech mírně prohnutý, v jednom místě nařezaný.

5. *Kremnica*, dukát, Johann Constorffer (1469), značky

Jako číslo předchozí, pouze na L. i na R. vnější kruh hladký a čepel sekery bez negativních značek.

L. *Opis* +MATHIAS.D.G.R.VNGARIE

R. *Opis* .S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 24, K 1-7; Noh. 53.

Rozměry: 20,95 mm; 3,50 g, č. N 28 338.

6. *Velká Baňa*, dukát (1470), značky

Jako číslo 4, pouze na L. bez vnitřního perlového kruhu, stejně tak i R. bez vnitřního kruhu.

L. *Opis* +MATHIAS.D.G.R.VNGARIE

R. *Opis* S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 26, K 1-22; Noh. 39.

Rozměry: 20,70 mm; 3,54 g, č. N 28 339.

7. *Velká Baňa*, dukát, Emmerich Zapolya (1458-1466), značky

Jako číslo 4.

L. *Opis* +MATHIAS.D.G.R.VNGARIE

R. *Opis* .SLADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 25, K 1-16.

Rozměry: 20,35 mm; 3,54 g, č. N 28 340.

8. *Velká Baňa*, dukát, značky

Jako číslo 4, ale varianta v opise.

L. *Opis* +MATHIAS.D.G.R.VNGARIE

R. *Opis* .S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl -; Noh. 34 - varianta v opise, stejnou značku uvádí i pod č. 57 (i vyobrazení).

Rozměry: 21,45 mm; 3,58 g, č. N 28 341.

Mince je prohnutá a nese stopy narovnávání.

Dukáty s obrazem Madony

9. *Kremnica*, dukát, Peter Schaidler (asi rok 1488), značky

L. V perlovém vnitřním kruhu sedící Madona s korunkou, dítě na pravé ruce. Zřetelná je i část sedadla s postranním opěradlem. Vpravo od Madony váza s třemi květinami. Vnější kruh ze sekaných perliček. Písmo již ztrácí svůj gotický charakter.

Opis MATHIAS*D-G:R:VNGARI

R. Ve vnitřním perlovém kruhu postava sv. Ladislava. Kolem hlavy svatozář z perliček. V pravé ruce sekera, v levé říšské jablko. Po stranách značky K a P nad pětilistou růží. Vnější kruh z perliček.

Opis S*LADIS*L-AVS*REX*

Typ Pohl tab. 31, K 9.

Rozměry: 21,85 mm; 3,59 g, č. N 28 344.

Mince je na několika místech mírně prohnutá.

10. *Velká Baňa*, dukát, městská správa (1481-1487), značky

L. Sedící Madona v plášti s dítětem na pravé ruce. Níže havran s prstenem v zobáku, sahající až k nohám Madony. Vnitřní kruh chybí. Vnější kruh ze sekaných perliček.

Opis MATHIAS.D.G.-R.VNGARIE.

R. Postava sv. Ladislava se svatozářím z perliček. V pravé ruce sekera, v levé říšské jablko. Po stranách postavy v poli značky - n a štítek se zkříženými kladívky. Vnitřní kruh chybí. Vnější kruh ze sekaných perliček.

Opis .S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 32, K 14-1; Noh. 62 - varianta.

Rozměry: 21,45 mm; 3,62 g, č. N 28 342.

11. *Velká Baňa*, dukát, městská správa (1481-1487), značky

Jako číslo předchozí, pouze varianta v opise.

L. *Opis* MATHIAS.D.G.-R.VNGARIE.

R. *Opis* S.LADISL-AVS.REX

Typ Pohl tab. 32, K 14-1; Noh. 62 - varianta.

Rozměry: 21,15 mm; 3,57 g, č. N 28 343.

12. *Velká Baňa*, dukát, Stephan Zöld v. Osztopán (od roku 1483), značky

L. V perlovém vnitřním kruhu sedící Madona s korunkou, dítě na pravé ruce. Korunovaná hlava dělí opis nahore, dole havran s prstenem v zobáku sahá přes vnitřní perlový kruh k nohám Madony. Hlava dítěte jakoby seříznuta vnitřním perlovým kruhem.

Opis MATHIASD-GRUNGARIE.

R. Jako číslo 9.

Opis S.LADISL-AVSREX

Typ Pohl tab. 33, K 15-9; Noh. 88 - varianta.

Rozměry: 21,05 mm; 3,52 g, č. N 28 345.

VLADISLAV II. (1490-1516)

13. *Kremnica*, dukát, Andreas Hellebrant, Franz Körnidel (1496), značky

L. Ve vnitřním kruhu z pravidelných dosti hrubých perliček sedící Madona s dítětem na pravé ruce. Po obou stranách konce zdobeného sedadla. Na sedadle vpravo jsou dva, vlevo pouze jeden kroužek. Vpravo od Madony váza s třemi květinami. Dole je opis dělený štítkem s českým lvem.

Opis WLADISLAI:D-G:R:VNGARIE

R. Postava sv. Ladislava ve vnitřním kruhu z hrubých perliček. Svatozář je té-

měř uzavřený hladký kruh. Značky umístěny po stranách.

Opis S:LADISLA-VS:REX •••

Typ Pohl tab. 36, L 1-3; Noh. 153 - varianta; Huszár 747.¹²

Rozměry: 21,85 mm; 3,58 g, č. N 28 346.

Okraj mince je v jednom místě mírně vyhrnutý.

Úskalí hromadného podchycení uničovského nálezu přináší mnohé nepřesnosti i v případě popisu Vladislavových mincí. Pomineme-li chybně uvedená rozdělovací znaménka a nesprávně interpretovaná písmena vlevo od postavy sv. Ladislava, odpovídá popis rubní strany mince spíše dukátům raženým nikoliv v Kremnici, ale spíše v mincovně ve Velké Bani, a „perličková obroučka kolem hlavy“¹³ je u olomouckého exempláře svatozáří, která je ztvárněná - hladkým, a jak již bylo uvedeno výše, téměř uzavřeným kruhem.

LUDVÍK II. (1516-1526)

14. *Sibiň*, dukát 1524, městská ražba za účasti M. Pempflingera, značky

L. Ve vnitřním perlovém kruhu sedící Madona na pravé ruce dítě se svatozáří. Hlava dítěte, stejně jako Madony zasahuje do opisového kruhu. Dole je opis rozdělen štítkem s vpravo hledící orlicí. Vnější kruh ze sekaných perliček.

Opis .LVDOVICI:D:G:-.R.VNGARIE..

R. Ve vnitřním perlovém kruhu sv. Ladislav zředu v rytířském brnění. V pravé ruce halapartna, jejíž horní část s ostrím se nachází v opisovém pruhu, v pravé ruce říšské jablko. Značky v poli po stranách. Vnější kruh z perliček.

Opis .S.LADISLAVS:☉.REX.1524:-.

Typ Pohl - podobné jako H 13-3 na tab. 54; Noh. 173 - varianta štítku; Huszár nejbliže č. 839 - varianta ve znaménkách opisu a tvaru štítku.

Rozměry: 21,15 mm; 3,47 g, č. N 28 347.

JAN ZÁPOLSKÝ (1526-1540)

15. *Sibiň*, dukát 1527, Georg Huet nebo Markus Pempflinger, značky

L. V perlovém vnitřním kruhu na srpku měsíce sedící korunovaná Madona s dítětem. Hlava Madony i dítěte dělí nahoře opisový kruh. V části dolní je opis rozdělen štítkem s jednorožcem. Vnější kruh z perliček.

Opis .IOANNIS.DG-.RVNGARIE.

R. V perlovém vnitřním kruhu korunovaný sv. Ladislav, značky po stranách v poli. Vnější kruh perličkový.

Opis .S.LADISLAVS.☉.REX.1527:-.

Typ Pohl tab. 59, N 13; Noh.-.

Rozměry: 21,35 mm; 3,54 g, č. N 28 348.

Mince je na několika místech prohnutá.

16. *Kluž*, dukát 1540, Georgius, značky

L. V perlovém vnitřním kruhu na srpku měsíce sedící korunovaná Madona oděná v řasnatém rouchu. Dítě na pravé ruce. Hlava Madony dělí opis nahoře. Dole je opis rozdělen štítkem se znakem Zápolských (přední polovina vlka nad třemi pahorky). Vnější kruh z perliček.

Opis IOANNES*D*G-R*HVNGARIE*

R. V perlovém vnitřním kruhu korunovaný sv. Ladislav v rytířském brnění. V pravé ruce halapartna, v levé říšské jablko, značky po stranách v poli. Vnější kruh perličkový.

Opis S*LADISLAVS-REX*1540

Typ Pohl tab. 58, N 9; Noh. 176 - ale letopočet 1540 a varianta v opisech L i R.

Rozměry: 22,05 mm; 3,58 g, č. N 28 349.

FERDINAND I. (1526-1564)

17. *Kremnica*, dukát 1534, značky K B

L. V perlovém vnitřním kruhu na srpku měsíce sedící Madona s korunkou, v řasnatém rouchu, vlasy volně splývající po ramenou. Dítě na pravé ruce. Po stranách v poli zřetelné okraje polštářů. V horní části je opis rozdělený hlavou Madony, v části dolní štítkem s rakouským břevnem. Štítek sahá v poli až k dolnímu okraji srpku měsíce. Vnější kruh perličkový.

Opis *FERDINAND*D-G*R*VNGARIE*

R. V perlovém nahoře a dole otevřeném vnitřním kruhu postava korunovaného sv. Ladislava v rytířském brnění. V pravé ruce halapartna, v levé říšské jablko. Po stranách v poli značky K-B. Vnější kruh z perliček.

Opis S*LADISLAVS*-*REX*1534*

Typ Noh. 181, ale letopočet 1534; Huszár 895.

Rozměry: 21,85 mm; 3,55 g, č. N 28 350.

Mírně prohnutý okraj mince.

18. *Kremnica*, dukát 1544, značky K B

Jako číslo 17.

L. Opis *FERDINAND*D-G*R*VNGARIE*

R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1544*

Rozměry: 21,9 mm; 3,53 g, č. N 28 351.

Střížek mince je zprohýbaný, na okraji naříznutý.

19. *Kremnica*, dukát 1552, značky K B

Stejně jako číslo 17, ale vnější kruh na L. i R. hladký a jiný tvar štítku s rakouským břevnem na L. Písmeno B ve značce se dotýká levé nohy sv. Ladislava, a současně i vnitřního kruhu.

L. Opis *FERDINAND*D*-*G*R*VNGARIE*

R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1552*

Typ Noh. 191; Huszár 895.

Rozměry: 21,65 mm; 3,53 g, č. N 28 352.

20. *Kremnica*, dukát 1554, značky K B

L. Jako číslo 17, štítek s rakouským břevnem již nemá klasický španělský tvar, ale po stranách je znát mírné projmutí jako u dukátu s letopočtem 1552 (č. 19). Vnější kruh hladký.

Opis *FERDINAND*D*-*G*R*VNGARIE*

R. Stejně jako u čísla 17, ale rukojeť halapartny o něco delší.

Opis S*LADISLAVS*-*REX*1554*

Typ Noh. 189; Huszár 895 - varianta ve štítku a obraz Madony širší, takže vyplňuje celé pole.

Rozměry: 21,85 mm; 3,56 g, č. N 28 353.

21. *Kremnica*, dukát 1556, značky K B

L. Jako číslo předchozí, ale vnější kruh z perliček.

Opis *FERDINAND*D-*G*R*VNGARIE*

R. Jako číslo předchozí.

Opis S*LADISLAVS*-*REX*1556*

Typ Noh. 194 - bez tečky ve středu opisu před G; Huszár 895.

Rozměry: 22,15 mm; 3,57 g, č. N 28 354.

22. *Kremnica*, dukát 1562, značky K B

Jako číslo 20, ale změna formulace opisu na L. Druhý svislý dřík písmene M splývá s boční stěnou štítku s rakouským břevnem.

L. *Opis* FER.D.G.EL.RO.IM-S.AV.GE.HV.BO.R

R. *Opis* S*LADISLAVS*-*REX*1562*

Typ Noh. 201 - ale varianta v druhé části opisu na L; Huszár 896.

Rozměry: 22,55 mm; 3,59 g, č. N 28 355.

23. *Sibiň*, dukát 1529, značky

L. Ve vnitřním perlovém kruhu na srpku měsíce sedící korunovaná Madona v řasnatém rouchu s dítětem na pravé ruce. Hlava Madony i dítěte zasahuje v horní části do opisu. Dole je opisový pruh rozdělen znakem s orlicí nesoucí prsní štítek s rakouským břevnem.

Opis .FERDINANDI.-.DG.RVNGAR..

R. Jako číslo 14, ale varianta v opise.

Opis .S.LADISLAVS☉.REX.1529.-*

Typ Noh. -; Huszár č. 897 - varianta.

Rozměry: 21,55 mm; 3,56 g, č. N 28 356.

Prasklý okraj střížku.

24. *Sibiň*, dukát 1555, značky

L. V perlovém vnitřním kruhu na srpku měsíce sedící Madona s dítětem v řasnatém rouchu. Hlava Madony i dítěte dělí opis nahoře. Dole je opisový pruh rozdělený štítkem s rakouským břevnem.

Opis FERDINAND*D-G*R*VNGARIE*

R. V perlovém nahoře a dole otevřeném vnitřním kruhu korunovaný sv. Ladislav v rytířském brnění, v pravé ruce halapartna sahající nahoře i dole do opisu. Levá ruka drží říšské jablko u levého boku. Značky v poli po stranách. Vnější kruh ze sekaných perliček.

Opis S*LADISLAVS*-REX*1555

Typ Noh.-; Huszár 898.

Rozměry: 21,65 mm; 3,50 g, č. N 28 357.

Několikrát prohnutý střížek mince.

MAXMILIÁN II. (1564-1576)

25. *Kremnica*, dukát 1568, značky K B

L. V perlovém vnitřním kruhu na srpku měsíce sedící Madona s korunkou, v řasnatém rouchu, vlasy volně splývající po ramenou. Dítě na pravé ruce. Po stranách v poli zřetelné okraje polštářů. Hlava Madony přesahuje vnitřní perlový kruh a dělí opis nahoře. Dole je opis rozdělen štítkem s rakouským břevnem. Perlový vnitřní kruh končí u hlavy dítěte. Vnější kruh hladký.

Opis MAX.II.D.G.EL.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R

R. V perlovém nahoře a dole otevřeném vnitřním kruhu korunovaný sv. Ladislav v rytířském brnění, v levé ruce halapartna, pravá ruka drží říšské jablko u levého boku. V poli po stranách značky. Hlava i nohy dělí opis. Vnější kruh hladký.

Opis S*LADISLAVS*-*REX*1568*

Typ Noh. 212; Huszár 973.

Rozměry: 22,55 mm; 3,57 g, č. N 28 358.

Poškozený střížek - pokus o probití (?), vedle otvor.

26. *Kremnica*, dukát 1578, značky K B

Stejný jako předchozí, ale vnější kruh na L. i R. z perliček, štítek s rakouským břevnem menší - písmeno O se ho nedotýká.

L. *Opis* MAX.II.D.G.EL.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. *Opis* S*LADISLAVS*-*REX*1578

Typ Noh. 233 - na R. jiná znaménka v opise; Huszár 973.

Rozměry: 22,45 mm; 3,56 g, č. N 28 359.

RUDOLF II. (1576-1608)

27. *Kremnica*, dukát 1579, značky K B

Jako číslo 25, ale s titulaturou Rudolfa II. Vnitřní perlový kruh končí u hlavy Madony.

L. *Opis* RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. *Opis* S*LADISLAVS*-*REX*1579*

Typ Noh. 238; Huszár 1002.

Rozměry: 22,45 mm; 3,52 g, č. N 28 360.

28. *Kremnica*, dukát 1580, značky K B

Jako číslo předchozí.

L. *Opis* RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. *Opis* S*LADISLAVS*-*REX*1580*

Typ Noh. 238 - ale letopočet 1580; Huszár 1002.

Rozměry: 20,55 mm; 3,56 g, č. N 28 361.

29. *Kremnica*, dukát 1582, značky K B

Jako číslo 27, ale poněkud změněný ráz. Obraz Madony již nevyplňuje celé pole. Lilie její koruny jsou vyšší. Vnitřní perlový kruh sahá až k hlavě Madony. Štítek s rakouským břevnem má odlišný tvar a po stranách má mírné projmutí.

L. *Opis* RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. *Opis* S*LADISLAVS*-*REX*1582*

Typ Noh. 242; Huszár 1002 - varianta ve tvaru štítku.
Rozměry: 22,65 mm; 3,54 g, č. N 28 362.

30. *Kremnica*, dukát 1584, značky K B

Jako číslo předchozí, ale nepatrné odchylky v kresbě vlasů Madony, a rozestavění písmen v opise.

L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1584*

Typ Noh. 246; Huszár 1002 - varianta ve tvaru štítku.

Rozměry: 21,55 mm; 3,53 g, č. N 28 363.

Mírně prohnutý střížek.

31. *Kremnica*, dukát 1586, značky K B

Jako číslo 30.

L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R

R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1586*

Typ Noh. 249; Huszár 1002 - ale jiný tvar štítku.

Rozměry: 22,05 mm; 3,54 g, č. N 28 364.

32. *Kremnica*, dukát 1587, značky K B

Jako číslo předchozí, ale hlava dítěte je uzavřena ve vnitřním perlovém kruhu.

L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1587*

Typ Noh. 251 - varianta; Huszár 1002 - varianta ve tvaru štítku.

Rozměry: 21,95 mm; 3,55 g, č. N 28 365.

33. *Kremnica*, dukát 1587, značky K B

Jako číslo 30, s malou odchylkou v kresbě Madony. Vnitřní perlový kruh na R. jde i za rukojeť halapartny, až k pravé straně světčovy hlavy.

L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R

R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1587*

Typ Noh. 250; Huszár 1002 - varianta ve tvaru štítku.

Rozměry: 22,35 mm; 3,51 g, č. N 28 366.

34. *Kremnica*, dukát 1587, značky K B

Jako číslo předchozí.

L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1587*

Typ Noh. 250; Huszár 1002 - varianta ve tvaru štítku.

Rozměry: 22,15 mm; 3,53 g, č. N 28 367.

35. *Kremnica*, dukát 1588, značky K B

Jako číslo 32.

L. Opis RVDOL.II.D.G.RO.-I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1588*

Rozměry: 22,15 mm; 3,51 g, č. N 28 368.

Mince nese stopy narovnávání, zprohýbaný střížek.

36. *Kremnica*, dukát 1588, značky K B
 Jako číslo předchozí, ale s nepatrnou odchylkou v kresbě vlasů Madony.
L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.
R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1588*
 Rozměry: 22,55 mm; 3,50 g, č. N 28 369.
37. *Kremnica*, dukát 1589, značky K B
 Jako číslo předchozí, ale obraz Madony umístěný v poli o něco výše tak, že korunka sahá až k vnějšímu obvodu. Také polštáře po stranách mají jinou kresbu. Štřapce jsou vždy dva na každé straně.
L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.
R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1589*
 Typ Noh. 252; Huszár 1002 - varianta ve tvaru štítku.
 Rozměry: 22,35 mm; 3,52 g, č. N 28 370.
 Mírně prohnutý střížek.
38. *Kremnica*, dukát 1591, značky K B
 Jako číslo předchozí, ale letopočet 1591. Poslední písmeno opisu na L. - R se dotýká hlavy Madony.
L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.
R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1591*
 Typ Noh. 254; Huszár 1002 - varianta ve tvaru štítku.
 Rozměry: 22,45 mm; 3,53 g, č. N 28 371.
 Na R. mince zřetelné poškození hrany.
39. *Kremnica*, dukát 1592, značky K B
 Jako číslo 38, poslední písmeno opisu na L. zasahuje až do kresby tváře Madony.
L. Opis RVDOL.II.D.G.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.
R. Opis S*LADISLAVS*-*REX*1592*
 Typ Noh. 253; Huszár 1002 - varianta.
 Rozměry: 22,85 mm; 3,49 g, č. N 28 372.
40. *Kremnica*, dukát 1596, značky K B
L. Stejně jako číslo 38, pouze zakončení polštářů po stranách jiné.
Opis RVDOL.II.D.G.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.
R. Zvýrazněné vykreslení čepele halapartny, vnitřní perlový kruh jde od pravého ramene světce dolů, a po přerušení pokračuje od levé nohy pouze k lokti levé ruky sv. Ladislava.
Opis S*LADISLAVS*-*REX*1596*
 Typ Noh. 265; Huszár 1002 - varianta.
 Rozměry: 22,45 mm; 3,50 g, č. N 28 373.
41. *Kremnica*, dukát 1597, značky K B
L. Jako číslo 40, ale písmeno R na konci opisu částečně splývá s kresbou korunky Madony.
Opis RVDOL.II.D.G.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.
R. Jako číslo 40, ale vnitřní kruh jde od lokte pravé ruky k pravé noze, a od levé nohy k lokti levé ruky.

*Opis S*LADISLAVS*-*REX*1597**

Typ Noh. 258; Huszár 1002 - varianta.

Rozměry: 22,45 mm; 3,50 g, č. N 28 374.

42. *Kremnica*, dukát 1602, značky K B

L. Jako předchozí, obraz Madony je však poněkud pozměněný a širší. Mezi písmenem R v opise a hlavou Madony je větší mezera.

Opis RVDOL.II.D.G.RO-I.S.AV.GE.HV.B.R.

R. Jako předchozí, ale postava sv. Ladislava poněkud subtilnější. Dvě poloviny vnitřního kruhu mají různý poloměr.

*Opis S*LADISLAVS*-*REX*1602**

Typ Noh. 272; Huszár 1002 - varianta.

Rozměry: 22,55 mm; 3,50 g, č. N 28 375.

43. *Kremnica*, dukát 1606, značky K B

Jako číslo 42, ale na L. dítě se svatozáří kolem hlavy drží v pravé napřážené ruce říšské jablko. Na R. rukojeť halapartny zcela splývá s opisovým znaménkem před slovem REX.

L. *Opis RVDOL.II.D.G.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.*

R. *Opis S*LADISLAVS*-*REX*1606**

Typ Noh. 282; Huszár 1002 - varianta.

Rozměry: 22,65 mm; 3,47 g, č. N 28 376.

44. *Kremnica*, dukát 1608, značky K B

Jako číslo 43, ale znaménko v opise na R. před slovem REX je na rozdíl od ražby předchozí zřetelné.

L. *Opis RVDOL.II.D.G.RO-.I.S.AV.GE.HV.B.R.*

R. *Opis S*LADISLAVS*-*REX*1608**

Typ Noh. 286; Huszár 1002 - varianta.

Rozměry: 22,75 mm; 3,48 g, č. N 28 377.

MATYÁŠ II. (1608-1619)

45. *Kremnica*, dukát 1609, značky K B

L. V perlovém nahoře a dole otevřeném kruhu stojící panovník ve slavnostním rouchu zprava. V pravé ruce krátké žezlo, v levé říšské jablko. Vnější kruh ze sekaných perliček.

Opis .MATTHIAS.II.D.-G.REX.HVN. 22.

R. Na srpku měsíce sedící korunovaná Madona se svatozáří. V pravé ruce žezlo, dítě se svatozáří na levé ruce. Po obou stranách v poli plaménky. Hlava Madony a horní část žezla dělí opis nahoře, v části dolní jej dělí štítek s rakouským břevnem.

Opis .DES.IN.REG.BO.-.AR.AVS. 22.1609.

Typ Noh. 293; Huszár 1081.

Rozměry: 22,35 mm; 3,50 g, č. N 28 378.

46. *Kremnica*, dukát 1610, značky K B

Stejně jako číslo 45, ale písmo v opise o něco menší, a obraz Madony je sevře-

nější, plaménky obklopují i celý srpek měsíce.

L. Opis .MATTHIAS.II.D.-G.REX.HVN.22.

R. Opis .DES.IN.REG.BO.-.AR.AVS.22.1610-.

Typ Noh. 302; Huszár 1082.

Rozměry: 22,15 mm; 3,47 g, č. N 28 379.

47. *Kremnica*, dukát 1610, značky K B

Stejně jako číslo 46, ale jiný kolek. Pravé chodidlo panovníka zasahující do opisu nápadně malé.

L. Opis MATTHIAS.II.D.-G.REX.HVN.22.

R. Opis .DES.IN.REG.BO.-.AR.AVS.22.1610.

Typ Noh. 301; Huszár 1082.

Rozměry: 22,65 mm; 3,47 g, č. N 28 380.

48. *Kremnica*, dukát 1611, značky K B

Jako číslo předchozí, ale jiný kolek.

L. Opis .MATTHIAS.II.D.-G.REX.HVN.22.

R. Opis .DES.IN.REG.BO.-.AR.AVS.22.1611.

Typ Noh. 302; Huszár 1082.

Rozměry: 22,05 mm; 3,49 g, č. N 28 381.

49. *Kremnica*, dukát 1611, značky K B

Jako číslo předchozí, pouze nad svatozáří dítěte dva plaménky.

L. Opis .MATTHIAS.II.D.-G.REX.HVN.22.

R. Opis .DES.IN.REG.BO.-.AR.AVS.22.1611.

Typ Noh. 308; Huszár 1082.

Rozměry: 22,65 mm; 3,48 g, č. N 28 382.

50. *Kremnica*, dukát 1611, značky K B

Jako číslo předchozí, ale jiná titulatura v opise.

L. Opis .MATTHI.II.D.G.-HVN.BO.REX.

R. Opis .AR.AV.DV.BV.MA.-.MO.CO.TY.1611.

Typ Noh. 311; Huszár 1082.

Rozměry: 22,25 mm; 3,47 g, č. N 28 383.

51. *Kremnica*, dukát 1612, značky K B

Jako číslo předchozí, ale na R. končí plaménky u ramene dítěte, kolem svatozáře již nepokračuje žádný.

L. Opis .MATTHI.II.D.G.-HVN.BO.REX.

R. Opis .AR.AV.DV.BV.MA-MO.CO.TY.1612.

Typ Noh. 314; Huszár 1082 - varianta v kresbě R.

Rozměry: 22,65 mm; 3,46 g, č. N 28 384.

Dukát je částečně nedoražený.

52. *Kremnica*, dukát 1612, značky K B

Jako číslo 51, ale jiný kolek.

L. Opis .MATTHI.II.D.G.-HVN.BO.REX.

R. Opis .AR.AV.DV.BV.MA-MO.CO.TY.1612.

Typ Noh. 314; Huszár 1082 - varianta v kresbě R.

Rozměry: 21,65 mm, 3,50 g, č. N 28 385.

53. *Kremnica*, dukát 1612, značky K B

Jako číslo 51, jen jiný kolek. Písmeno B ve značce mincovny je posunuto výše než K.

L. Opis .MATTHI.II.D.G.-HVN.BO.REX.

R. Opis .AR.AV.DV.BV.MA-MO.CO.TY.1612.

Typ Noh. 317; Huszár 1082 - varianta v kresbě R.

Rozměry: 22,15 mm; 3,53 g, č. N 28 386.

54. *Kremnica*, dukát 1613, značky K B

Jako číslo 51, pouze písmena značky jsou o něco menší.

L. Opis MATTHI.II.D.G-HVN.BO.REX

R. Opis .AR.AV.DV.BV.MA-MO.CO.TY.1613.

Typ Noh. 314; Huszár 1082.

Rozměry: 22,40 mm; 3,50 g, č. N 28 387.

55. *Kremnica*, dukát 1613, značky K B

L. V perlovém nahoře a dole otevřeném vnitřním kruhu postava panovníka v bohatě zdobeném plášti, u pasu dlouhý meč. V pravé ruce žezlo, jehož liliovité zakončení zasahuje do opisu. V levé napřážené ruce říšské jablko. Mincovní značky v poli po stranách. Vnější kruh perličkový.

Opis MATT.D.G.R.I.S.A-GE.HV.B.REX.

R. V perlovém nahoře i dole otevřeném vnitřním kruhu na srpku měsíce sedící korunovaná Madona se svatozáří. V pravé ruce žezlo, dítě na levé ruce. Draperie řasnatého roucha splývají dole přes okraje srpku měsíce. Po stranách jsou viditelné okraje polštářů se štrpci. V dolní části je opis dělen štítkem s rakouským a uherským znakem. Provedení celé kresby je sevřenější a jemnější než u dukátů předchozích.

Opis AR.AV.DV.BV.MA-MO.CO.TY.1613

Typ Noh. 320 - ale letopočet 1613; Huszár 1083.

Rozměry: 22,25 mm; 3,49 g, č. N 28 388.

56. *Kremnica*, dukát 1614, značky K B

Jako číslo předchozí, jen jiný kolek, a provedení kresby mincovního obrazu již není tak jemné.

L. Opis MATT.D.G.R.I.S.A-GE.HV.B.REX

R. Opis AR.AV.DV.BV.MA-MO.CO.TY.1614

Typ Noh. 322; Huszár 1083.

Rozměry: 22,45 mm; 3,49 g, č. N 28 389.

Ražební lesk.

Kresby mincovních značek zhotovila I. Hradilová.

Foto P. Rozsival.

1

6

2

7

3

8

4

9

5

10

1. Zikmund (1387-1437), Kremnica, dukát, značky na této minci jsou řazeny k letům 1431, 1434 a 1437; 2. Zikmund, Budín, dukát, značky náleží k letům 1394-1396; 3. Ladislav Pohrobek (1453-1547), Kremnica, dukát, 1453; 4. Matyáš Korvín (1458-1490), Kremnica, dukát, značky z let 1461-1462; 5. Matyáš Korvín, Kremnica, dukát, 1469; 6. Matyáš Korvín, Velká Baňa, dukát, 1470; 7. Matyáš Korvín, Velká Baňa, dukát, 1458-1466; 8. Matyáš Korvín, Velká Baňa, dukát; 9. Matyáš Korvín, Kremnica, dukát, 1488; 10. Matyáš Korvín, Velká Baňa, dukát, 1481-1487. Číslo u jednotlivých mincí odpovídají číselnému řazení v katalogové části.

11

16

12

17

13

19

14

22

15

23

11. Matyáš Korvín, Velká Baňa, dukát, 1481-1487; 12. Matyáš Korvín, Velká Baňa, dukát, od roku 1483; 13. Vladislav II. Jagellonský (1490-1516), Kremnica, dukát, 1496; 14. Ludvík II. Jagellonský (1516-1526), Sibiň, dukát, 1524; 15. Jan Zápolský (1526-1540), Sibiň, dukát, 1527; 16. Jan Zápolský, Kluž, dukát, 1540; 17. Ferdinand I. (1526-1564), Kremnica, dukát, 1534; 19. Ferdinand I., Kremnica, dukát, 1552; 22. Ferdinand I., Kremnica, dukát, 1562; 23. Ferdinand I., Sibiň, dukát, 1529.

24

37

25

39

27

41

29

44

34

45

24. Ferdinand I., Sibiň, dukát, 1555; 25. Maxmilián II. (1564-1576), Kremnica, dukát, 1568; 27. Rudolf II. (1576-1608), Kremnica, dukát, 1579; 29. Rudolf II., Kremnica, dukát, 1582; 34. Rudolf II., Kremnica, dukát, 1587; 37. Rudolf II., Kremnica, dukát, 1589; 39. Rudolf II., Kremnica, dukát, 1592; 41. Rudolf II., Kremnica, dukát, 1597; 44. Rudolf II., Kremnica, dukát, 1608; 45. Matyáš II. (1608-1619), Kremnica, dukát, 1609.

47

55

49

56

47. Matyáš II., Kremnica, dukát, 1610; 49. Matyáš II., Kremnica, dukát, 1611; 55. Matyáš II., Kremnica, dukát, 1613; 56. Matyáš II., Kremnica, dukát, 1614.

Poznámky

- 1 Vedle nevelké řady moravských nálezů, ať už jednotlivých či pouze několika zlatých mincí, je nutno v této souvislosti upozornit na další významný depot nezjištěného počtu dukátů z nichž bylo zachyceno celkem 104 kusů. V roce 1918 byl tento nález odkrytý v Životicích na Novojičínsku. I zde, jak je podchyceno, se jednalo o ukrytí výlučně zlatých ražeb. Viz Nálezy č. 2 949.
- 2 Uničovský depot je uveden v soupise nálezů pod číslem 3 533. Viz N á l e z y mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl III, Praha 1957, s. 131. Údaje zde uvedené vychází ze starší literatury. Srov. S m y č k a , Jan: Mitteilungen der K. K. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst - und historischen Denkmale, III. F., X, 1911, s. 152. S m y č k a , J.: ČVSMO, XXX, 1913, s. 10-22, 62-67, 84-91, 132-143.
- 3 S m y č k a , Jan: Nález zlatých peněz - dukátů - z Unčova na Moravě. ČVSMO, roč. XXX, rok 1913, č. 117-120, s. 10.
- 4 Na nepřehlednost a například početní chyby popisovaného nálezu upozorňuje také další autor. Srov. D o p i t a , Jaroslav: Nálezy mincí na Olomoucku (II), Nálezy mincí z tolarového období. Zprávy KVMO, č. 240, r. 1986, s. 12.
- 5 S m y č k a , J.: o. c., s. 11. K okolnostem týkajícím se právní úpravy občanského zákoníku ve vztahu k náleznému viz například - V o j t ě c h o v s k ý , Miroslav: Nálezy mincí a tzv. nálezné, NL, XLII, č. 4, r. 1987, s. 112.
- 6 S m y č k a , J.: o. c., s. 11.
- 7 N o h e j l o v á - P r á t o v á , Emanuela: Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.-17. století v Košicích r. 1935. SNM sv. III - A - historický, Praha 1948, s. 41, č. 12.
- 8 P o h l , Artur: Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325-1540), Graz 1974, 50 s., 59 tab.
- 9 Noh. = N o h e j l o v á - P r á t o v á , Emanuela: Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.-17. století v Košicích r. 1935. SNM , sv. III - A - historický, Praha 1948, 359 s., 16 tab.
- 10 S m y č k a , J.: o. c., s. 12.
- 11 S m y č k a , J.: o. c., s. 12.

12 H u s z á r, Lajos: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute, Budapest 1979, 365 s.

13 S m y č k a, J.: o. c., s. 14.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Schatzfund von Goldmünzen des 14. bis 17. Jahrhunderts in Mährisch Neustadt im Jahr 1911 (Funde Nr. 3533)

Ein Teil des Depots aus dem Besitz des Olmützer Heimatkundemuseums - I. Ungarische Prägungen

Am Anfang des Jahres 1911 kam es zur Aufdeckung eines der bedeutendsten mährischen Schatzfunde von Goldmünzen. Das Depot wurde auf der Fundstelle in der Nähe der Stadt Mährisch Neustadt in der Feldflur Galgenberg ergraben. Die Entdeckung ist nicht nur durch den Preis der gefundenen Münzen bemerkenswert. Aussergewöhnlich interessant ist auch die Zusammensetzung der Prägungen, die im goldenen Schatzfund von Mährisch Neustadt vertreten sind. Im Beitrag wird nur ein Teil des versteckten Depots beschrieben, und dessen Autorin befasst sich in seinem ersten Teil nur mit den Münzen, die in den ungarischen Münzstätten geprägt wurden.

Durch ein Zusammentreffen von Umständen bildet diese Gruppe der zuerst bearbeiteten Prägungen auch das repräsentative Muster des ganzen Depots. Aus den Münzen, die in diesem Teil beschrieben werden, kann man zugleich eine hypothetische Antwort auf die Frage herauslesen, wann der Schatz in das Versteck ungefähr eingelegt wurde. Im ersten Teil des bearbeiteten Materials, der den ungarischen Prägungen gewidmet ist, ist nämlich nicht nur die älteste Prägung sondern auch die Schlussmünze des ganzen Schatzfundes vertreten. Die letztgenannte Prägung ist der Dukaten des Matthias II. mit dem Prägejahr 1614. Die Münze setzt uns durch das Jahr 1614 einen bestimmten terminus post quem fest, und die Verbergung der Goldenstücke fällt sicher in die Zeit der unmittelbar darauffolgenden Jahren. Unter den 56 bearbeiteten Prägungen, die nach ihrer Provenienz dem Ungarn angehören, können wir, wie schon angedeutet, auch die ältesten Münzen des Schatzes finden. Dazu gehören die ungarischen Dukaten des Königs Sigismund. Die älteste Prägung von denen ist der Dukaten des Königs Sigismund mit geprägten Zeichen I-V. Die Münze wurde in der Münzstätte Buda zwischen 1394 und 1396 geprägt. Ihre Vertretung im Schatzfund wirkt keineswegs verblüffend, weil die ungarischen Dukaten des letzten Drittels des 14. Jahrhunderts spielten eine wichtige Rolle als Zahlungsmittel auch in den weit späteren Zeiten.

In dem zuerst bearbeiteten Teil des Schatzfundes von Mährisch Neustadt begegnen wir kein grösseres Nominal. Das versteckte Material weist darauf hin, dass es sich um ein über längere Zeit angesammeltes Depot handelt.

Im Olmützer Museum wird der Goldschatz von Mährisch Neustadt durch eine ganze Hälfte des ursprünglichen Fundes repräsentiert, die insgesamt 176 Stücke zählt. Die übrigen Stücke, die aus anderen als ungarischen Münzstätten stammen, werden in weiteren Fortsetzungen des Beitrags veröffentlicht, in dem auch ihre geographische Einordnung berücksichtigt wird.

Übersetzt von Miroslav Papoušek

K barokní úctě Panny Marie Loretánské v Olomouci

Leoš Mlčák

Úcta k Panně Marii Loretánské je spojena se starou středověkou legendou, podle které byl domek, v němž přebývala Panna Marie v Nazaretu, anděly zázračně přenesen, aby byl zachráněn před Saracény, kteří krátce po jeho transferu opanovali zbytek křesťanského Jeruzalémského království. Nejprve byl domek v roce 1291 přenesen do Tersata u Rjegy, potom v roce 1294 buď do lesa, náležejícího jistě Lauretě, (odtud pojmenování „domus Lauretana“) nebo do vavřínového háje (latincky nazývaného „lauretum“) u Recanati a nakonec v roce 1295 do Loreta.¹

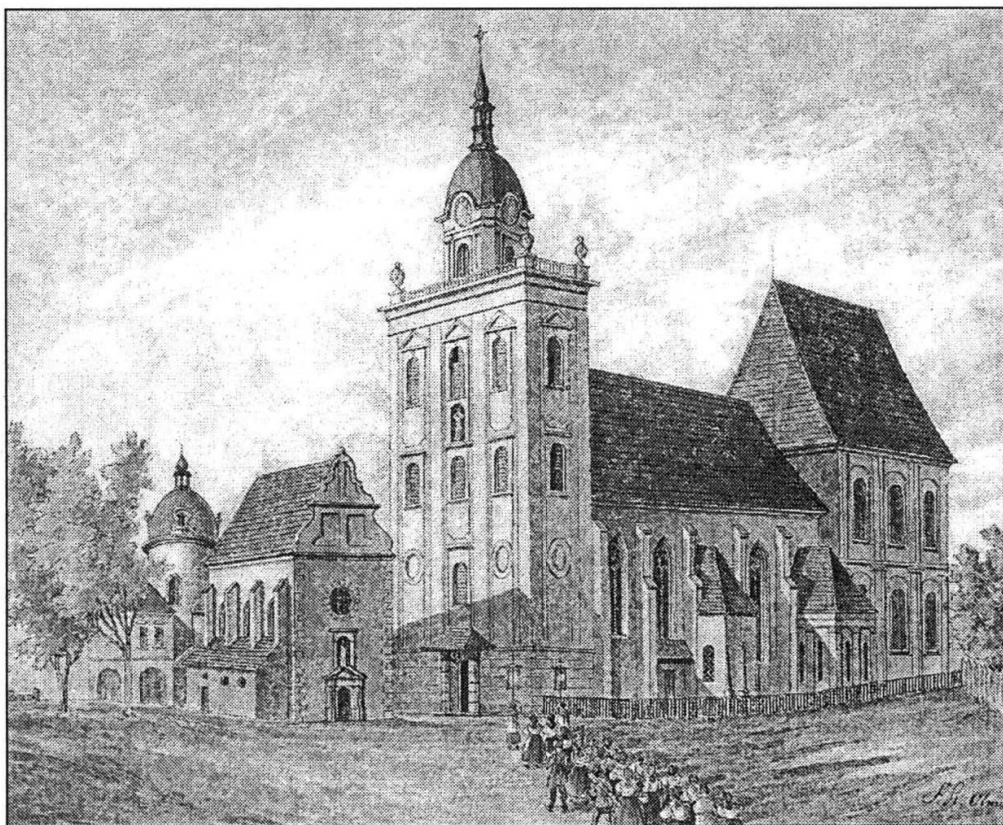
Domek, nazývaný „Santa Casa“, Svatá chýše, který se stal od 15. století součástí imponantního poutního chrámu, byl v první čtvrtině 16. století obestavěn sloupovou architekturou, navrženou Donato Bramantem (1444-1541). Tato Bramantova úprava se pak od 17. století stala vzorem velkého počtu kopií, budovaných na mnoha místech Evropy.

K proslulosti mariánského poutního místa v Loretě významně přispěla milostná socha černé Madony s dítětem, jejíž vznik byl podle legendy spojován se samotným evangelistou Lukášem. Socha byla obdařena privilegovanými papežskými odpustky a v mnoha kopiích, pod dozorem papežské kurie, šířena po celé Evropě. Zčernání sochy bylo podle legendy způsobeno polibky mnoha hříšných poutníků.

Nejstarší moravská Loreta vznikla z podnětu olomouckého biskupa kardinála Františka z Dietrichštejna v Mikulově. Základní kámen k její stavbě byl položen už v roce 1624, téměř souběžně se stavbou Lorety ve vídeňském dvorském kostele sv. Augustina. O postavení kopie „Santa Casy“ se tehdy uvažovalo na Moravě i na dalších místech, mimo jiné také v Olomouci. Ke zřízení Lorety zde ale pod vlivem známých událostí třicetileté války nedošlo a Olomouc se nakonec musela spokojit jen s realizací tří atypických loretánských kaplí.

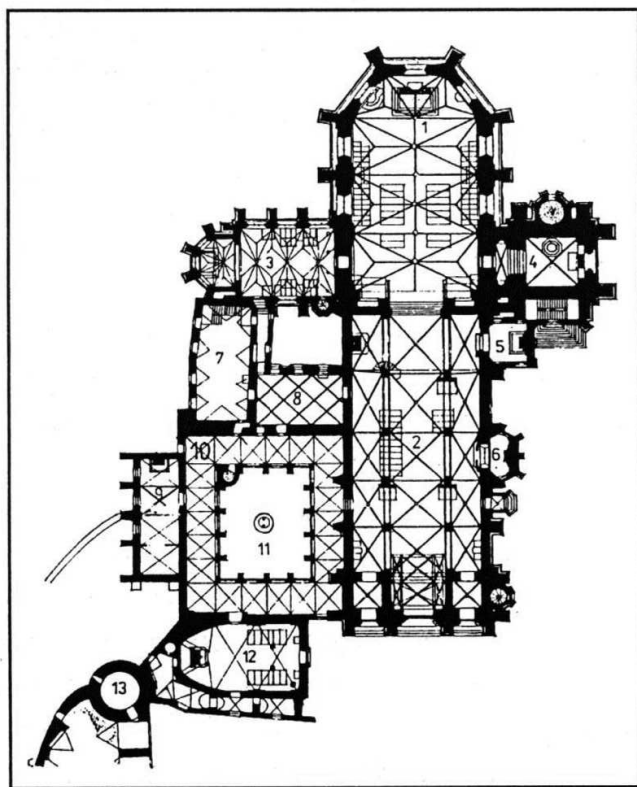
Existence více loretánských kaplí v jednom místě nemá na Moravě obdoby. Ojedinelá je také v Čechách, kde jsou dvě kaple doloženy jen v Praze. Svědčí to o intenzitě loretánského kultu i o církevním významu obou měst. V blízkosti Olomouce se nacházela raně barokní Loreta ve Fulneku, při tamním klášteře kapucínů. Byla postavena v letech 1681-1683. Jejím stavebníkem byl Jan František hrabě Bruntálský z Vrbna. V roce 1784 byla zrušena a v roce 1829 zbořena.² Další moravská raně barokní Loreta byla vybudována roce 1668 v Jaroměřicích nad Rokytnou, v roce 1670 v Boskovicích a v roce 1699 ve Vratěnině. V 18. století vznikly Lorety v Moravské Třebové (1767), Jaroměřicích u Jevíčka (1730), Jihlavě (1723), Brně (1716), Uherském Hradišti (1749) a Znojmě (1713).³

Nejstarší z olomouckých loretánských kaplí byla zřízena v poslední třetině 17. století za biskupa Karla Lichtenštejna-Kastelkorna v jedné z bočních kaplí katedrálního kostela sv. Václava. Vznikla raně barokní přestavbou středověké

Obr. 1. Katedrála sv. Václava před historizující rekonstrukcí, akvarel F. Richtera z první poloviny 19. století ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci.

kaple sv. Cyrila a Metoděje. Podobu této kaple, ještě před její barokizací, dokumentuje dřevorez Jana Willenbergera z roku 1593 v Paprockého Zrcadle slavného markrabství moravského. Kaple se nachází vedle bočního vstupu do katedrály,

Obr. 2. Situační půdorys katedrály sv. Václava, číslem 6 označena Loretánská kaple.

má obdélný půdorys a pultovou střechu. Její fasádu s vysokým hladkým soklem, členěnou třemi opěrnými pilíři, prolamují dvě okna s kružbami. Zhruba stejnou podobu kaple zachycuje ještě ocelorytina Karla Würbse, která vznikla ve druhé třetině 19. století už po obnově katedrály, v roce 1803 zapálené bleskem.

V kapli sv. Cyrila a Metoděje byly pohřbeny přední osobnosti olomouckého humanismu: kapitulní probošt Augustin Käsénbrod (†1513), biskup Stanislav I. Turzo (17. dubna 1540) a biskup Jan XIII. Dubravius (9. září 1553). V kapli byl také náhrobek kanovníka Zikmunda Glocera (zemřel 6. července 1534) a bavorského komořího Berga, který zemřel v Olomouci 13. dubna 1683. Před kaplí stával náhrobek biskupského notáře a kapitulního advokáta Jana Bernarda Mayerswalda, který zemřel 13. dubna 1697.⁴

Milostnou sochu Panny Marie Loreťanské pro kapli pořídil kanovník Wolfgang Karel sv. pán Kriechbaum, který ji získal od papeže Inocence XI. (1676-1689).⁵ Kriechbaum studoval v letech 1662-1665 na Germaniku v Římě. Dne 17. června 1666 byl papežskou provizí jmenován za olomouckého nesídelního kanovníka. Instalován byl 3. března 1668. Dne 13. května 1672 byl zvolen proboštem kapituly.⁶ Tento úřad zastával až do své smrti 28. února 1695. Do krypty katedrálního kostela byl pohřben 3. března téhož roku. Od 22. září 1678 byl členem bratrstva Božího Těla při kostele sv. Mořice, jehož bohatě iluminovaná matrika je vedena už od roku 1677.⁷ Patřil rovněž k zakládajícím sodálům 33 členného bratrstva Andělů Strážce na Svatém Kopečku.⁸

Probošt Kriechbaum dal loretánskou kapli, kam byl již v roce 1662 přemístěn starý mariánský oltář bránící vstupu do nově vybudované krypty pod presbytářem, stavebně upravit a obdaril ji nadací. Mezi klérem našla kaple značnou oblibu a před jejím oltářem s milostnou mariánskou sochou opatřeným mešním privilegiem celebrovali i preláti z premonstrátské kanonie na Hradisku.⁹ Podle rukopisu z kapitulního archivu zde bylo jen v letech 1697-1708 odslouženo 2213 mší.¹⁰ Dne 27. května 1701 byla ale původní socha Panny Marie Loreťanské, včetně votivních darů, z kaple uloupena.¹¹

Kromě sochy Panny Marie Loreťanské je probošt Kriechbaum v katedrále spojen s pozoruhodným raně barokním baldachýnem, na kterém je vyšit jeho erb se čtyřmi přilbami, opatřenými klenoty. Podle letopočtu 1696 baldachýn zřejmě vznikl až po jeho smrti a byl patrně pořízen z jeho odkazu.

K další rekonstrukci Loreťanské kaple došlo v souvislosti s barokní obnovou interiéru kostela sv. Václava ve druhé třetině 18. století. Při rekonstrukci katedrály byly pořízeny nové oltáře, zhotovené ze salcburského mramoru a upraveny obě boční kaple sv. Stanislava a Panny Marie Loreťanské. Na sochařské výzdobě oltářů se podíleli sochaři Ondřej Zahner (1675-1752), Wolfgang Träger (1714-1763) a Josef Winterhalder (1702-1769). V retabulech oltářů byly z části zavěšeny starší obrazy. Nové oltářní a nástěnné malby převážně pocházely z malířské dílny Jana Kryštofa Handkeho (1694-1774).

Podle Cerroniho byl autorem obrazu Zavraždění sv. Václava na hlavním oltáři

Obr. 3. Loreťanská madona z katedrály sv. Václava, foto L. Mlčák.

Jan Kupecký (1667-1740). Obraz sv. Petra a Pavla namaloval olomoucký malíř Antonín Lublinský (1636-1690), obraz Nanebevzetí Panny Marie italský malíř Sebastiano Ricci (1659-1734). Obraz sv. Jana Nepomuckého namaloval někdejší Handkeho spolupracovník Jan Drechsler.¹²

Nákladné barokní úpravy byly z velké části hrazeny z finančních prostředků kapitulního děkana Františka Ferdinanda hraběte Oedta (1673-1741) a kanovníka a od roku 1741 kapitulního děkana Jiřího Jindřicha hraběte Mayerswalda (1676-1747), který zdědil značné jmění po svém bratrovi. Barokní renovace interiéru kostela probíhala zhruba mezi léty 1736-1743 a její součástí byla i instalace nových varhan, pořízených biskupem Jakubem Arnoštem Lichtenštejnem (1738-1745). Některé další práce ale pokračovaly i později, a to zejména díky odkazu děkana Mayerswalda, který pro potřeby katedrály zanechal 80.000 zlatých. Úroky z tohoto kapitálu byly určeny na další výzdobu kostela.¹³ Z peněz fondu byly v roce 1772 zaplaceny i nové kapitulní insignie.¹⁴

K Loretánské kapli měl děkan Mayerswald mnohaletý osobní vztah. V kapli, před níž stál náhrobek jeho otce Jana Bernarda z Mayerswaldu, byl dne 22. března 1699 vysvěcen na podjáhna a 29. března téhož roku na jáhna. V roce 1743 dal kapli vymalovat freskami. Malby provedl olomoucký malíř Jan Kryštof Handke, který byl předtím také autorem fresek v sousední kapli sv. Stanislava. O době vzniku i o donátorovi se Handke zmiňuje ve své rukopisné autobiografii.¹⁵

Loretánská kaple má oválný půdorys. Její stěny, obložené solnohradským mramorem, člení kanelované pilastry se zlacenými hlavicemi a patkami, nesoucí profilované zalamované kladí. Na kladí dosedá oválná kopule. Vysoký sokl zdobí v rozích konkávně probrané kazety. Do boční lodě katedrály je kaple, osvětlovaná dvěma obloukově ukončenými okny, otevřena vysokou obloukově ukončenou portálovou edikulou, s nakoso postavenými pilastry po stranách. Pilastry mají zlacené volutové hlavice zdobené stylizovanou mušlí. Horní část edikuly je ve středu zdobena zlacenou reliéfní figurou trůnícího Boha Otce v paprscité svatozáři a po stranách nad pilastry figurami dvou andělů.

Kopule je zdobena freskou, která je kompozičně svázána dekorativní malovanou architekturou. Námětem fresky je Nanebevzetí Panny Marie. Dolní část malby je doplněna dekorativním zlaceným tečkováním. Součástí dekorativní architektury jsou dva malované medailony s polopostavami velekněze Zachariáše a krále Davida hrajícího na harfu. Fresku v kopuli Cerroni bez udání pramenů připsal rakouskému malíři Danielu Granovi (1694-1757), který byl ale v Olomouci činný pouze v premonstrátské kanonii na Hradisku.¹⁶

Boční strany edikuly zdobí kruhové zlacené medailony s figurálními freskami a reliéfní zlacené ornamenty. Fresky znázorňují čtyři tajemství Radostného růžence: Zvěstování, Narození Krista, Očišťování Panny Marie a Ježíš v chrámu. Všechny Handkeho silně poškozené nástěnné a nástropní fresky byly v roce 1885, za reorganizace katedrály, výrazně přemalovány vídeňským malířem Františkem Zatzkou.

Milostná loretánská Madona s dítětem je umístěna uprostřed retabula sloupového mramorového oltáře, v zasklené půlválcové nice s bohatě řezaným rámem. Koncha niky je zdobena zlacenou mušlí, její boky zlacenými tordovanými sloupy, osazenými na konzolách. Před sloupy oltářního retabula stojí zlacené sochy Sv. Cyrila a Metoděje, kterým byla Loretánská kaple dříve zasvěcena. Ve volutovém

oltářním nástavci, s dvojicí zlacených váz a andělů po stranách, je osazen obraz Obětování Panny Marie. Nástavec je ukončen zlacenou kartuší s nápisem Maria. Kaple je vydlážděna černobílými oktogonálními mramorovými a břidlicovými dlaždicemi. Od lodi ji odděluje mírně zvlněná mramorová balustráda.

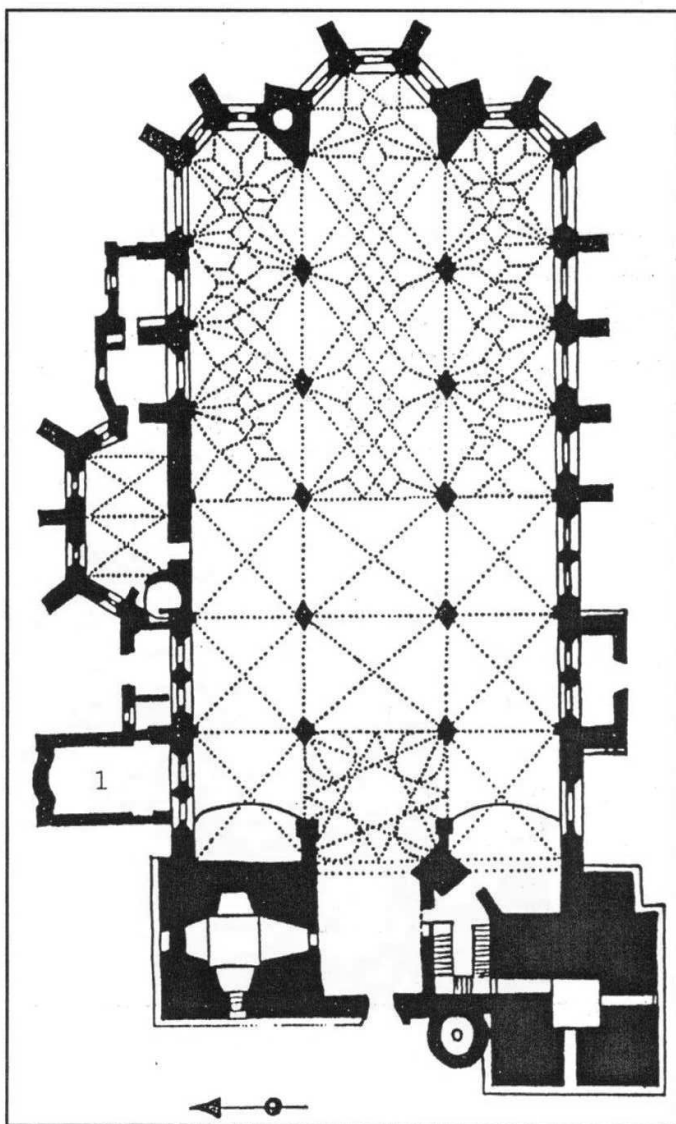
Kromě interiéru, fresek a mramorového oltáře dal kanovník Mayer-swald pro kapli zhotovit i nákladný stříbrný tabernákl. Stál 2095 zlatých a 32 krejcarů a byl zhotoven v dílně olomouckého zlatníka Wolfganga Rossmayera. V půdorysu i obrysu konkávně a konvexně zvlněný tabernákl je bohatě zdoben tepanými ornamenty s motivy rokaje, vinné révy a okřídlených hlaviček andělků a v dolní části smaltovaným erbem donátora.

Druhá loretánská kaple byla postavena v letech 1725-1726 při proboštském kostele sv. Mořice. Její stavbu řídil olomoucký stavitel Wolfgang Reich (†1730).¹⁷ Podle pamětního nápisu, citovaného J. P. Cerronim, byla kaple stavebně dokončena 24. července 1726. Kaple byla postavena z popudu vdovělé Kateřiny Beckertové. Na stavbě se podílela i její dcera Anna Marie hraběnka Petrášová, rozená Beckertová, jejíž syn a dědic Josef Leopold sv. pán Petráš se oženil s Marií Annou z Hettersdorfu.

Podle již zmíněného nedochovaného pamětního nápisu, zaznamenaného Cerronim, pocházela Kateřina Beckertová z významné olomoucké měšťanské rodiny Johannů. Ve farním inventáři z roku 1815 je uvedena jako Kateřina Marie. Jejím manželem byl generál Josef Štěpán sv. pán Beckert. Také její dcera Anna Marie Petrášová, rozená Beckertová, byla provdána za císařského generála. Byl jím Maxmilián sv. pán Petráš, který byl nobilitován 15. ledna 1717 za své vojenské zásluhy v boji proti Turkům. Dne 25. února 1725 se vdova po něm stala majitelkou výstavného palácového domu čp. 410 na Horním náměstí.

Pod kaplí, přiléhající k severní straně kostela, byla vybudována krypta, určená k pohřbům rodiny stavebníků. Pohřbeny v ní byly obě zakladatelky a manžel Anny Marie hraběnky Petrášové, rozené Beckertové, generál Maxmilián sv. pán Petráš. Kateřina hraběnka Beckertová zemřela v roce 1727, její dcera Anna Marie Petrášová v roce 1733.¹⁸

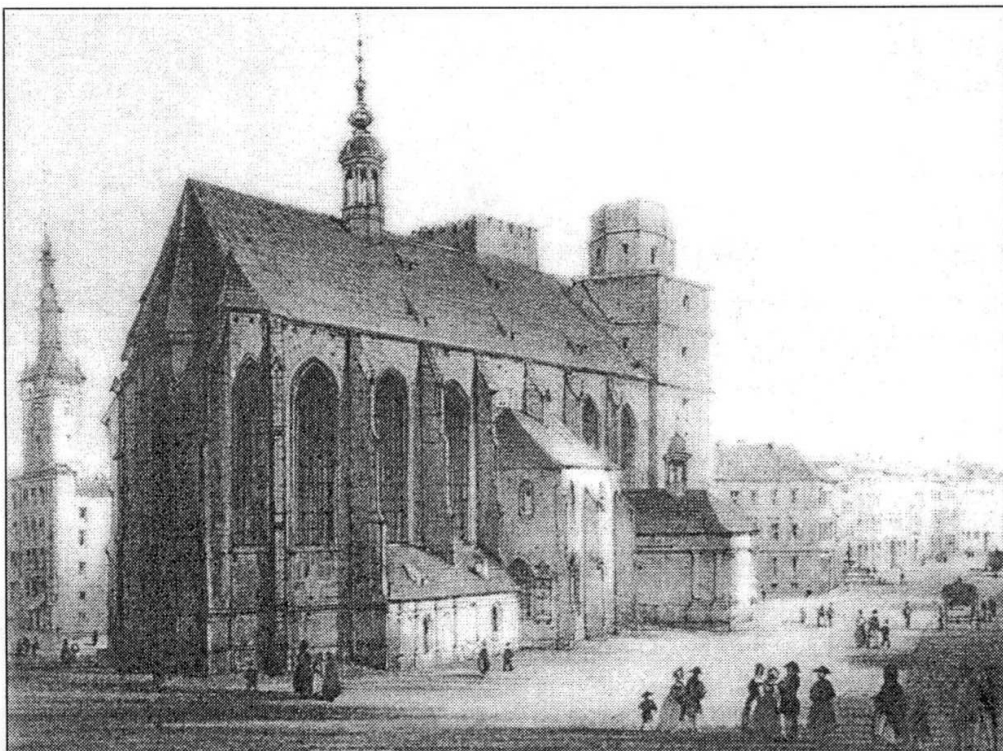
V literatuře bývají zakladatelky i pohřbené velmi často zaměňovány. Místo Kateřiny Marie hraběnky Beckertové a její dcery Anny Marie hraběnky Petrášové

Obr. 4. Situační půdorys proboštského kostela sv. Mořice, číslem 1 označena Loretánská kaple.

jsou uváděny Anna Marie hraběnka Petrášová a její snacha Marie Anna hraběnka Petrášová z Hetersdorfu.¹⁹

K postavení a udržování kaple věnovaly její zakladatelky značné prostředky. Pro kapli založily velmi velkorysou fundaci a věnovaly k ní i dům čp. 20 na Dolním náměstí. Z úroků fundace měli být vydržováni i tři oltárníci. Po smrti obou zakladatelek se v roce 1733 stal dědicem Josef Leopold sv. pán Petráš, který ztratil o kapli hlubší zájem a dokonce přestal po roce 1747 oltárníkům vyplácet úroky. Nevyplácení úroků z fundace bylo příčinou vleklého sporu, který byl ukončen až v roce 1773.²⁰ Petrášův nezájem o loretánskou kapli se prohloubil také v důsledku zřízení soukromé kaple přímo v jeho palácovém domě na Horním náměstí. Fakulty ke konání bohoslužeb v této kapli mu byly uděleny 11. dubna 1736.²¹

Obr. 5. Proboštský kostel sv. Mořice s původní podobou Loretánské kaple, litografie z první poloviny 19. století ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci.

Podobu barokní kaple dokumentuje dobová grafika ze druhé třetiny 19. století, zachycující kostel sv. Mořice od severovýchodu. Její poměrně jednoduchou fasádu členil hladký sokl, na který v závěru dosedaly toskánské pilastry, nesoucí profilované kladí s hladkým vlysem. Ze střešního hřebene, nad závěrem zvalbené sedlové střechy, vyrůstala osmiboká věžička s lucernou, jejíž přilbová stříška byla ukončena makovicí s křížem. Podle barevné litografie z roku 1846 byly fasády provedeny v lomené bílé přírodní omítce, střecha kaple měla pálenou krytinu. V lucerně věžičky, pokryté měděným plechem, byl zavěšen malý zvon.²²

Vstup do kaple je v západní části severní lodi kostela. Tvoří ho kamenný edikulový portál s kanelovanými pilastry, nesoucími zalamovaný architráv. Na architráv dosedá hladký vlys s tesaným dvouřádkovým nápisem: „HIC VERBUM CARO FACTUM EST / ET HABITAVIT IN+ NOBIS“ (Toto slovo se stalo Tělem a přebývalo v nás). Stlačenou archivoltu s volutovým klenákem vynášejí dva pilíře s římsovými hlavicemi zdobenými akantem. Horní zalamovaná římsa je nesena volutovými

konzolami. Cvikly portálu zdobí květinové festony. Po stranách portálu jsou ve štuku vymodelováni dva andělé s bohatým akantovým ornamentem.

V letech 1939-1940 byla plocha nad portálem doplněna ornamentální a figurální štukovou výzdobou, jejímž kompozičním akcentem je novodobá plastika Piety, umístěná v oválném plasticky rámovaném okně.²³ Po jeho stranách jsou vymodelovány dva erby. Vlevo erb svatomořického probošta Jana Lochmanna, vpravo erby olomouckého biskupství a arcibiskupa Leopolda Prečana, který byl olomouckým biskupem v letech 1923-1947. Do portálu je osazena barokní kovaná dvoukřídlá mříž se stáčených páskových ornamentů s motivy korun a stylizovaných iniciál.²⁴

Popis kaple před regotizací je uveden v Inventáři kostela a fary u sv. Mořice, který byl pořízen 20. února 1815. V kapli byl podle tohoto inventáře pouze jeden oltář s dřevěnou sochou Panny Marie Loretánské. Po stranách sochy stály dva andělé se svícny. Mezi oltářem a menzou byla dřevěná mřížka. Kaple byla vymalována nástěnnými malbami. Nápis na velkém náhrobním kameni nad kryptou byl tehdy již nečitelný.²⁵

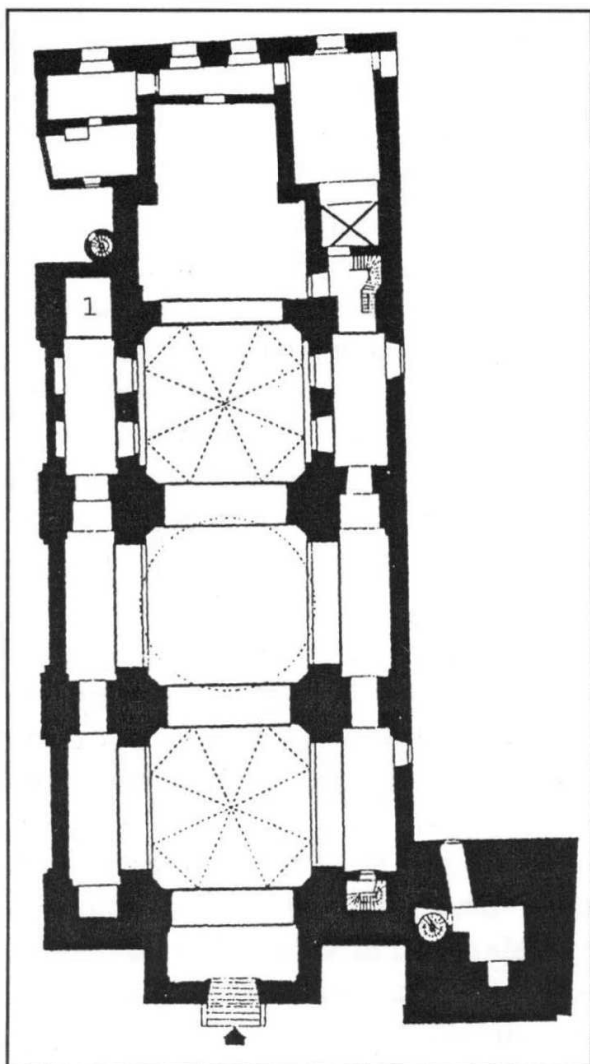
Kromě tohoto, patrně úmyslně poničeného náhrobníku byly v kapli zřejmě ještě další náhrobní kameny, protože z nich autor inventáře zjistil, že v kryptě byly pohřbeny obě zakladatelky Kateřina Marie hraběnka Beckertová a její dcera Marie Anna, hraběnka Petrášová. Nad portálem, s již dříve citovaným nápisem, byla umístěna socha Panny Marie a anděl s rodovým erbem stavebníků. Ke kapli patřil stříbrný kalich a pár stříbrných mešních konviček s táčem, který darovaly její fundátorky.²⁶

V roce 1882 barokní Loretánská kaple definitivně zanikla. Při regotizaci kostela byla z komunikačních důvodů zkrácena o jednu třetinu své délky a jako „neslohová přístavba“ novogoticky upravena na kapli Panny Marie. Přestavba byla realizována podle návrhu olomouckého sochaře a kameníka Ernesta Melnitzkého, vypracovaného v roce 1878.²⁷ Na oltář byla umístěna dřevěná socha Panny Marie, do kostela získaná v roce 1865.²⁸

V původní kapli se nalézal latinský pamětní nápis, který přepsal pro svou rukopisnou sbírku epigrafik Jan Petr Cerroni.²⁹ „*D(omi)no JESV / DEO Nato / Ex Maria Virgine / Sacellani Lauretani Mistery / Sacrum / Similem aediculari penes basilicari / D(ivini) : Mauritiu Martirio (:olomucii:) / de Suo FE(cit) / Catharina Vidua Jo:(sephi) Stephani Lib:(eri) Bar:(onis) de Becker / S.(uae) C.(aesaris) M.(aiestatis) generalis Campi Mareschalli nata / Johanina nobili et antiquo genere / urbis olomucensis / In hujus augmentum pietatis / pro redemptioni animi Sui suoremq(ae) / Presenti vero Ediculae tectum Turricula exornari laeneis Luminis muniri globe in cusato / Cruceq(ue) gloriosa decoravi voluit / die 24. July a R. S. MDCCXXIV /*

Tunc / Benedictus XIII. Sanctissimus et Beatissimus / Romanus Pontifex universae S:(anctae) Ecclesiae praesidebat / Carolus VI. Augustus Rex Bohemiae Moraviaeque Marchio / Catholicus Monarcha Christianum populum contra / Hereticorum et Paganorum feritatem potenter / defendebat / Wolfgangus S:(erenissimus) R:(everendissimus) E:(xcellentissimus) Cardinalis de Schrattenbach / Epis(copus) olomucensis et inful:(atus) olomucensis pondus / romulea purpura decoratus portabat / Franciscus S:(erenissimus) R:(everendissimus) I:(llustissimus) Comes a Gianini ex Marchionibus / Carpentorum Eccl:(esia) oll(omucensis) et Wratis(laviensis) Canonicus / Parochi titulo Ecclesiam Mauritianam gubernabat

/ adjutoribus Capellanis et Coadjutoribus / donet deus ut quae bene caeptae sunt optime fineantur.“

Obr. 6. Situační půdorys kostela sv. Michala, číslem 1 označena Loretánská kaple.

obrazem Madony dal oltář pořídit olomoucký městský radní Jiří Topolanský společně se svou manželkou Alžbětou. Oltář měl portatily s ostatky sv. Alžběty.³¹

Nápis zněl: „Deo uni et trino sacratissimae Virgini Lauretanae ac divo Leonardo confessori hoc altare viru fieri fecit Georgius Topolansky consul olomucensis una cum conjuge sua Elisabetha Sabatho ante festum Pentecostes Anno MDCLXVII“.³² Volně přeloženo: Trojjedinému Bohu a Nejsvětější Panně Loretánské a svatému mučedníkovi Leonardovi dal tento oltář zhotovit pan Jiří Topolanský, olomoucký radní, se svou manželkou Alžbětou, v sobotu před Letnicemi roku 1667. Sobota před Letnicemi připadla v roce 1667 na 25. května.

Poznámky

- 1 Ottův slovník naučný, díl XVI, s. 344.
- 2 Turek, A.: Fulnecko, Brno 1940, s. 197; Weller, J.: Die ehemalige Loretokirche in Fulnek, Kuhländchen, 1935, s. 17-25. Adolf Turek klade vznik Lorety už k roku 1679.
- 3 Bukovský, J.: Loretánské kaple v Čechách a na Moravě, Praha 2000.
- 4 Kachník, J.: Olomoucký metropolitní chrám sv. Václava, Olomouc 1931, s. 26; Kráč-

Třetí olomoucká Loretánská kaple tvoří součást dispozice farního kostela sv. Michala. Je umístěna na jeho evangelijní straně, v závěru někdejší boční lodě, která je pozůstatkem v jádru raně středověkého trojlodního kostela. Kostel byl až do roku 1784 součástí kláštera dominikánů. Barokní oltář, se sochou milostné černé Madony v retabulu, byl pořízen po požáru, který v roce 1709 zničil raně barokní kostelní interiér. Součástí kompozice jsou sochy Mariiných rodičů sv. Jáchyma a sv. Alžběty a na predelle reliéf mystického Zasnoubení Panny Marie s dvojicí dominikánských řeholníků se svícemi. Na stěnách po bočních oltářích jsou zavěšeny obloukově ukončené obrazy Zvěstování Panny Marie a Zázračné přenesení Mariina rodného domku. Oltář byl součástí kostelního mobiliáře už v 18. století. Podle inventáře kostela a fary z roku 1808 byl konsekrován.³⁰

Úctě Panně Marii Loretánské byl už v 17. století zasvěcen boční oltář na evangelijní straně farního kostela sv. Barbory ve Chválkovicích, nacházející se nyní na katastru města. V retabulu oltáře byl zavěšen obraz Panny Marie Loretánské, nad ním obraz sv. Leonarda. Podle nápisu pod

- m e r , M.: Dějiny metropolitního chrámu sv. Václava v Olomouci, Olomouc 1887, s. 17.
- 5 MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Diáře kanonie z roku 1696, sig. 204-II-6, fol. 223a z roku 1700, sig. 207-II-9, fol. 22a.
 - 6 Z e m e k , M.: Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátku až do nynější doby, část II. 1653-1950, strojopis ZA Olomouc, s.18-19.
 - 7 OstA Olomouc, Matrika bratrstva Božího Těla, s. 495.
 - 8 M l č á k , L.: Nyportův oltářní obraz bratrstva Anděla Strážce na Sv.Kopečku u Olomouce, Zprávy památkové péče, 1992, č. 9, s. 7-12.
 - 9 MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Diáře kanonie z roku 1696 a 1700, sig. 204-II-6, fol. 223a; sig. 207-II-9, fol. 22a. Dne 19. října 1696 v kapli celeburoval převor, dne 6. února 1700 opat Norbert Želecký z Počenic.
 - 10 K a c h n í k , J.: Op. cit. s. 28.
 - 11 MZA Brno, Diář kanonie z roku 1701, sig. 208-II-10, fol. 91a.
 - 12 MZA Brno, C e r r o n i , J. P.: Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, rkp. 1807, fol. 38b-39b.
 - 13 Z u b e r , R.: Osudy moravské církve v 18. století, Praha 1987, s. 71-72.
 - 14 B u r i a n , V.: Historické insignie olomoucké metropolitní kapituly, VVM, 1985, s. 294-295.
 - 15 MZA Brno, G 11, C e r r o n i II, inv.č. 180, fol. 27.
 - 16 MZA Brno, C e r r o n i , J. P.: Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, fol. 39b.
 - 17 H l o b i l , I. - T o g n e r , M.: Proboštský farní chrám sv. Mořice, Velehrad 1992, s. 12.
 - 18 S c h ü n k e , R.: Kapellen in Alt-Olmütz, Olomouc 1906, s. 30.
 - 19 K r á l í k , O.: Olomoucká Societas incognitorum, Olomouc 1947, s. 23; K š í r , J.: Petrášova hrobka u sv. Mořice v Olomouci, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1973, č. 160, s. 25.
 - 20 K š í r , J.: Petrášova hrobka u sv. Mořice v Olomouci, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1973, č. 160, s. 23-26.
 - 21 ZA Olomouc, ACO, G 3, karton 4863, fol. 34.
 - 22 Přehled vyobrazení kostela uvádí B u r i a n , V.: Ikonografie Olomouce do roku 1900, Sborník KVM Olomouc, IV/1956-1958, s. 371-420; Barevnou litografii reprodukuje P o j s l , M.: Olomouc očima staletí, Olomouc 1992, s. 188, obr. 106; V o l n y , G.: KTM, Ol. I. Brno 1855, s. 221.
 - 23 Autorem plastické výzdoby byl olomoucký štukatér Rudolf Doležel starší.
 - 24 Podobné motivy má, jak si všiml už ing. Kšír, i kované zábradlí v Petrášově paláci na Horním náměstí, který byl koupen v roce 1725 v době stavby kaple.
 - 25 ZA Olomouc, ACO, Inventář kostela a fary u sv. Mořice v Olomouci z roku 1815, karton 8301.
 - 26 Ibid. K úmyslnému poškození náhrobníku zřejmě došlo z důvodů vleklého sporu s Josefem Leopoldem sv. pánem Petrášem o vyplácení peněz na provoz kaple. B u r i a n , V.: Doplnující poznámka k historii Petrášovské hrobky, Zprávy VÚ v Olomouci, 1973, č. 160, s. 26-30.
 - 27 B u r i a n , V.: tamtéž, s. 26.
 - 28 K š í r , J.: o. c. s. 25.
 - 29 MZA Brno, G 12, C e r r o n i I, Soupis náhrobních nápisů, inv. č. 79, fol. 273.
 - 30 ZA Olomouc, ACO, Inventář fary a kostela sv. Michala v Olomouci, karton 8302.
 - 31 ZA Olomouc, ACO, Inventář fary a kostela sv. Barbory ve Chválkovicích z roku 1808, karton 8294.
 - 32 Tamtéž.

Zur barocken Verehrung der hl. Mutter Gottes Maria von Loretto in Olmütz

Die älteste mährische Loretto-Kapelle liess der Olmützer Bischof, Kardinal Franz von Dietrichstein in Nikolsburg errichten. In Olmütz entstanden in der Barockzeit drei Loretto-Kapellen. Das Vorhandensein von mehreren Loretto-Kapellen in einer Stadt findet keine Analogie in Mähren. Diese Erscheinung kommt auch in Böhmen vereinzelt vor, wo zwei solche Kapellen nur in Prag belegt sind. Das deutet auf die Stärke des Loretto-Kultus und auf die kirchliche Bedeutung beider Städte hin.

Die älteste der Olmützer Loretto-Kapellen wurde im letzten Drittel des 17. Jahrhunderts unter Bischof Karl von Liechtenstein-Kastelkorn in einer der Seitenkapellen der Metropolitankirche des hl. Wenzel errichtet. Sie entstand durch den frühbarocken Umbau der mittelalterlichen Kapelle des hl. Cyrill und Methodius.

Die Gnadenstatue der hl. Mutter Gottes Maria von Loretto schaffte der Domherr Wolfgang Karl Freiherr von Kriechbaum für diese Kapelle an, der sie vom Papst Innozenz XI. (1676-1689) erwarb. Der Dompropst von Kriechbaum liess die Loretto-Kapelle baulich herrichten und errichtete dabei eine Stiftung. Im Jahr 1701 wurde aber die ursprüngliche Statue aus der Kapelle gestohlen.

Zur weiteren Herrichtung der Loretto-Kapelle kam es in Zusammenhang mit der barocken Instandsetzung des Wenzelsdomes im zweiten Drittel des 18. Jahrhunderts. Die aufwendigen barocken Instandsetzungskosten deckte man teilweise aus den Finanzmitteln des Domdechants Georg Heinrich Grafen von Mayerswald, der ein stattliches Vermögen nach seinem Bruder erbte. Der Domdechant von Mayerswald liess das Kapelleninnere herrichten, Fresken und einen neuen Altar anschaffen und weiter auch ein kostspieliges silbernes Tabernakel anfertigen. Es kostete 2095 Gulden und 32 Kreuzer und wurde in der Werkstatt des Olmützer Goldschmieds Wolfgang Rossmayer gefertigt.

Die zweite Loretto-Kapelle wurde in den Jahren 1725-1726 in der Dekanalkirche des hl. Mauritius erbaut. Ihren Ausbau leitete der Olmützer Baumeister Wolfgang Reich. Die Kapelle wurde aus dem Anlass der verwitweten Katharina Becker erbaut. Am Bau nahm auch ihre Tochter Anna Maria Gräfin von Petrasch, geborene Beckert teil, derer Sohn und Erbe Joseph Leopold Freiherr von Petrasch die Maria Anna von Hetttersdorf heiratete. Unter der Kapelle, die an die Nordseite der Kirche anliegt, wurde eine Gruft erbaut, die für die Bestattungen der Mitglieder der Baumeisterfamilie bestimmt war.

Nach dem Pfarrinventar befand sich in der Kapelle nur ein Altar mit einer hölzernen Statue der hl. Mutter Gottes Maria von Loretto. Zu beiden Seiten der Statue standen zwei Engel mit Kerzenträgern. Zwischen dem Altar und der Mensa befand sich ein kleines hölzernes Gitter. Die Kapelle wurde mit Wandgemälden versehen. Die Inschrift auf dem grossen Grabstein über der Gruft war schon damals unleserlich. In die Kapelle gehörten ein silberner Kelch und zwei silberne Messkännchen mit einem Tablett, den die obengenannten Stifterinnen schenkten. Die barocke Loretto-Kapelle wurde im Jahr 1882 beseitigt. Zur Zeit der Regotisierung der Kirche hat man sie aus Kommunikationsgründen um ein Drittel ihrer Länge kürzer gemacht, und sie wurde als Kapelle der hl. Jungfrau neugotisch ausgestattet.

Die dritte Olmützer Loretto-Kapelle bildet einen Teil der Disposition der Pfarrkirche des hl. Michael. Sie befindet sich an der Evangelienseite, im Abschluss des ehemaligen Seitenschiffs, das als Rest des Kerns der frühmittelalterlichen dreischiffigen Kirche erhalten blieb. Der Barockaltar mit der Statue der lieben schwarzen Madonna auf dem Retabulus wurde nach dem Brand beschaffen, der das frühbarocke Kircheninnere im Jahr 1709 vernichtete. Er wurde laut dem Kirchen- und Pfarrinventar im Jahr 1808 eingeweiht.

Der Seitenaltar an der Evangelienseite in der Pfarrkirche St. Barbara in Chwalkowitz war schon im 17. Jahrhundert der Verehrung der hl. Mutter Gottes Maria von Loretto eingeweiht. Laut der Inschrift unter dem Marienbild schaffte der Olmützer Ratsherr Georgius Topolansky mit seiner Ehefrau Elisabeth diesen Altar an. Der Altar besass ein Portatile mit den Reliquien der hl. Elisabeth.

Übersetzt von Miroslav Papoušek

Novokřtěnská fajáns ve sbírkách Arcibiskupského paláce v Olomouci

Jiří Pajer - Martin Kalina

Atraktivní novokřtěnská fajáns se stávala předmětem sběratelského i odborného zájmu již od druhé poloviny 19. století. Většina dokladů zůstala zachována v našich muzejních a soukromých sbírkách, ale mnoho exemplářů se dostalo různými cestami i do zahraničí. Z nejvýznačnějších domácích sbírek lze uvést zejména velké soubory v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze a v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně.¹ Ze zahraničních evropských souborů novokřtěnských fajánsí vyniká především sbírka v Iparművészeti múzeum v Budapešti.² Mnoho důležitých dokladů obsahuje i početná sbírka v Museum of Anthropology v kanadském Vancouveru, soustředovaná židovským podnikatelem W. Koernerem v Praze a vyvezená před okupací do zámoří.³

Většina exemplářů novokřtěnských fajánsí byla podchycena v soupisech a odborné veřejnosti je známa. Proto každý nový nález znamená výrazné obohacení a rozšíření dosavadních poznatků. Kromě některých soukromých sbírek, které jsou však málo přístupné,⁴ náleží k nově objeveným fondům také nevelký, ale významově důležitý soubor novokřtěnských fajánsí, nacházející se ve sbírkách Arcibiskupského paláce v Olomouci. Tento soubor je součástí celkových keramických sbírek arcibiskupství, v nichž jsou obsaženy rovněž ojedinělé exempláře italských fajánsí, početné doklady moravského a dolnorakouského lidového džbánkařství a okrajově také úpadkové výrobky slovácké svérázové keramiky z meziválečného období.

Soubor novokřtěnských fajánsí byl někdy v šedesátých letech minulého století dost povrchně a nepřesně podchycen na evidenčních kartách, uložených na centrální majetkové správě arcibiskupství. Do souboru „habánské“ keramiky byly vřazeny také dva evidentní falzifikáty s letopočty 1695 a 1698,⁵ dále výrobek žitavské fajánse z roku 1713, stejně jako mnohé exempláře různé provenience z okruhu pozdějšího lidového džbánkařství. Po vyloučení všech nepatřičných dokladů zůstalo v souboru novokřtěnských fajánsí osm exemplářů, které zde publikujeme se svolením správy arcibiskupského majetku.⁶

Soupis předmětů:

1) P o d n o s s prolamovanými stěnami (tzv. šál), závitnicový vzor se čtyřmi spojovacími srdéčky, vytlačovaný z matrice, okraj domodelován zvlňováním z volné ruky, dno na nízké profilované nožce. Oboustranná bílá poleva, dekor v modré, zelené a žluté barvě: na dně členitá kytice s třemi hlavními stvoly, opatřenými na vrcholku šestilistými kvítky, čtyři poboční stvoly s trojdílnými bobulovými květy, ve výplních úzké jazykovité lístky a spirálová úponka, na obvodě dvojlinka.

Přetažený výpal - vzhled barev narušen působením nestejnomyerného plamene, v polevě místy zatavený pecový prach.

Místo výroby: pravděpodobně Tavíkovice, po roce 1600.

Rozměry: průměr okraje 225 mm, výška 65 mm. Inv. č. 1149. (Obr.1)

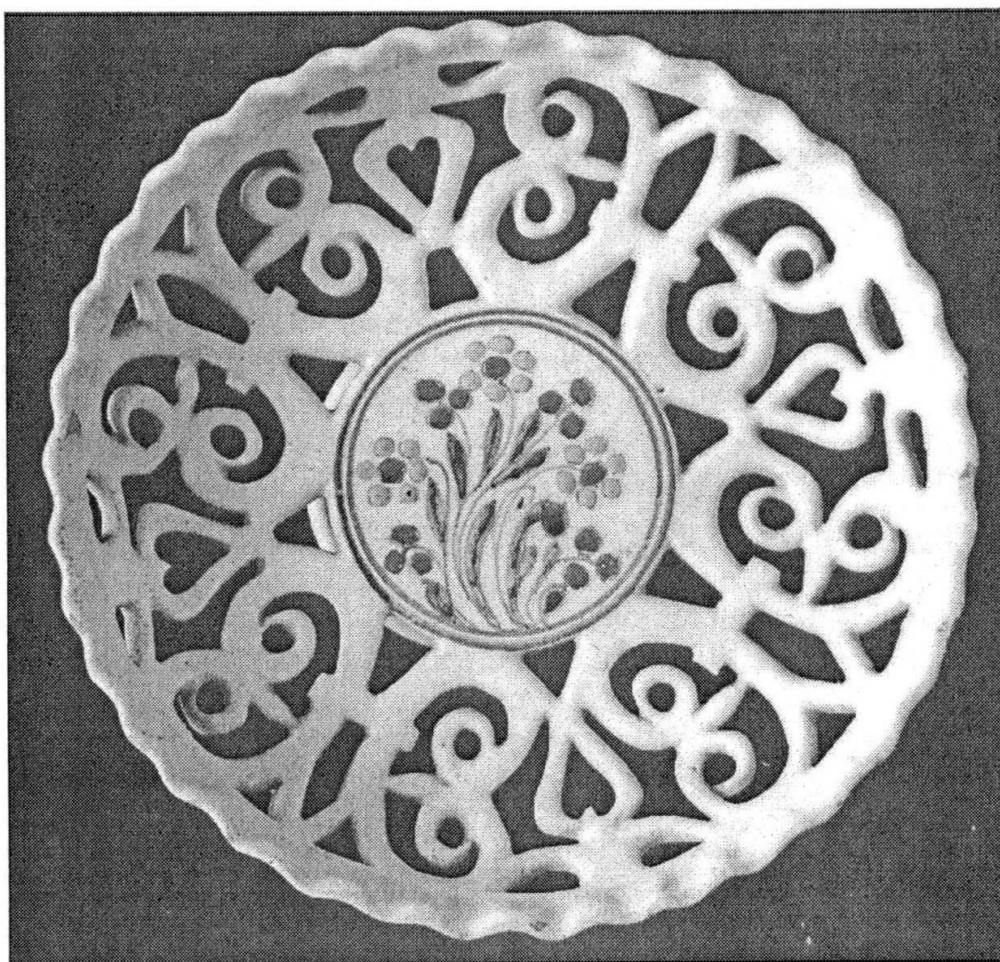
Poznámka: Exemplář nebyl dosud nikde publikovaný.

2) P o d n o s s prolamovanými stěnami (tzv. šál), stejný vzor jako u č. 1, okraj domodelován zvlňováním z volné ruky, dno na nízké profilované nožce. Oboustranná bílá poleva, dekor v modré, zelené a žluté barvě: na dně jednoduchá kytice s centrálním stylizovaným květem, po stranách dva srdčité květy, ve výplních palmetové a spirálově stočené listy, na obvodě dvojlinka. Přetažený výpal - zčásti vyhořelé barvy, na dně otisk hrotů trojnožky, používané při vypalování plochého nádobí.

Místo výroby: pravděpodobně Tavíkovice, po roce 1600.

Rozměry: průměr okraje 225 mm, výška 65 mm. Inv. č. neuvedeno.

Poznámka: předmět doložen pouze podle evidenční karty, ve sbírce chybí, vyobrazení publikováno.⁷

Obr. 1. Prořezávaný podnos, po roce 1600, výroba pravděpodobně Tavíkovice.

3) L á h e v čtyřboká, vytočená na kruhu a zaměka zformována do čtyřstěnu s ob-
lými hranami, ústí opatřeno cínovým uzávěrem se šroubovací zátkou, kulaté dno
s jednoduchou patkou. Uvnitř bílá poleva, vně světle žlutá poleva, dekor v modré,
zelené, žlutooranžové a bílé (!) barvě, manganová kresba a kontury: na protilehlých
stranách dvojice shodně provedených kytic s členitými květy, lístky a spirálovými

Obr. 2, 3. Čtyřboká láhev se světle žlutou polevou z roku 1667, výroba pravděpodobně Sobotiště.

úponkami, na čelní straně letopočet 1667, okolo ústí vlys stylizovaného rostlinného dekoru v modré barvě, ohraničený dvěma dvojlínkami. Mírně přetažený výpal, na jedné straně u dna zvrásnělá poleva.

Místo výroby: pravděpodobně Sobotiště.

Rozměry: výška (i s cínovým uzávěrem) 255 mm, průměr dna 115 mm. Inv. č. nevedeno. (Obr. 2, 3).

Poznámka: unikátní exemplář bez přímých analogií (světle žlutá poleva!), nebyl dosud nikde publikován.

4) T a l í ř se širokým podokrajím, mělký, vodorovné podokrají s mírně zvednutým okrajem. Oboustranná bílá poleva, dekor v modré, zelené, žluté a manganové barvě: na dně jednoduchá kytice se stylizovanými květy, lístky a spirálovými úponkami, na obvodě dvojlínka, na podokrají věneček se symboly tesařského (sekernického) řemesla a nápis NICKL HEXMAN 1673. Mírně přetažený výpal.

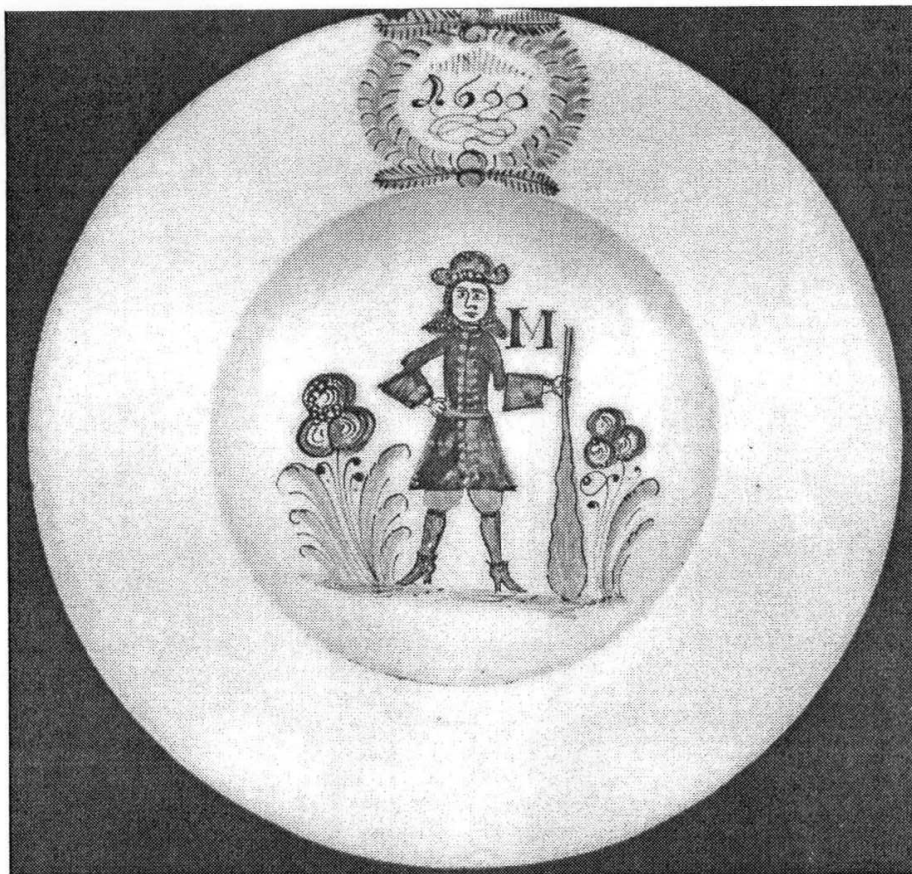
Místo výroby: pravděpodobně Sobotiště.

Rozměry: průměr podokrají 290 mm. Inv. č. nevedeno.

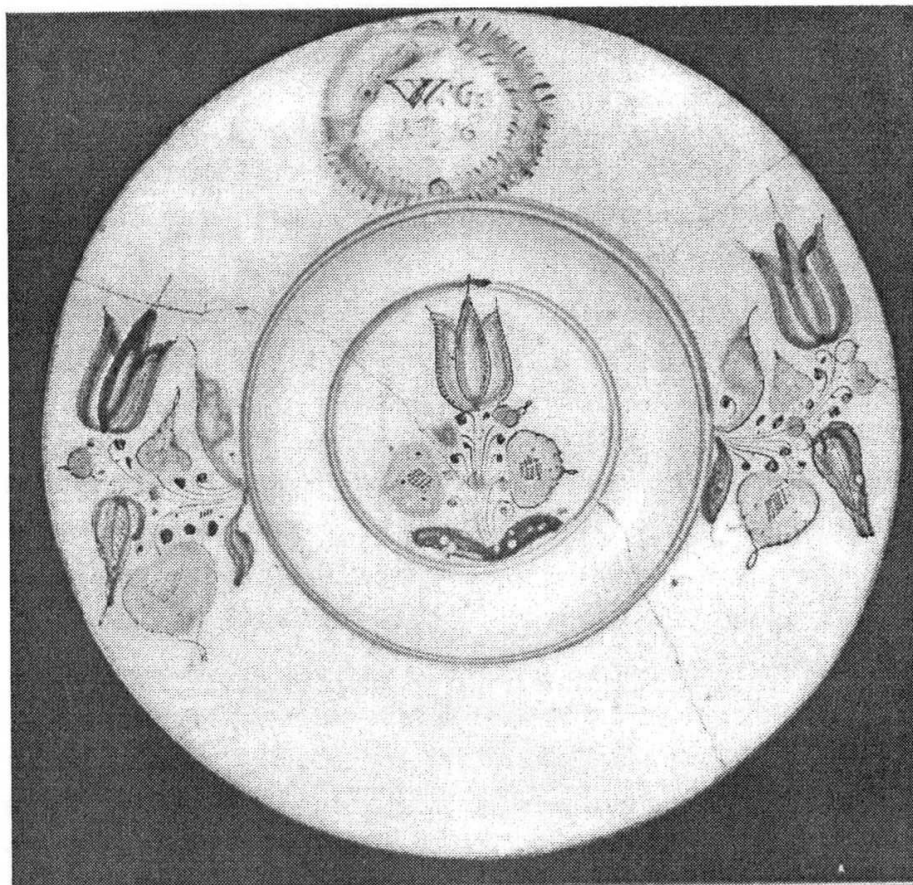
Poznámka: předmět doložen pouze podle vyobrazení v literatuře, ve sbírce chybí.⁸

5) T a l í ř se širokým podokrajím, mělký, vodorovné podokrají. Oboustranná bílá poleva, málo zřetelný dekor v zelené a manganové barvě: na podokrají věneček s monogramem SV a letopočet 1696. Silně přetažený výpal, vyhořelé barvy.

Místo výroby: pravděpodobně Morava.

Obr. 4. Talíř s postavou muže z roku 1699, výroba pravděpodobně Velké Leváre.

Obr. 5. Talíř z roku 1716, moravská provenience.

Rozměry: průměr podokrají 315 mm. Inv. č. neuvedeno.

Poznámka: předmět doložen pouze podle evideční karty, ve sbírce chybí.

Exemplář nebyl dosud nikde publikován.

6) T a l í ř se širokým podokrajím, mělký, vodorovné podokrají s mírně zvednutým okrajem. Oboustranná bílá poleva, dekor v modré, zelené, žlutooranžové a manganové barvě: na dně postava muže s dlouhými vlasy a kyjem (?) v ruce, po straně umístěna iniciála M, muž má zvonovitě rozšířený kabát se širokými manžetami na rukávech, na nohou vysoké boty, po stranách dva stvoly se stylizovanými květy a listy, na podokrají věneček a letopočet 1699 s písarským hadem. Mírně přetažený výpal.

Místo výroby: pravděpodobně Velké Leváre.

Rozměry: průměr podokrají 310 mm. Inv. č. 923. (obr. 4)

Poznámka: unikátní exemplář, nebyl dosud nikde publikován.

7) T a l í ř se širokým podokrajím, mělký, vodorovné podokrají. Oboustranná bílá poleva, dekor v modré, zelené, žluté a manganové barvě: na dně a na podokrají kytice s velkými tulipány a dalšími stylizovanými květy a lístky, ve výplních spirálové úponky, na čelním místě podokrají věneček s monogramem WG a letopočtem 1716, na obvodě dna a na hraně podokrají dvojlinky. Přetažený výpal, místy roztavená manganová a zelená barva.

Místo výroby: Morava.

Rozměry: průměr podokrají 290 mm. Inv. č. neuvedeno. (Obr. 5)

Poznámka: exemplář nebyl dosud nikde publikován.

Obr. 6. Talíř se zoomorfními motivy z roku 1718, výroba pravděpodobně Sobotiště nebo Velké Leváre.

8) T a l í ř se středně širokým podokrajím, mělký, vodorovné podokrají. Oboustranná bílá poleva, dekor v modré, zelené, žluté a manganové barvě: na dně věneček s letopočtem 1718 a písařským hadem, celé podokrají pokryto vlysem stylizovaného rostlinného dekoru, v jednotlivých třetinách umístěno vyobrazení raka, ryby a ptáka. Dobrý výpal.

Rozměry: průměr podokrají 282 mm. Inv. č. 924. (Obr. 6)

Místo výroby: Sobotiště nebo Velké Leváre.

Poznámka: exemplář nebyl dosud publikován, doloženy analogie se shodným zoomorfním dekorem.

Popisovaný soubor obsahuje některé velmi důležité doklady z okruhu moravských a slovenských novokřtěnských fajánsí. Z počáteční produkce, která na území Moravy vznikala v devadesátých letech 16. století, se zde dochovaly dva podnosy s prolamovanými stěnami (tzv. šály), datované po roce 1600 (obr.1.) Pocházejí pravděpodobně z výroby v Tavíkovcích (okr. Znojmo), jak by dokládal nálezový fond z této lokality.⁹ Oba podnosy jsou velmi zachovalé, ale z výrobního hlediska nedosahují špičkovou úroveň. Přetažený a nerovnoměrný proces vypalování se podepsal na vzhledu polevy a svěžesti barev. Tyto podnosy dokládají skutečnost, že kromě bezchybných výrobků produkovaly novokřtěnské dílny také zboží méně dokonalé.¹⁰

Unikátním výrobkem je čtyřboká láhev s cínovým uzávěrem, datovaná letopočtem 1667 (obr. 2, 3). Způsob úpravy povrchu, který je opatřen světle žlutou polevou, nemá přímé soudobé analogie z fondu dochovaných fajánsí. Žlutě polévané nádobí se začalo produkovat až mnohem později, v druhé polovině 18. století, v souvislosti s dobovou módou a pronikáním fajánsí do venkovského prostředí. Láhev má bohatý dekor v klasickém stylu novokřtěnských fajánsí, který se rozvinul po odchodu novokřtěnců z Moravy na území Slovenska. Pozoruhodný je rovněž modře provedený vlys ze stylizované rostlinné motiviky, který obepíná hrdlo láhve. Tento styl dekoru lze považovat za raný ohlas delftské ornamentiky, která se ve slovenských výrobních výrazněji uplatňuje až v průběhu poslední třetiny 17. století. Podle charakteru výzdoby láhve je možno uvažovat o provenienci z výrobního střediska v Sobotišti (okr. Senica).

K vzácným exemplářům náleží i mělký talíř s postavou muže z roku 1699 (obr. 4). Figurální motivy, které byly novokřtěncům z náboženských důvodů striktně zapovězeny, se začínají častěji objevovat po roce 1685, kdy došlo k rozpadu společného vlastnictví a ideové soudržnosti novokřtěnské obce.¹¹ Malba na uvedeném talíři je velmi dokonalá a zdá se, že má analogie i v jiných soudobých dokladech. Podle příznačného rukopisu i stylu zobrazení postav lze s tímto talířem spojovat například svatební láhev se shodným letopočtem 1699, na níž jsou zobrazeni novomanželé a další svatebčané.¹² Podle oblečení postav, připomínajícího uherský kroj, a zvláště podle dalších analogií ze začátku 18. století, lze uvažovat o provenienci talíře ze západoslovenské výrobní lokality Velké Leváre (okr. Senica).

Posledním významným exemplářem z olomouckého souboru je talíř se zoomorfními motivy z roku 1718 (obr. 6). Zatímco motivika ptáků je celkem běžně zastoupena, motivy ryby a raka patří spíše k ojedinělým vyobrazením na novokřtěnských fajánsích. Talíř má přímé analogie ve dvou shodně dekorovaných dokladech z roku 1710,¹³ pocházejících - stejně jako olomoucký talíř - z větších souborů.

Místem výroby mohou být opět dílny v Sobotišti nebo Velkých Levárech, které představovaly největší západoslovenská střediska fajánsové výroby.

Nevelký soubor novokřtěnských fajánsí, uložený ve sbírkách Arcibiskupského paláce v Olomouci, přispěl některými exempláři k rozšíření našich dosavadních znalostí o tomto fenoménu. Novou cestu k jeho poznávání představují rovněž archeologické výzkumy moravských a slovenských výrobních center, které přinášejí množství jedinečného a nezastupitelného materiálu.¹⁴

Poznámky

- 1 Soupis dokladů novokřtěnských fajánsí z českých a moravských sbírek podává katalog K y b a l o v á, J. - N o v o t n á, J.: Habánská fajáns 1590-1730. Praha - Brno 1981.
- 2 Některé význačnější doklady publikuje K a t o n a, I.: A habán kerámia Magyarországon. Budapest 1974.
- 3 Přehled o sbírce podává M a y e r, C. E.: The Koerner Ceramics Collection at the University of British Columbia Museum of Anthropology. In: The Potter's Art: Contributions to the Study of the Koerner Collection of European Ceramics. Vancouver 1997, str. 3-14.
- 4 Například velkou sbírku novokřtěnských fajánsí, především ze slovenského výrobního období, vlastní soukromý sběratel J.E.Horvath v kanadském Vancouveru.
- 5 Stejně falzifikáty, vyrobené koncem 19. století nejspíš ve Vyškově, se občas objevují i v publikacích. Srov. K a l e s n ý, F.: Habáni na Slovensku. Bratislava 1981, obr. 131.
- 6 Dovoluji si poděkovat rovněž arcibiskupovi olomouckému Mons. Janu Graubnerovi, svému spolužáku ze strážnického gymnázia, za umožnění studia sbírky.
- 7 H r b k o v á, R.: Habáni na Moravě. Olomouc 1972, obr. 3.
- 8 H r b k o v á, c. d., obr. 10.
- 9 Fond starších nálezů H. L a n d s f e l d a, výzkum J. P a j e r a z roku 2001.
- 10 P a j e r, c. d., str. 48.
- 11 Srov. B e c k, J.: Die Geschichts-Bücher der Wiedertäufer in Oesterreich-Ungarn. Vídeň 1883, str. 549.
- 12 Srov. N e m e c, H.: Alpenländische Bauernkunst. Vídeň 1966, příl. XLVII za str. 120.
- 13 Srov. K y b a l o v á - N o v o t n á, c. d., obr. 477 a 478 na str. 230.
- 14 Z archeologického materiálu vychází například práce P a j e r, J.: Novokřtěnské fajánse ze Strachotína. Mikulov 2001.

drobnosti

Prof. MUDr. Antonín Mores

24. 5. 1908 Skoronice - 1. 2. 1997 Olomouc

Pavel Urbášek

Na počátku léta 2001 obdržel Cenu města Olomouce 2001 spoluzakladatel moderní československé pediatrie a olomoucká legenda této lékařské specializace prof. MUDr. Antonín Mores. Po absolutoriu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně pracoval krátce v Uherském Hradišti, posléze nastoupil jako asistent na dětskou kliniku v Bratislavě, odkud po vzniku Slovenského státu přešel jako primář na vznikající dětské oddělení olomouckých Zemských ústavů. V červenci 1946 byl Mores pověřen vedením přednášek a cvičení z oboru dětského lékařství na nové Lékařské fakultě Univerzity Palackého a současně budováním dětské kliniky.

Ve své odborné a lékařské práci se Antonín Mores soustředil především na problematiku středoušních zánětů a vrozeného vymknutí kloubů. Po svém vynuceném odchodu z LF UP se začal věnovat zejména sociálně psychologickým aspektům pediatrie. Na platformě ve své době menšinového názoru, že dítě má v ústavech zůstat jen nezbytně nutnou dobu, právně i organizačně rozpracoval otázky osvojitelské rodiny i pěstounské péče, přispěl k řešení problémů opuštěných defektních dětí, dětí stigmatizovaných podobou i etnickým původem, k teoretickému vyjasnění náhradní rodinné péče i její praktické realizaci. Řadu poznatků ze svých výzkumů se Moresovi podařilo doslova probojovat do příslušné legislativy vznikající od konce let padesátých do počátku let sedmdesátých.

Totalitní režim během své více než čtyřicetileté existence provedl na vysokých školách tři vlny čistek, které výrazně zasáhly do životních a profesních osudů tisíců pedagogů, vědců i studentů. Po únoru 1948 „vyčistily“ akční výbory Národní fronty vysoké školy od „reakcionářů“ postrádajících tehdy tolik nezbytný „kladný vztah k lidově demokratickému zřízení“. V roce 1958 vládnoucí mocipáni zahrozili spoluobčanům, očekávajícím v důsledku Chruščovových šokujících odhalení na XX. sjezdu KSSS a maďarských událostí změny, tzv. třídně-politickými prověrkami. A konečně na počátku let sedmdesátých opustili vysoké školy ti, kteří se pokusili přispět k vytvoření „socialismu s lidskou tváří“. Všechny tyto společenskopolitické peripetie výrazně ovlivnily životní i profesní curriculum profesora Antonína Moresa.

Akční výbor Národní fronty vznikl na Univerzitě Palackého bezprostředně po 25. únoru 1948 a tvořili jej Josef Hádlík (předseda), Jiří Skalička (místopředseda), členové František Lédl, Alfons Hyška, Ladislav Ovesný, Květa Bulínová, Jaromír Bělič, Jiří Götz, Miloslav Trapl, František Malinský, Jaroslav Vlach, Josef Kvapil, Ivan Travěnek, Blanka Marušíková, Miloš Šafář, Svatopluk Třasoň a současně členové olomouckého Krajského akčního výboru Národní fronty Josef Ludvík Fischer a Jaroslav Mělka. Tento celouniverzitní akční výbor se vyhnul čistkám mezi pedagogy i studenty UP. Příčiny nám známých případů vyloučení příslušníků akademické obce UP tkvěly výhradně mimo univerzitní půdu (např. pokus o ne-

drobnosti

legální přechod státních hranic) a celouniverzitní akční výbor je řešil ad hoc.

Situaci na UP po únoru 1948 ve vztahu k rozsahu a tvrdosti čistek však radikalizovaly především fakultní organizace KSČ na Lékařské fakultě (v této době jediná organizace KSČ na UP) a Akční výbor Zemských ústavů (tj. budoucí fakultní nemocnice). Tento radikalismus personifikovali Vladimír Pelikán (předseda fakultní organizace KSČ na LF UP), Lotar Grünwald-Gronský (předseda AV Zemských ústavů) a František Ritter (správce Zemských ústavů a člen AV Zemských ústavů). V „hledáčku“ Akčního výboru Zemských ústavů se mimo jiných (František Pavlica, Jiří Boček) ocitl i Antonín Mores.

Snahu o „vyakčnění“ Antonína Morese zdůvodňoval AV Zemských ústavů následujícími „přechyby“: „Projevil negativní stanovisko k odborové organizaci tím,

Prof. MUDr. Antonín Mores, přednosta dětské kliniky (foto z r. 1957).

že vystoupil z ÚRO, veřejně v elektrice v přítomnosti dr. Nešpora (tj. olomouckého archiváře Václava Nešpora - pozn. aut.) nadával na vládu a mluvil o teroru, profesoru Hádlíkovi (tj. předsedovi celouniverzitního Akčního výboru NF - pozn. aut.) řekl, aby spěchal se stavbou psychiatrie, protože jí bude třeba pro internaci naší vlády.“ První dvě obvinění pokládal Mores za zcela banální věci, ke svým výrokům o případné internaci Gottwaldovy vlády na olomoucké psychiatrii se však otevřeně přihlásil. K těmto slovům, proneseným v rozhovoru se svým bývalým spolužákem Hádlíkem v žertovném tónu, jej přiměla katastrofální situace v zásobování dětským prádlem a plenami na klinice, kterou vedl. „Bylo to v době, kdy už přes několikrát sliby o dodání prádla a plen pro malé děti jsem byl denním

svědkem, jak matky, majíce zabaleny děti do roztrhaných hader místo plen, nařikaly a hubovaly na to. Jako dětský lékař jsem se cítil oprávněn na to nadávat též, protože matky i při nejlepší vůli nemohly zachovávat osobní čistotu dětí, jaká je bezpodmínečně nutná k jejich zdárnému tělesnému prospívání.“ A. Mores však na LF UP i nadále zůstal, pravděpodobně jej zachránila vysoká odborná úroveň zvýrazněná širokým věhlasem jeho pediatrické specializace a praxe. Dlužno také zdůraznit, že Mores se těšil jednoznačné a otevřeně deklarované podpoře ze strany studentů. V prosinci 1948 oznámil veřejně Spolek posluchačů LF, že „nemá nic spo-

drobnosti

lečného s rozvratnými živly, kteří chtějí rušit klid na fakultě výhružnými vzkazy některým členům sboru (prof. Rapantovi a primáři Moresovi), a že budou podporovat profesory v konání jejich povinností“. Tento studentský protest je jediným důkazem rezistence studentských spolků po únoru 1948 vůči opatření ze strany akčních výborů. Současně také dokládá vyhrocenou situaci na Lékařské fakultě, kde se spojování tohoto či onoho politického habitu s reálnou profesní odbornou a vědeckou úrovní jevílo politicky nezajímavým studentům jako obzvláště nesmyslné.

Mores byl ovšem i nadále kádrově *persona non grata*. Otevřeně se hlásil ke katolické víře; kádrový profil si rozhodně nevylepšil ani díky svému specifickému smyslu pro humor vyznačujícím se především neovládanou prostorekostí. Mores se dostával i do odborných sporů, které ovšem v dusné atmosféře padesátých let zcela absurdně přecházely do ideologických rovin. Když Mores v roce 1953 v novorozenecké péči propagoval a realizoval omezení přísných diet, povolování návštěv rodičů v nemocnici a hlavně novorozeneckou samoregulaci při kojení, byl nazván „liberálem, který své liberalistické názory přenáší do lékařské praxe.“ Mores se proti této v dané době nebezpečně vyhlížející kádrové a ideové klasifikaci ostře ohradil v dopise děkanovi Gustavu Lejhancovi. Ten se sice snažil Morese uklidnit zmírněním nejostřejších kritických výtek, ale také on odmítl z ideologických důvodů Moresovy snahy o uvolnění zkostnatělého režimu v péči o novorozence. Citace části Lejhancova dopisu z 31. července 1953 může posloužit jako důkaz monopolně rigidní interpretace marxismu-leninismu v tak specifické oblasti, jako je pediatrie: „Rozhodně však myslím, že není možno, jak jsi to prohlásil v Žilině a což podle informací, kterých se mně dostalo (sám jsem již odejel), vyvolalo značný rozruch: ponechat kojencům alespoň trochu *svobody*, aby se mohli napít, kdy chtějí. Myslím, že je tu i určitý smysl výchovy a i když naprosto nesouhlasím s hrubě mechanisticko-materialistickým a šablonovitým postupem mnohých našich lékařů, přece jen není možno přenechat vše jen lidským pudům. Je nutno individualisovat a individuálně vychovávat. Víím také, že toto Tvoje nynější stanovisko není jenom Tvým osobním názorem, že je v současné době propagováno zvláště francouzskými pediatry. Myslím, že však je protipavlovské a nevědecké, neboť vychází z instinktů člověka, které naopak je nutno po mém soudu naučit správně ovládat. Myslím, že to ostatně velmi přiléhavě řekl kolega dr. Mikula v diskusi k přednášce jednoho z tvých asistentů: není možno řídit se jen chutí, vždyť alkohol také mnohým lidem velmi chutná a přesto jej nelze doporučit. Je snad správné tvrzení, že instinkty jsou určitým ochranným a regulujícím momentem, ale jen u živočichů, nikoliv však u člověka, který se vyvíjel i jako společenský tvor (kráva se ani nepřežere, ani neopije, člověk však bohužel často ano - proto je třeba jej správně vychovávat na podkladě vědeckého poznání zákonitostí vývoje společnosti i přírody)“.

Moresova prostorekost se také stala záminkou pro jeho definitivní odchod z olomoucké Lékařské fakulty v roce 1958. V roce předcházejícím totiž A. Mores

drobnosti

odjel s lékařskou delegací do SSSR, kde podle vlastních vzpomínek několikrát navštívil kostely a věnoval menší finanční částky místním žebrákům. Na hotelu se potom vyjádřil s despektem o životní úrovni v „zemi, kde zítra znamená včera“.

„Za několik měsíců jsem byl obviněn z pomluv tak velkých, že si údajně stěžovalo ministerstvo zdravotnictví Sovětského svazu našemu ministerstvu zdravotnictví a ti stížnost předali do Olomouce děkanu Schoberovi. Ten svolal děkanskou schůzi, kde se ostře vyjádřil, že takový člověk, na kterého si stěžuje Sovětský svaz, musí odejít. Proti mně se k němu přidal prof. Matoušek, který mi vytkl, že na klinice nebyla založena stranická skupina, dále prof. Lejhanec, který se vyjádřil, že jsem praktikující katolík a jako takový nemohu vyučovat a vychovávat naše studenty, a prof. Lón, který řekl, že jejich pětileté úsilí marxistické výchovy zbořím jediným úsměvem na přednášce. Někteří profesori se mě zastávali, nejvíc prof. Rapant, ostatní mlčeli. Po schůzi jsem zašel za rektorem Hrbkem, který na můj dotaz stížnost ministerstva Sovětského svazu popřel, řekl, že to není pravda, že hlavní důvod, proč musím odejít je rozhodnutí KSČ,“ napsal Antonín Mores Lubomíru Neoralovi v květnu 1990. Pracovní poměr ukončil Mores na UP k 31. 12. 1958 „v rámci účelnějšího rozmístění pracovních sil ve veřejném zájmu. K bližšímu zdůvodnění rozvázání pracovního poměru ve vašem případě uvádím, že se tak děje v zájmu všestranného zkvalitňování učitelského sboru na naší vysoké škole a v zájmu správného politicko-ideologického působení na studující mládež naší vysoké školy,“ uvedl rektor UP Jaromír Hrbek v přípisu Antonínu Moresovi z 29. 9. 1958. Dlužno podotknout, že tehdy byl Antonín Mores již více než rok vdovcem starajícím se o pět nezletilých dětí.

Antonín Mores nastoupil do olomouckého Kojeneckého ústavu, kde se již v roce 1960 stal jeho ředitelem a v této funkci setrval až do roku 1973. Nezahořkl a i v této funkci se sobě vlastním zaujetím tvrdě pracoval. A nejen ve své odbornosti - kolemjdoucí jej mohli spatřit jako natěračce plotu či sekáče ústavní zahrady. V prosinci 1968 jej Univerzita Palackého rehabilitovala, avšak opětovou spoluprací s univerzitním pediatrickým pracovištěm zastavila nastupující normalizace. Další rehabilitace včetně profesorského titulu se Antonín Mores dočkal až v roce 1990, na sklonku svých životních sil.

Použitá literatura a prameny

D u n o v s k ý, J.: Tři ředitelé kojeneckých ústavů, Československá pediatrie, 1979, č. 9, s. 553-555.
U r b á š e k, P.: Prof. Antonín Mores (24. 5. 1908 Skoronice - 1. 2. 1997 Olomouc), Žurnál UP, 2001, č. 31, s. 9.

Archiv UP, fond Rektorát, osobní spis Antonína Morese, č. 1137, č. kart. 52.

Xerokopie materiálů z osobního archivu Antonína Morese, v držení autora.

drobnosti

K jubileu doc. PhDr. Josefa Malivy

Hana Myslivečková

Doc. PhDr. Josef Maliva, přední olomoucký historik umění a dlouholetý vysokoškolský pedagog, letos oslavil sedmdesáté narozeniny. Přesto s plným pracovním nasazením pokračuje ve své více než čtyřicetileté odborné a badatelské činnosti, kterou zasvětil zejména dvěma oblastem moravského výtvarného umění - epoše renesance a 20. století.

Narodil se 7. 1. 1931 v Olomouci v česko-německé rodině jako nejmladší ze tří sourozenců. Jeho otec Josef Maliva, bankovní prokurista, pocházel z Kutné Hory, matka Elisabeth roz. Lehmannová z Českého Těšína. Po ukončení Polívkova reálného gymnázia vystudoval v letech 1949-1953 na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci obor dějiny umění a estetika. Zde se stal žákem zakladatelských osobností dějin umění a estetiky olomoucké univerzity, historika umění Václava Richtera a estetika, spisovatele a kritika Bohumila Markalouse. Pod Richterovým vedením se ještě jako student počátkem padesátých let podílel na soupisech moravských umělecko-historických památek a snad právě zde je možno hledat kořeny jeho celoživotního zájmu o výtvarnou kulturu Moravy i ne jeden rys jeho pracovní metody založené především na syntéze exaktního pramenného bádání a potřebě smyslového kontaktu s uměleckým dílem.

V počátcích své profesionální dráhy se Josef Maliva několik let věnoval muzejní a galerijní činnosti na jižní Moravě a na Valašsku. Působil při zřizování Krajské galerie ve Zlíně, vedl Muzeum ve Valašském Meziříčí, kde vybudoval celostátně oceněnou expozici a zřídil Muzeum Křičků v Kelči, a v roce 1960 se ujal vedení Domu umění v Hodoníně. Do Olomouce se vrátil v roce 1967, kde přijal místo odborného asistenta Katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UP. Zde přednášel téměř třicet let dějiny umění, avšak teprve v 90. letech mohl plně uplatnit své odborné, pedagogické a organizační schopnosti. V roce 1991 se habilitoval v oboru dějiny výtvarných umění a v letech 1990-93 zastával funkci proděkana. V závěru své pedagogické dráhy, v období 1995-1997, přispěl svými zkušenostmi i k budování Kabinetu teorií a dějin umění na brněnské Fakultě výtvarných umění VUT. V současné době působí jako externí vědecký pracovník Katedry dějin umění FF UP v Olomouci.

Dlouholetá badatelská a kurátorská práce vyústila v rozsáhlou publikační činnost (osobní bibliografie obsahuje cca 175 titulů), v níž je možno pozorovat oscilaci autora mezi základními oblastmi jeho zájmů a rovněž vysledovat konkrétní vazby k regionům, v nichž dočasně působil. K době pobytu na Valašsku se tak např. pojí některé jeho časné práce jako *Gotický obraz Madony ze Zašové*,¹ věnující se, v té době bez možností komparace s polským materiálem, časovému a provenienčnímu vřazení nově objeveného obrazu, či katalog výstavy *Gobelíny valašskomeziříčské manufaktury*,² sumarizující výsledky průzkumu historie a činnosti valašské textilní manufaktury od doby jejího založení. Muzejní a galerijní činnost na

drobnosti

počátku profesní dráhy vedla Josefa Malivu k průzkumu moravského výtvarného umění a konfrontovala jej s mnoha aktuálními úkoly, jimiž byly převážně výstavy tvorby současných výtvarných umělců, které komentoval v četných katalogích a časopiseckých studiích. V letech 1960 až 1966 připravil pro Oblastní galerii výtvarného umění ve Zlíně, Dům umění v Hodoníně a další moravské instituce katalogy výstav tvorby Bohumíra Jaroňka, Jindřicha Vohánky, Bedřicha Sani, Vincence Hložníka, Miloše Bazovského, Cyrila Urbana, Vladimíra Vašíčka, Augustina Mervarta, Bohumíra Dvorského, Cyrila Mandela, Václava Chada, Bohumíra Matala a dalších umělců.

K tvorbě některých autorů se opakovaně vracel. Studie *Joža Uprka*,³ napsaná společně s A. Grúzou, shromáždila výsledky dvouletého průzkumu a přinesla nové hodnocení Uprkovy tvorby s kritickým pohledem na pozdní tvorbu malíře. Později se autor k tématu vrátil drobnou soupisovou monografií *Národopisné motivy v díle Joži Uprky*.⁴ Setrvalý zájem o tvorbu Vladimíra Vašíčka, dokumentovaný texty v katalogích výstav v Gdaňsku a Varšavě (1968), v Uherském Brodu (1971), ve Strážnici (1972), v Galerii Václava Špály v Praze (1988) a studii nazvanou *V ateliéru Vladimíra Vašíčka ve Svatobořicích*,⁵ vyústil v objevenou monografii umělce.⁶ K tvorbě tohoto malíře se autor v poslední době opět vrací a připravuje monografii novou, pracovně nazvanou *Vladimír Vašíček - život a dílo*. Těsný vztah poutal Josefa Malivu také k Bohumíru Matalovi, jehož tvorbu komentoval ve studii *Pohled do ateliéru Bohumíra Matala*,⁷ následně při příležitosti olomoucké výstavy⁸ a v publikaci *Cesta Bohumíra Matala, obrazy*,⁹ která navazovala na výzkum umělceva díla realizovaný v šedesátých letech při příležitosti příprav výstav v Hodoníně, v Uherském Hradišti a v Brně. Příležitostně se J. Maliva věnoval i valašským umělcům, například v publikaci *Bohumír Jaroněk, příspěvek k 50. výročí od umělcovy smrti*.¹⁰

Po návratu do Olomouce se jednou z jeho hlavních badatelských domén stala problematika moravské renesance, zvláště sochařské tvorby. Do této sféry zájmu patří publikace *Olomoucké renesanční portály, Několik poznámek k publikaci Jos. Kšíra*,¹¹ která je archivními materiály podloženým komentářem Kširovy stejnojmenné práce. Poprvé je zde uvedena osobnost kameníka Stanislava Ludwiga a jsou publikovány doklady o sochaři Jiřím Gialdim, jehož tvorbou se Maliva zabýval již ve své disertační práci (1953).

Ve studii *K otázce nejstarších budov olomoucké univerzity*¹² sledoval, na základě publikovaných i nepublikovaných archivních zpráv, postup stavby nedochované budovy jezuitské univerzity a její doposud nepovšimnuté renesanční tvůrce. Kromě rozsáhlého archivního bádání, jehož výsledky sumarizoval v článku *Olomoučtí stavitelé a zedníci v 16. století*¹³ a *K poznání renesančního stavitele Jiříka z Olomouce*,¹⁴ se Josef Maliva zabýval také otázkami ikonografické interpretace olomouckých renesančních památek. Ve stati *K ikonografickému programu výzdoby fasády Edelmanova domu v Olomouci*¹⁵ dešifroval doposud neznámou koncepci sochařské výzdoby dvou olomouckých renesančních domů. Malivovy publikace významným způsobem rozšířily dosavadní poznatky o renesančním so-

drobnosti

chařství na Moravě; ve studiích *Renesanční architektura a plastika 2. poloviny 16. století v Olomouci*¹⁶ a *K typologii renesanční plastiky 1. poloviny 16. století*¹⁷ přinesly nejen nové souhrnné pohledy na dané téma, ale mnohdy také nově určily a datovaly některé významné doklady moravské renesance (např. *Původní portál prostějovského zámku*¹⁸ a *K výpovědní hodnotě několika renesančních památek na Moravě*¹⁹). V článcích *Objev fragmentu renesanční malby v Mohelnici*²⁰ a *Objev nástěnných maleb v kontextu renesančních památek v Mohelnici*²¹ autor zhodnotil a vřadil do časových a místních souvislostí nově odhalené renesanční nástěnné malby.

Souběžně s touto prací vedl Josefa Malivu živý zájem o aktuální výtvarné dění ke komentování výtvarného života olomouckého regionu (sem patří četné katalogy a články věnované např. tvorbě Františka J. Krause, Bohumíra Dvorského, Ladislava Jalůvky, Zdeňka Přikryla, Jany Jemelkové, Miroslava Šnajdra st. a Dany Puchnarové). Dlouhodobý zájem o moravskou výtvarnou kulturu 20. století vyústil v habilitační práci nazvanou *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarně organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století*,²² již předcházely a také na ni navazovaly četné studie, které objevným způsobem mapují málo prozkoumané, či zcela opomíjené oblasti její historie. Některé z nich, jako např. *Sochařský ateliér Ambrože Špetíka*,²³ *Rudolf Mather, katalog výstavy*²⁴ či *František Hoplíček, katalog výstavy k 100. výročí narození umělce*,²⁵ dokumentují a hodnotí mnohdy v literatuře doposud málo známé autory, jiné, jako *Glosy k činnosti Skupiny olomouckých výtvarníků*,²⁶ *Počátky výtvarného života v Olomouci*²⁷ či *Vznik, vývoj a činnost olomouckého Klubu přátel umění do března 1939*,²⁸ rekonstruují na základě archivních pramenů historii výtvarného dění v regionu v počátcích 20. století.

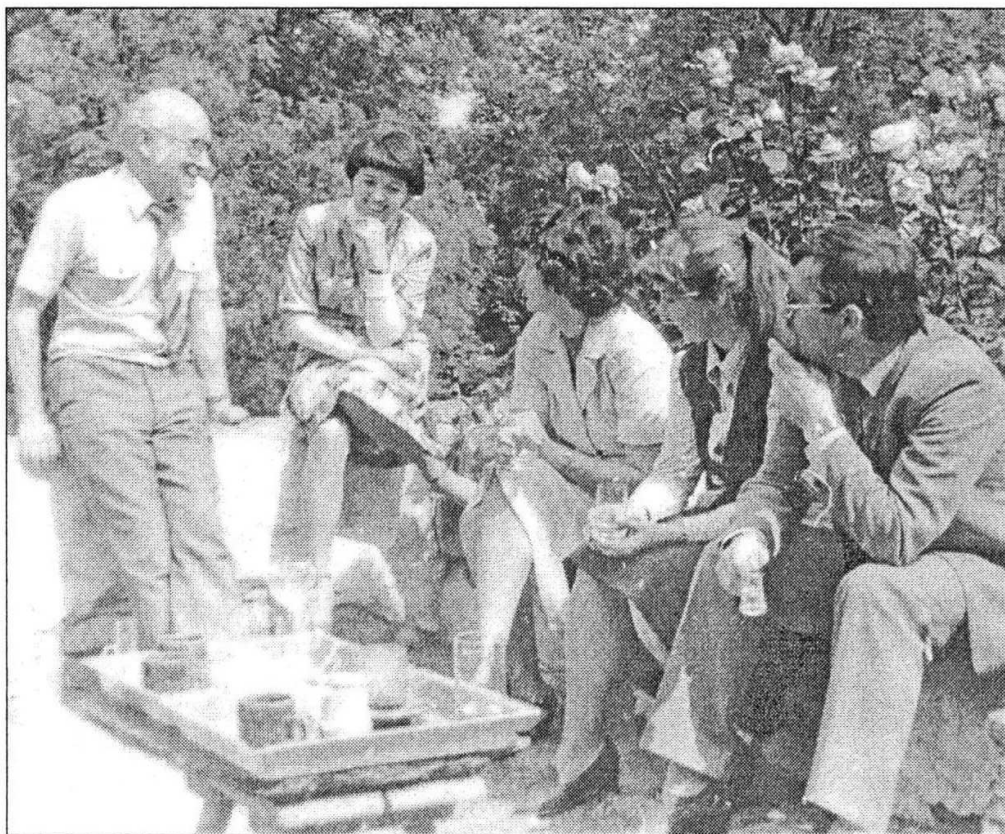
Hlavním tématem posledních let se pro Josefa Malivu stalo mapování tvorby doposud opomíjených umělců německého etnika na Moravě. Kromě sledování historie německých uměleckých spolků a umělecké činnosti německy mluvících umělců (*Demokratické postoje olomouckých výtvarných institucí a německy mluvících československých občanů - výtvarníků mezi dvěma válkami*²⁹ nebo Václav Hablík, *K poznání malířského profilu umělce a jeho vztahu k počátkům moderního českého malířství*³⁰) je to zejména monografie Kurt Gröger, *malba z let 1923-1937*,³¹ v níž na základě několikaleté badatelské a dokumentační práce načrtnul tvůrčí profil výrazné a dosud neznámé malířské osobnosti. K této oblasti výzkumu se pojí i článek zabývající se myšlenkovým pozadím tvorby malíře Rudolfa Michalika *Das Licht im Inneren des Menschenentzünden*³² nebo *Dvě připomínky malíře Adolfa Hölzela v Olomouci*.³³ K uvedené tematice patří i stati, z nichž některé vyjdou v nejbližší době tiskem (*Rudolf Michalik. Ein anthroposophischer deutscher Maler aus Tschechien*³⁴ či *Tvorba malíře Kurta Grögera do počátku 2. světové války*³⁵), jiné jako *Erich Hürden, malíř jesenických hor* nebo *Malíř Hugo Baar* jsou prozatím v rukopise.

Josef Maliva je také autorem několika hesel českých umělců pro *The Dictionary of Art*,³⁶ *Allgemeines Künstlerlexikon*³⁷ a také *Novou encyklopedii českého výt-*

drobnosti

*varného umění.*³⁸ Neopominutelným výsledkem propojení jeho odborné erudice a dlouholeté pedagogické zkušenosti je i řada vysokoškolských učebních textů a učebnic, z nichž připomeňme alespoň ty z posledních let - *Setkání s uměním a časem I a II*³⁹ či *Hodiny s výtvarným uměním českých zemí.*⁴⁰

Výsledky badatelské činnosti Josefa Malivy, v nichž se podnětně spojuje exaktní pramenné studium s osobním přesvědčením vyrostlým z těsného kontaktu s uměleckým dílem, jsou ve svém širokém bipolárně vymezeném záběru významným příspěvkem moravské uměnovědy k poznání naší výtvarné kultury období renesance a 20. století. Potěšitelné je, že díky jubilantově vitalitě, pracovnímu nasazení a stále se vynořujícím novým cílům, suma objevných zjištění není zdaleka konečná.

Setkání se studenty po deseti letech.

Poznámky

- 1 Gotický obraz Madony ze Zašové, in: Umění a svět II/III, Krajský vlastivědný ústav, Zlín 1958.
- 2 Gobelíny valašskomeziříčské manufaktury, katalog výstavy, Oblastní galerie výtvarného umění, Zlín 1959.
- 3 Joža Uprka, katalog umělcovy souborné výstavy, Dům umění, Hodonín 1961.
- 4 Národopisné motivy v díle Joži Uprky, KSLU, Strážnice 1966, 35 s.
- 5 V ateliéru Vladimíra Vašíčka ve Svatobořicích, Z moravských výtvarných ateliérů II, in Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica (dále AUPO FP),

drobnosti

- Aesthetica 5, SPN, Praha 1985, s. 76-102.
- 6 Vladimír Vašíček, Chagall, Ostrava 1993, 80 s.
 - 7 Pohled do ateliéru Bohumíra Matala, Z moravských výtvarných ateliérů, in: AUPO FP, Aesthetica 4, SPN, Praha 1982, s. 215-231.
 - 8 Bohumír Matal, obrazy, katalog výstavy, Divadlo hudby, Olomouc 1983.
 - 9 Cesta Bohumíra Matala, obrazy, in: Matal 1983, KPU Tišnov 1983.
 - 10 Bohumír Jaroněk, Příspěvek k 50. výročí od umělcovy smrti, in: AUPO PF, Aesthetica 5, Výtvarná výchova 4, SPN, Praha 1985, s. 103-112.
 - 11 Olomoucké renesanční portály, Několik poznámek k publikaci Jos. Kšíra, in: Sborník památkové péče a ochrany přírody v Severomoravském kraji 2, Profil, Ostrava 1973, s. 71-97.
 - 12 K otázce nejstarších budov olomoucké univerzity, in: Cesty k výtvarnému umění, Sborník prací PdF UP v Olomouci, Výtvarná výchova 3, SPN, Praha 1980, s. 177-186.
 - 13 Olomoučtí stavitelé a zedníci v 16. století, in: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 1983, Okresní archiv v Olomouci 1984, s. 143-145.
 - 14 K poznání renesančního stavitele Jiříka z Olomouce, in: Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 19, č. 5/6, Pardubice 1984, s. 102-105.
 - 15 K ikonografickému programu výzdoby fasády Edelmanova domu v Olomouci, in: Historická Olomouc a její současné problémy IV, UP Olomouc 1983, s. 237-249.
 - 16 Renesanční architektura a plastika 2. poloviny 16. století v Olomouci, in: Setkání s výtvarným dílem, AUPO FP, Aesthetica 4, SPN, Praha 1982, s. 31-71.
 - 17 K typologii renesanční plastiky 1. poloviny 16. století, in: AUPO FP, Aesthetica 5, Výtvarná výchova 4, SPN, Praha 1985, s. 43-53.
 - 18 Původní portál prostějovského zámku, in: Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, II, Prostějov 1982, s. 1-8.
 - 19 K výpovědní hodnotě několika renesančních památek na Moravě, Památky a příroda, 15, 1990, č. 8, s. 451-457.
 - 20 Objev fragmentu renesanční malby v Mohelnici, Zprávy památkové péče 52, 1992, č. 3, s. 20-21.
 - 21 Objev nástěnných maleb v kontextu renesančních památek v Mohelnici, Severní Morava 1992, sv. 64, s. 3-10.
 - 22 Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarně organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století, nepublikovaná habilitační práce, FF UP Olomouc 1990, 467 s.
 - 23 Sochařský ateliér Ambrože Špetíka, Z moravských výtvarných ateliérů II, in: AUPO FP, Aesthetica 5, Výtvarná výchova 4, SPN, Praha 1985, s. 55-75.
 - 24 Rudolf Mather, katalog výstavy, Městské muzeum v Moravské Třebové, Moravská Třebová 1991.
 - 25 František Hoplíček, katalog výstavy k 100. výročí narození umělce, Dům umění Hodonín, 1990, 28 s.
 - 26 Glosy k činnosti Skupiny olomouckých výtvarníků, in: AUPO FP, Aesthetica 6, Výtvarná výchova 5, SPN, Praha 1988, s. 99-128.
 - 27 Počátky výtvarného života v Olomouci, in: Okresní archiv v Olomouci, 1989, Olomouc 1990, s. 152-157.
 - 28 Vznik, vývoj a činnost olomouckého Klubu přátel umění do března 1939, in: AUPO FP, Aesthetica 7, Výtvarná výchova 6, UP Olomouc 1993, s. 27-79.
 - 29 Demokratické postoje olomouckých výtvarných institucí a německy mluvících československých občanů - výtvarníků mezi dvěma válkami, Středisko 12, Olomouc 1989, s. 37-48.

drobnosti

- 30 Václav Hablik, K poznání malířského profilu umělce a jeho vztahu k počátkům moderního českého malířství, in: Cesty k výtvarnému umění, Sborník prací PdF UP v Olomouci, Výtvarná výchova 3, SPN, Praha 1980, s. 133-156.
- 31 Kurt Gröger, malba z let 1923-1937, UP v Olomouci, Olomouc 1993, 102 s.
- 32 Das Licht im Inneren des Menschenentzündeten, in: Das Goetheanum, Wochenschrift für Anthroposophie, Jan. 2001, Dornach, s. 39-41.
- 33 Dvě připomínky malíře Adolfa Hölzela v Olomouci, Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 9 (28) 2000, SOAO, Olomouc 2001, s. 110-126.
- 34 Rudolf Michalik. Ein anthroposophischer deutscher Maler aus Tschechien, Sborník prací KDU FF UP k počtu Rudolfa Chadrabý, odevzdáno k tisku.
- 35 Tvorba malíře Kurta Grögera do počátku 2. světové války, připraveno k tisku v časopise Střední Morava, 2001.
- 36 The Dictionary of Art, J. S. Turner (ed.), McMillan Publishers Ltd., London 1996.
- 37 Allgemeines Künstlerlexikon, K. G. Saur Verlag, München - London - Paris 1996.
- 38 Nová encyklopedie českého výtvarného umění, Academia, Praha 1995.
- 39 Setkání s uměním a časem I, Přehled evropských dějin umění od pravěku do konce renesance, VUT v Brně, Brno 1996 a Setkání s uměním a časem II, Přehled dějin umění od baroka do poloviny 20. století, VUT v Brně, Brno 1997.
- 40 Hodiny s výtvarným uměním českých zemí, Vydavatelství UP v Olomouci, Olomouc 2001.

K antické sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci¹

Tomáš Motlíček

V depozitářích Vlastivědného muzea v Olomouci (dále jen VMO) se nenacházejí pouze *moravica*, jak by se mohlo zdát. Součástí archeologického fondu muzea jsou dnes mimo jiné i předměty, které svým vznikem spadají do historické epochy tradičně nazývané *starověk*, v našem případě *antický starověk*. Revize antické sbírky (v lednu roku 2000) a následné převedení inventárního soupisu do elektronické podoby je důvodem, jenž vybízí k připomenutí této nevelké kolekce antického umění v Olomouci.²

Jak sbírka vznikala? Jak se předměty antické proveniencí dostaly do olomouckého muzea? Kde byly jednotlivé předměty nalezeny? Jaké artefakty se ve sbírce nacházejí? Na tyto otázky se pokusíme odpovědět. Určení několika předmětů antického umění, přesně před 40. léty, se dnes jeví jako sporné a žádá si nové zpracování.

Kolekce památek antického umění, která tvoří současnou antickou sbírku, vznikla tříděním archeologických sbírek Vlastivědného ústavu v Olomouci na počátku 60. let minulého století. Díky identifikaci *antik* ve svých sbírkách se muzeum zapojilo do projektu, jehož cílem bylo (a je) pořídit soupis antických památek v Čechách a na Moravě. V Olomouci se úkolu ujali Jan Beneš a Zora Trnáčková. Jednotlivé předměty identifikovali a určili (J. Beneš) a pořídili přehledný soupis sbírky (Z. Trnáčková).³

Všechny objekty ve sbírce se dostaly do Olomouce v posledních 150. letech, ne-

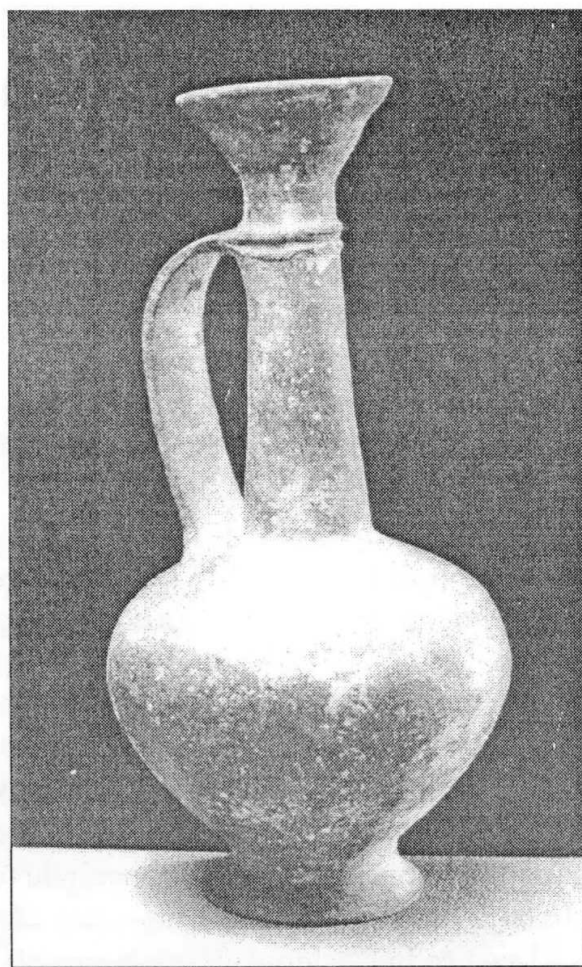
drobnosti

jen jako výsledek sběratelské činnosti, ale byly to především suvenýry z cest po Řecku a Itálii.

Tradice shromažďování starožitností antického původu má v Olomouci dlouhou tradici. Hluboký zájem o antické umění projevovali již olomoučtí humanisté 15. a 16. století. Z nich nelze nezpomenout dva nejvýznamnější - *Augustina Olomouckého* (vl. jménem Augustin Käsenbrod, 1467-1513), českého vzdělance a spisovatele vladislavské doby, a olomouckého biskupa *Jana Skálu z Doubravky a z Hradiště* (1541-1553). Oba patřili k nadšeným sběratelům antik.

Každý artefakt ve sbírce získává na ceně, pokud známe dárce památky, ale hlavně původ a lokalitu nálezu jednotlivých předmětů. Pak vzroste především jeho vypovídací hodnota. Vlastní základ antické sbírky byl pevněji dán až po druhé světové válce. Předchozích majitelů antického umění bylo hned několik. Do muzea se dostala malá kolekce starožitností, uložená na tehdejší Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě UP v Olomouci. Několik antik opatroval Vlastenecký muzejní spolek v Olomouci (dále jen VSMO). O jejich původu jsme informováni nejlépe. Městské muzeum například spravovalo poměrně hodnotnou sbírku staroegyptských památek, o které pojednáme v závěru příspěvku. Právě z ní byly vyňaty římské lampy a zlomky mramorové plastiky. Shromážděním těchto roztržitých fondů vznikla olomoucká antická sbírka.

Jak již bylo řečeno, lokalizovat můžeme pouze zlomek památek, a to se ještě musíme spolehnout buď na informace předchozích majitelů - dárců, nebo dojít k vlastním závěrům. Prokazatelně víme, že součástí antické sbírky VMO jsou například: ucha amfor pocházejících z ostrova Rhodu (A 1004 a A 1005),⁴ tmavý džbánec z Kypru (A 989; obr. 1),⁵ který ukazuje na inspiraci kovovou předlohou, nádobka patřící ke keramice vyráběné v Raetii (A 987),⁶ sklo a mramor z Pompejí a drobné bronzы z Aquileie. K nejzajímavějším jistě patří drobné předměty pocházející ze dvou významných archeologických lokalit na Apeninském poloostrově - Aquileie a Pompejí. Aquileia byla ve starověku strategicky důležitým městem, které střežilo přístup do Julských Alp od jihu a do Itálie od severu. Za císařství bylo město střediskem obchodu s Podunajím a dalšími oblastmi římského světa. Význam

Obr. 1. Džbánec z Kypru (A 989). Inspirován kovovou předlohou (foto archiv VMO).

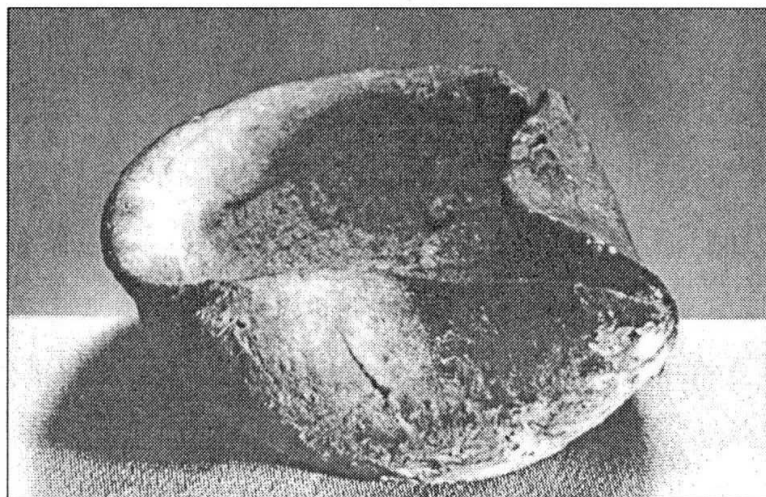
drobnosti

Pompejí, zakonzervovaných výbuchem Vesuvu 24. srpna 79 n.l. pro budoucí poznání a studium antického světa, je dostatečně znám. Archeologické lokality nabízely ještě koncem 19. století mnoho nálezů, o které tehdejší věda nejevila zájem. Díky těmto skutečnostem nebylo nemožné na místě zakoupit několik antických upomínek. Ze severoitalské Aquileie si sbírku suvenýrů přivezl i P. Laetus Bernatek, nadlékárník milosrdných bratří v Linci. Vše již v roce 1891 věnoval VSMO. Dar obsahoval: zavírací železný nůž (A 980), skleněný korál (není součástí sbírky), bronzovou jehlici (A 979) a čtyři fragmenty bronzového zrcátka (A 978). O pompejské předměty sbírku rozmnožili J. Kramář a dr. Hrabák (r. 1947). První daroval VSMO dvě skleněné lahvičky (A 982 a A 983). Druhý odkázal fragment plastické výzdoby z bílého mramoru (A 981), který údajně pochází z Apollónova chrámu, situovaného na západní straně pompejského fora.⁷

Výčet několika nám známých lokalit vzniku a oblastí nálezu naznačil, jaké předměty se v antické sbírce vyskytují. V olomoucké kolekci se nacházejí (podobně jako v dalších sbírkách muzeí opatrujících antické památky v České republice) hlavně artefakty drobného umění a řemeslné antické industrie: plastiky, terakoty, úlomky zdiva a soch, řecká a římská keramika, terakotové a kovové lampy, antické sklo, drobné bronzové a železné předměty apod.

VMO vlastní vedle již zmíněných památek terakotovou sošku (A 964)⁸, kolekci keramiky (řecké lékythy, drobné džbánky, misky, amforky), skleněné lahvičky, fragment mozaiky (A 986), z drobných bronzů např. bronzovou botku podstavce (A 1008) aj.

Jádro antické sbírky tvoří kolekce řeckých a římských lamp (38 ks). Olejové lampy byly nejběžnějším svítidlem starověku. K nejrozšířenějším patřily terakotové lampy (od 7. stol. př.n.l.). Jejich nenáročná výroba a tedy i nevysoká cena je učinila předmětem denního užívání v celém antickém světě. Díky tomu jsou hliněné lampy zastoupeny v našich sbírkách nejpočetněji ze všech předmětů antického řemesla.⁹ Jako paliva se v nich používalo olivového oleje. I když se podoba antických lamp příliš neměnila, přesto došlo k určitému vývoji. Hlavně ve způsobu výroby, který smě-

Obr. 2. Otevřená olejová lampa (A 1018), foto archiv VMO).

řoval k uzavřenější jímce o větším obsahu, změně tvaru hořáku ap. Proměny výrobní techniky můžeme sledovat i na jednotlivých exemplářích olomoucké sbírky. V řeckém světě se lampy vytáčely od 6. stol. př.n.l. na hrnčířském kruhu.¹⁰ Převratnou změnou při rozvoji lamp bylo ve 3. stol. př.n.l. zavedení výroby z formy. Tehdy dochází i k vyčlenění produkce lamp, upouští se od společného zhotovování svítidel spolu s keramikou. Vznikají specializova-

drobnosti

vané dílny. Pro lampy vyráběné na počátku římského císařství je pak typické zakrytí skoro celé jímky okrouhlým diskem uprostřed, pouze malý otvor sloužil k nalévání oleje. Úprava umožnila využít disk (nebo též tzv. medailon) k reliéfní výzdobě - tzv. lampy obrazové (např. A 969, A 977, A 1035).¹¹

Podívejme se blíže na několik olomouckých lamp. Svým ztvárněním (je jedinou svého druhu v kolekci) můžeme za nejzajímavější považovat lampu antropomorfního tvaru (A 1033, původ Egypt), která je vyrobena z hnědočerveného jemně zrnitého materiálu (hlíny), na povrchu glazované. Představuje postavu Satyra (nebo Siléna?), jehož hlava je držadlem lampy, polosedící postava „drží“ plnicí otvor, který je umístěn v místech břicha, nohy jsou opřeny o hořák. Ruce Satyra (Siléna?) jsou pokrčeny k němu. Obličej je modelován velmi nezřetelně.¹²

Sporné je určení tří předmětů, považovaných za misky (A 1017, A 1018, A 1019). Je oprávněné domnívat se, že jde pravděpodobně o tzv. otevřené lampy. Lampy (misky?) mají mírné prohnutí kónické stěny a nepatrně vyhnutý okraj, který je ze dvou stran vmáčknutý dovnitř, takže vytváří úzkou výlevku, tj. žlábek pro knot. Povrch je začerněn. To rovněž poukazuje na skutečnost, že jde skutečně spíše o lampu. Svítilny (A 1017 a A 1919) mají dno tvořeno nožkou; lampa (A 1018; obr. 2) má dno rovné.

Pod inventárním číslem A 9715 se v antické sbírce nachází jediný předmět - bronzová lampa - který prokazatelně pochází z moravského území, z lokality ukazující na římskou přítomnost u nás. Tato bronzová lampa, jedna ze dvou ve sbírce, byla nalezena ve Velkých Bílovicích nedaleko Hodonína (okr. Břeclav). Jde o římský import. Lampa je charakteristická lyrovitým tvarem, prohnutým držadlem, zvoncovitým podstavcem. Má dva hořáky, uprostřed medailonu je pět plnicích otvorů.¹³

Z dalších předmětů stojí za zmínku čtyři řecké nádoby - tzv. lékythy (A 960, A 961, A 962, A 963), které se plnily olejem.¹⁴ Aryballovitý lékythos (A 960) je datován do 2. pol. 5. stol. př.n.l. Povrch tohoto nízkého lékythu je pokryt černým lystrem. Břicho je zdobeno postavou ženy letící vpravo; bílá postava na černém pozadí. Námet představuje bohyni Níké. Pro tento typ je charakteristická právě výzdoba scénami ze života žen.¹⁵ Ostatní lékythy patří k tzv. vysokým typům.

Zůstaneme-li u keramiky, musíme uvést vůbec největší předmět kolekce - velkou (vinnou?) amforu (A 1044). Amfory byly ve starověku nejběžnějšími nádobami na přepravu a skladování vína a oleje. Jejich typické hrotité dno, zapouštěné do písku, udržovalo stabilitu nádoby a obsahu v ní. V našem případě je amfora bez hrotitého dna (odlomeno).¹⁶

Sbírkou tvoří i několik artefaktů, o jejichž antické původnosti můžeme vznést pochybnosti. Mezi ně patří například bronzová lampa (A 977). Za falsum ji označil prof. Jiří Frel. Podle něj byla vyrobena v Neapoli v 2. polovině 19. století. Zajímavá je plastická výzdoba disku lampy. Představuje fantastickou obludu Chiméru, která byla kombinací lva, divoké kozy a hada s dračí hlavou. V našem případě je ovšem dračí hlava zaměněna za fallos.¹⁷ Sporný antický původ je třeba vyslovit i u čtyř plotének (A 1000, A 1001, A 1002, A 1003) z tmavorůžového mramoru se zobrazením postav (ozbrojenci, ženy, muži, děti apod.) v antickém šatu.

drobnosti

Přestože antická sbírka VMO nepatří k velkým souborům a ani svým obsahem nemůže být označena za jedinečnou kolekci moravských antik, je jistě hodnotným reprezentantem antického drobného umění u nás. Její význam roste v okamžiku, kdy reprezentuje antické umění v moravských sbírkách při občasných výstavách. Naposledy byly některé předměty z olomouckého fondu představeny na výstavě *Antické umění v moravských sbírkách a nálezech* v roce 1997.¹⁸

Zcela na závěr si připomeňme jedno malé „jubileum“. V Olomouci se vedle sbírky antik nacházela i poměrně rozsáhlá a dobře dochovaná kolekce staroegyptských památek, kterou daroval arcivévoda Josef Ferdinand v roce 1908 nově vzniklému muzeu. Egyptská sbírka byla naposledy součástí fondu archeologického oddělení Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. Odtud přešla v roce 1981, tedy před dvaceti lety, do majetku Náprstkova muzea v Praze, které se jako jediné v České republice orientuje na systematické sbírání, uchovávání a prezentování staroegyptských předmětů. Olomoucká veřejnost se mohla s některými předměty z původní sbírky seznámit při zatím poslední výstavě *Země pyramid a faraonů* která se v Olomouci konala před dvěma lety.

Poznámky

- 1 Děkuji Mgr. Pavlíně Procházkové, vedoucí oddělení správy a prezentace archeologických sbírek VMO, za zpřístupnění antické sbírky, zapůjčení fotodokumentace a zodpovězení četných dotazů.
- 2 Ve svém příspěvku se věnuji pouze antickým památkám, které dnes tvoří antickou sbírku VMO, podle soupisu J. B e n e š e a Z. T r ň á č k o v é (viz pozn. 3). Stranou jsem ponechal antické předměty z moravských nálezů získané archeologickým výzkumem pracovníků VMO a rozsáhlou sbírku římských mincí. Nezmiňuji se ani o drobných antických artefaktech ve sbírkách bývalých městských muzeí ve Šternberku, v Uničově aj., které v současné době spravuje rovněž VMO. Drobná kolekce antického umění je rovněž v držení katedry historie Ff Univerzity Palackého v Olomouci - viz pozn. 18.
- 3 B e n e š, Jan - T r ň á č k o v á, Zora: Antická sbírka Vlastivědného ústavu v Olomouci. Olomouc 1963. K soupisu je připojena fotodokumentace. Jde pouze o výběr některých (většiny) antických památek.
- 4 B e n e š, Jan: Signovaná ucha rhodských amfor v olomouckém muzeu. In: Sborník československé společnosti archeologické, 3, 1963, s. 149-154.
- 5 Lokalizoval prof. Jan B o u z e k z Ústavu klasické archeologie UK v Praze.
- 6 Raetie - ve starověku název hornaté krajiny na horním toku Dunaje. Zhruba dnešní švýcarský kanton Graubünden a oblast Tyrolska.
- 7 Alfabetický inventář praehistorických sbírek Vlasteneckého spolku v Olomouci (uloženo VMO), s. 77. Dále Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (ČVSMO), 8, 1891, s. 47.
- 8 Při revizi v lednu 2000 nenalezena.
- 9 Srov. Antické lampy a svícení ve starověku (katalog výstavy). Litomyšl 1999.
- 10 Tamtéž, s. 3.
- 11 B o u z e k, Jan - O n d ř e j o v á, Iva - M u s i l, Jiří: Úvod do klasické archeologie. Praha 1997, s. 35.
- 12 Lampu muzeu daroval Jaroslav Křepelka, náměstek ředitele Občanské záložny v Olomouci, v roce 1933. Viz ČVSMO, 47, 1934, s. 56.

drobnosti

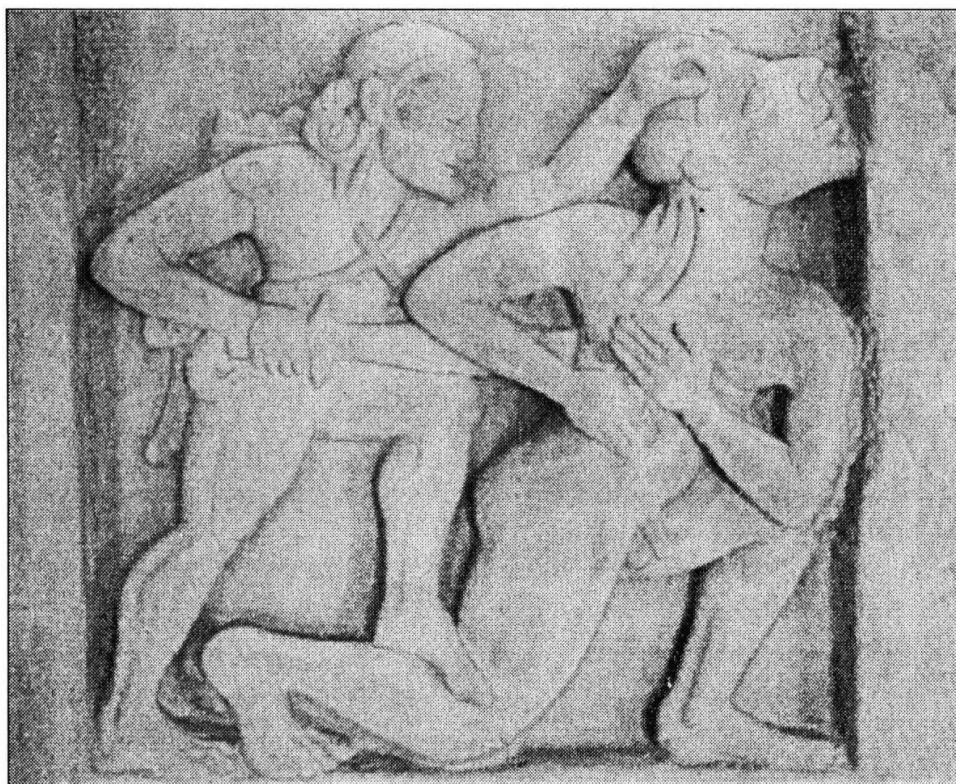
- 13 Bronzovou lampu daroval František Novák z Klášterního Hradiska, učitel. Určeno a k antické sbírce přiřazeno v roce 1972.
- 14 Při revizi v lednu 2000 nebyly lékythy A 960, A 961, A 962 na místě.
- 15 B o u z e k, Jan - O n d ř e j o v á, Iva - M u s i l, Jiří: c. d., s. 24.
- 16 Dochovaná výška amfory je 76 cm, průměr výdutě 16,7 cm. Nádoba byla dříve ve sbírce Průmyslového muzea města Olomouce.
- 17 Za falzum označil prof. Jiří Frel 27. 3. 1963. Viz inventární karta.
- 18 D u f k o v á, Marie - P a r d y o v á, Marie - Č i ž m á ř o v á, Jana: Antické umění v moravských sbírkách a nálezích (průvodce výstavou). Brno 1997. Na výstavě byl prezentován džbánec z Kyp-ru (A 989), bronzová lampa (A 977). Olomouc byla zastoupena i antickou sbírkou, která je uložena na katedře historie Ff Univerzity Palackého v Olomouci. Konkrétně šlo o portrét (bustu) císaře Traiana zpracovaný na Konstantina Velikého (898).

Zpráva o zájezdu českých medailérů do Itálie v květnu 2001

Zdeněk Přikryl

Tak nevím. Má to být celkové, samozřejmě subjektivní hodnocení našeho zájezdu? Nejsilnější osobní zážitky? V obecném nebo jen uměleckém smyslu? Inspirace? Filozofická, výtvarná nebo jen speciálně medailérská?

Po dvou týdnech, teď už zase doma v ateliéru, při práci, přerušené italskou cestou, při prohlížení fotografií a přivezených publikací, si s tím zatím nevím rady.

Obr. 1. Herakles zabíjející obra Metopa z Heřina chrámu na říčce Sele (začátek 6. stol. př. Kr.). Muzeum v Paestu.

drobnosti

Asi to bude všechno dohromady.

Dojmy se vybavují, překrývají, navzájem ruší, jejich prudké kontrasty dráždí, inspirují i zraňují.

Zažil jsem kdysi, asi před pětadvaceti lety, v Sixtinské kapli závratný pocit vytržení, uhranutí silou a mohutností Michelangelova genia. Přítomnost ostatních nepříliš četných návštěvníků jsem tehdy vnímal kladně, jaksi komplexně, sám i jako nedílná součást žasnoucího lidského zástupu, který je přítomen zázraku.

Tentokrát ve mně ale valící se davy senzacechtivých nebo lelkujících hlučných turistů budily spíš hrůzu, odpor a pocit beznadějně osamělosti. Vidět a znovu prožít Sixtinu mi bohužel nebylo a už asi víckrát nebude dopráno.

Naštěstí je alespoň Forum Romanum dost velké, aby ty lidské zástupy pohltilo nebo rozptýlilo, a podvečerní prosluněná atmosféra vznešených ruin, vnímaná z Kapitolu nebo na dosah triumfálního oblouku Septimia Severa, je nezapomenutelná.

Nejhlubší zážitek, slavnostní, povznášející pocit harmonie a dokonalého spojení lidského díla s krásou přírody, živého kontaktu a skoro jakéhosi splynutí starověké civilizace se současností, to pro mě bylo až letošní Paestum. I přes ta lešení a provazy, zabraňující vstup do chrámů, kterými jsem kdysi procházel docela svo-

bodně. Tentokrát jsem ale vnímal daleko intenzivněji tu zářící májovou krajinu, rozkvetlé voňavé louky mezi zbytky starých zdí, vlčí máky prorůstající vápencovými bloky malého amfiteátru, malebné hloučky odpočívajících turistů ve stínu pinií, smaragdově zelené ještěřky, třpytící se na slunci jako živé drahokamy. Scénérie tak velice podobné idylickým nástěnným malbám v pompejském domě Vettiů...

A znovu mě uchvátilo i to tanní moderní muzeum s dokonalou prezentací nejstarších archaických metop, řeckých a římských někde trochu rustikálních mramorů a bronzů, váz, drobných keramických plastik a jedinečných, poetických hrobních maleb, které jsem při své dávné návštěvě nezaregistroval. I v těch vládne mír a radostná pohoda, bezprostřednost vnímání, souznění s přírodou i všudypřítomnými bohy, krása a harmonie jako nezbytná součást každodenního života.

Je to zvláštní, ale snad příznačné, že nové, obdobné propojení výtvarného projevu s životním prostředím a s lidovým živlem, znovuzrození sochařství po zániku antiky, jsem potom

Obr. 2. Detail románského portálu z menšího chrámu v Altamuře (11. stol.).

drobnosti

vnímal jako zázrak, jako další cestu k pramenům, až před románskými portály, reliéfy a sloupovými hlavicemi v několika městech východního italského pobřeží. Jedenácté a dvanácté století, Altamura, Bitonto, Trani, Barletta...

Naivní půvab, někde skoro dětská primitivnost a přitom neuvěřitelná výrazová síla, svěžest a upřímnost v zobrazení biblických námětů a zvířecích motivů. Jak docela jiné pojetí než u slavnějších a výtvarně vyspělejších portálů ve francouzském Moissaku, Toulouse, Autunu, Vézélay! Jaká je to lázeň pro oči a pro duši po rafinovanosti manýrismu a okázalé mnohomluvné nádheře baroka i 19. století třeba v Loretu! Kolik neobvyklých a přitom spontánních kompozičních řešení, kolik výrazových poloh a variant na stará témata! Kolik inspiračních zdrojů pro současné vyčerpané umění, i pro nás medailéry!

Jen by to asi chtělo podstatně víc času k zažití a pochopení, volný přístup, lepší osvětlení, víc skromnosti a pokory - a taky asi občas žebřík. Obyčejný, požárnícky a někdy i ten biblický Jákobův. Jeden je na portálu katedrály v Trani.

A vůbec, moci tam ještě trochu „pobejt“, nebo se tam občas aspoň na chvíli vrátit. Třeba ve chvílích, kdy už nevíme kudy kam.

Hrací zařízení Spaethe z hudebního fondu Vlastivědného muzea v Olomouci

Xenie Sofková

V hudebním fondu Vlastivědného muzea v Olomouci je pod inventárním číslem HU 2025¹ zapsán zajímavý předmět „hrací zařízení Spaethe“. Jedná se vlastně o mechanickou část, která se přisunuje ke klavíru a ten se stává pianolou. Pianola (nazývaná také fonola) je jedním z nejsložitějších automatofonů, tj. mechanických hracích strojů znamenajících konečnou fázi vývoje těchto hracích zařízení. Je vybavena pneumatickým, v pozdějším vývoji elektropneumatickým zařízením.² Vlastní funkce je založena na kombinaci podtlaku vytvářeném sacími měchy a následným působením atmosférického tlaku, jež uvolní proud vzduchu ke klavírovým kladívkům, která udeří na struny nástroje. Výhodou je možnost současně ovládat libovolný počet kláves a zahrát složité melodie, které člověk zahrát nedovede. Naše zařízení je poháněno dvěma pedály, které vhánějí vzduch do levé a pravé části nástroje. Patentní právo na použití pneumatického zařízení u klavíru bylo zaregistrováno v roce 1860 ve Spojených státech³ a první pneumatický automatofon byl zhotoven ve Francii v roce 1863,⁴ ale první typy pianol se objevují až na konci 19. století. V počátcích je pianola od hudebního nástroje, tak jako v našem případě, oddělena, pozdější typy pneumatického zařízení jsou vestavěny přímo do klavíru. V době svého největšího rozmachu, tj. ve dvacátých letech 20. století, se prosazoval názor, že pianola je hudebním nástrojem a jeho „řidič“ je aktivním umělcem. To proto, že obsluhovat pianolu nebylo jednoduché a hra mohla být ovlivňována pomocí různých pák. Rozličné značky pianol měly různá manipulační zařízení, ale skoro vždy

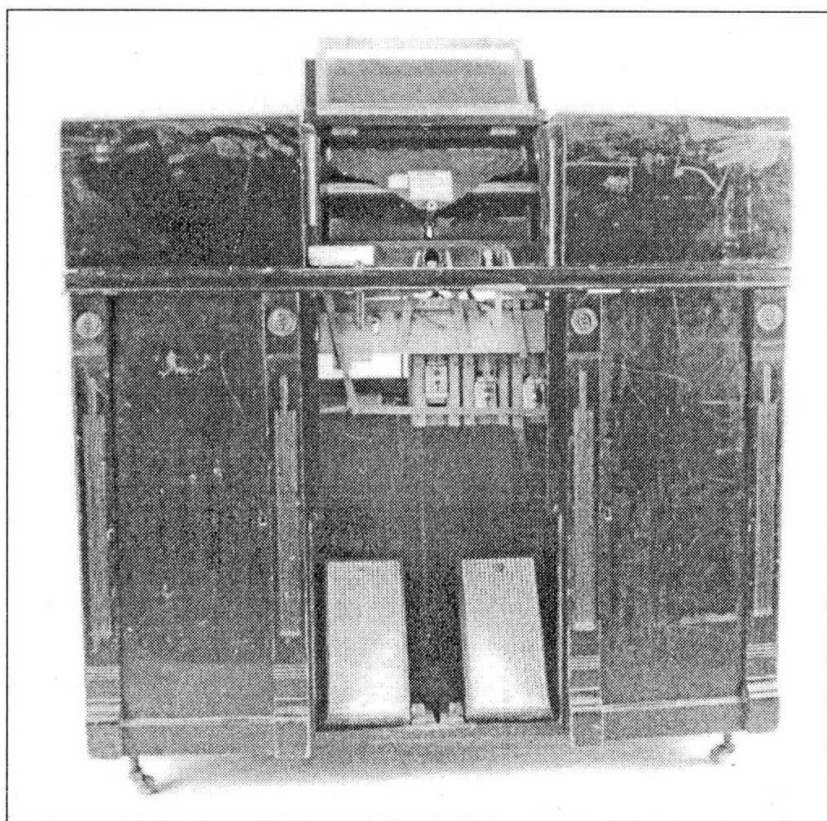
drobnosti

šlo o řízení tempa, dynamiky a o obsluhu dusítek nástroje.

Naše hrací zařízení je uloženo v černě natřené skřínce 104 cm dlouhé, 102 cm vysoké a 44 cm široké. Jeho výrobcem je Wilhelm Spaethe, císařskokrálův dvorní dodavatel, působící v Berlíně, Geře, Kolíně a Erfurtu a vyrobeno bylo koncem 19. století. Skříňka má obdélný tvar. V čelní stěně v prostřední třetině nahoře je otevřena skládacím konvexně vyklenu- tím víkem, pod ním obdobně vyklenutý slídový kryt ukrývá prostor, ve kterém se upevňuje hrací váleček. Před krytem jsou tři páčky

- BASS, DISCANT a MOTOR, nalevo potom stupnice s páčkou, která reguluje tempo. Nad slídovým krytem je štítek s názvem SPAETHE PIANIST. Již zmiňované pedály jsou ve střední třetině pod víkem, podobně jako u klavíru. Zadní stěna má v horní polovině volný prostor obdélného tvaru, do kterého se po připojení ke klavíru či pianinu zasune klaviatura nástroje. Zde jsou v horní části dvě řady filcových kladívek. V první řadě je jich 28 a ve druhé 38. Volným prostorem na zasunutí klaviatury vidíme měchy uvnitř skříňky. Celá skříňka je hladká, nezdobená, pouze na čelní stěně jsou boční sloupky s jednoduchou řezbou. Nosičem melodie je 35 cm dlouhý dřevěný váleček s navinutým perforovaným papírovým pásem. Součástí našeho hracího zařízení je 8 válečků, které jsou vyrobeny stejnou firmou jako vlastní hrací zařízení. Na válečcích jsou zaznamenány tyto melodie:

F. Suppe:	Dichter und Bauer
R. Wagner:	Walküre
E. Waldteufel:	Goldregen
C. Schmeidler:	Wellenglitzern
M. Alarcon de Eugenio:	Toton
R. Schumann:	Kinderscenen
W.A. Mozart:	Andante zu vier Händen
C. Krafft - Lortzing:	Erzherzog Eugen - Marsch

Obr. 1. Hudební automat Spaethe pianist.

drobnosti

Náš Spaethe pianist je zajímavou ukázkou mechanického hracího nástroje, který po období zvýšeného zájmu, kdy pro něj byly upravovány skladby Lisztovy, Chopinovy, Wagnerovy i Bachovy, Beethovenovy či Schumannovy, upadl po nástupu hudebních strojů brzy do zapomnutí. Americká společnost Aeolian v East-Rochester se pokusila výrobu pianol po druhé světové válce obnovit, ale pro nezájem zákazníků byla výroba v roce 1951 s konečnou platností zastavena.

Poznámky

- 1 Přírůstkové číslo 156/84 (koupeno v roce 1984 ve Starožitnostech za 9.700 Kčs).
- 2 U nás vyráběla firma Petrof a Scholze.
- 3 B u c h n e r, A.: Hudební automaty. Praha 1959, s. 98.
- 4 B u c h n e r, A.: České automatofony. Sborník Národního muzea v Praze, Svazek XI -A - Historický č. 2 a 3, 1957, s. 41.

kronika

Vít Dohnal:

Olomoucký hrad v raném středověku (10. až první polovina 13. století).

Nadační fond Olomoucký hrad 2001.

Do rukou zainteresované veřejnosti se dostává další z řady knih věnovaných Olomouci, tato je však zaměřena výslovně na Olomoucký hrad. Jak také jinak, když autorem je vedoucí téměř pětadvaceti-letého archeologického výzkumu této lokality významem u nás srovnatelné jen s Pražským hradem. O cílech své knihy uvádí: „Vzhledem k tomu, že terénní situace byly detailně popsány a zdokumentovány v příslušných výzkumových zprávách, pokusíme se ... zařadit zjištěná fakta do širších souvislostí v jejich prostorové, časové a funkční dimenzi, aniž bychom se pouštěli do nadměrných popisů jednotlivých detailů.“ (str. 108).

První kapitola, nazvaná *Více než stoletá diskuse*, je věnována dějinám poznávání tzv. dómského návrší od objevu zazděných románských oken v r. 1867. Zpočátku šlo o bádání a diskuse umělecko-historické a architektonické, později i archívni. Vhodným doprovodem textu jsou reprodukce plánové dokumentace názorně ilustrující vývoj poznání i představ o podobě nejstarší zástavby v okolí katedrály sv. Václava. První archeologický výzkum zde prováděl Státní archeologický ústav Praha v letech 1948-1949. Nejvíce nových poznatků přinesl archeologický, stavebně historický a restaurátorský průzkum prováděný v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století v rámci úprav románského paláce pro plánovanou expozici Národní kulturní památky Přemyslovský palác i souběžně probíhající odborné diskuse nad jeho výsledky. Na závěr je vyjmeno-

vána literatura pojící se k blížícímu se otevření expozice a pokoušející se o syntézu získaných poznatků a jsou zmíněny obtíže s pokračováním archeologického výzkumu, které vedly k založení Nadace Olomoucký hrad, díky níž mohla tato publikace vyjít.

V kapitole druhé, nazvané *Dávná preludia*, autor popisuje doklady pravěkého osídlení návrší. Ojedinelé nálezy z doby římské, a z doby slovanského osídlení před 10. stoletím, byly vesměs nalezeny v druzhotném uložení v pozdějších vrstvách středověkých.

Ve třetí kapitole *Lesní pustiny, osídlené prostory a stezky* zasazuje V. Dohnal Olomouc do širších souvislostí prostorových na dálkových cestách. Rekonstruuje trasu přes Moravu na základě písemných zpráv i archeologických dokladů od hranice s Čechami přes Olomouc až do Slezska. Uvádí mezi jiným i čtenářsky vděčný příběh o nočním přepadení biskupa Jindřicha Zdíka na cestě do Čech. Dost místa je věnováno pokračování polemiky o místě přechodu přes řeku Moravu s ním souvisejícím vedením cesty Olomoucí a funkci osídlení na Hradisku, pozdějším klášterním Hradisku. Nemyslím, že protagonisté této odborné pře změní své názory, mně osobně se však situace na základě dosud uváděných argumentů jeví tak, že přes brod vedla na Hradisko cesta místního významu, spojující tamní osadu s městem-hradem, zatímco hlavní stezka vedla nejkratší spojnici přes inundaci zhruba po trase, kterou vede dodnes hlavní cesta od nádraží do města a která se zřejmě za poslední tisíciletí nezměnila. Vzdálenost z města na Hradisko je sice stejně dlouhá, ale pak by ještě bylo třeba překonat další kilometr inundací, než by se dosáhlo spolehlivě suchého terénu na levém břehu

kronika

Moravy (viz obr. 12). Závěrem autor konstatuje, že Olomouc ležela na křižovatce popisované stezky západovýchodní a stezky severojižní, vedoucí po okraji pravobřežní terasy Moravy a vyznačené hustou sítí osídlení již od pravěku. Význam této stezky v 10. stol. klesal ve prospěch rostoucího významu západovýchodní spojnice.

V kapitole čtvrté, *Sidelní aglomerace s velkomoravskou tradicí*, se V. Dohnal zpočátku zabývá cizími (hlavně českými a polskými) vlivy v 10. století, projevujícími se na keramice. Poté se vrací v čase a podává přehled lokalit s nálezy hradištního období (6.-12.stol.) na Olomoucku a dochází k závěru, že „ve východní části Olomouckého kopce ... se už v 9. století nacházelo jakési centrum nadregionálního významu.“ Dále konstatuje výrazný nárůst hustoty i intenzity osídlení v 10. stol., kdy nacházíme sídlištní vrstvu na celém území „Hradu“ i Předhradí a uvádí archeologicky zjištěné sídliště na ul. Pekařské a písemnými prameny doložený kostel sv. Petra na Předhradí. Popisuje stratigrafii na rajském dvoře, kde byla odkryta vrstva z 10. stol. se zahloubenými objekty, překrytá pozůstatky valu a obě převrstveno navážkami s denárem Spytihněva II. (1055-1061), do níž byly zahlubovány hroby. V závěru kapitoly autor shrnuje své argumenty proti teorii o předkřesťanském kultovním místě na Michalském vršku a o přesunech sídla místních vládců a vyjadřuje své přesvědčení, že „dómské návrší se ... centrem stalo nejpozději v 8. stol. a toto jeho postavení se po celý raný středověk nezměnilo.“ K tomu je ovšem nutno připomenout, že samotné dómské návrší je dosud příliš málo prozkoumáno na to, aby bylo možno autorovo

přesvědčení přijmout bezvýhradně. Jako ve všech živých městech, kde je výzkum omezen, můžeme očekávat v budoucnosti další objevy podobného významu, jako byly ty na Povelu. Také přírodovědné rekonstrukce utváření krajiny v minulosti, až budou provedeny i pro Olomoucko, mohou přispět k rozhodnutí, zda předvelkomoravské centrum mohlo ležet na duně v inundaci (Povel) nebo zda ten byl spíše něčím jako strážní osadou na přístupu k centru. Vzhledem k obvyklému velkému plošnému rozsahu velkomoravských hradišť jistě tehdejší Olomouc zahrnovala „Hrad“ i Předhradí a preferování jedné lokality před druhou je za současného stavu výzkumu spíše „srdeční“ záležitostí autorů výzkumů, podobně jako tomu bylo v případě Starého Města (V. Hrubý) a Mikulčic (J. Poulik).

Kapitola pátá nese název *Přítomnost cizích válečníků* a zabývá se situací Olomouce po pádu Velké Moravy. Dokladem z tohoto období je val s oboustrannou kamennou plentou (poznámka recenzentky: v době, kdy už byla tato kniha v tisku, byla zjištěna roštová konstrukce valu), založený ve vrstvě z 10. stol. a překrytý (na rajském dvoře) onou navážkou s denárem Spytihněva II. Podle V. Dohnala dovoluje archeologická situace klášter vznik valu do druhé poloviny 10. stol. až na počátek 11. stol. a jeho zánik do první poloviny 11. stol. až k jeho polovině. On sám, bera v úvahu tehdejší politické události, se přiklání ke spodní hranici datování. Nesporný je původ tohoto typu opevnění v přemyslovské doméně. Dále autor krátce uvažuje o možném opevnění Předhradí palisádou a přechází zpět na dómské návrší, aby se poprvé zmínil o kostele sv. Maří Magdalény, podle jeho předpokladů

kronika

druhém olomouckém kostele (po sv. Petru na Předhradí), postaveném pro obyvatele hradu jako farní kostel se hřbitovem. Poslední část této kapitoly věnuje V. Dohnal vřazení Olomouce do historických souvislostí expanze přemyslovského státu: připisuje její ovládnutí buď Boleslavu I. nebo jeho synovi (tj. nejpozději v poslední čtvrtině 10. stol.), zatímco opevnění Přerovského hradu (val klešťové konstrukce, běžný v Polsku) je dokladem ovládnutí Moravy Boleslavem Chrabrým. Zánik obou valových opevnění spojuje s česko-polskými boji v letech 1019-1020.

Šestá kapitola s názvem *Kamenný hrad* je věnována nálezům 11. století, především opevnění, jak se sluší na hrad. Autor v něm rozlišuje tři fáze, z nichž do tohoto období patří nejstarší, doložená jen velmi torzovitě. Nelze ji archeologicky datovat přesněji než před 13. stol. V. Dohnal ji klade do druhé poloviny 11. stol. v návaznosti na kostel sv. Maří Magdalény. Takto opevněný Olomoucký hrad srovnává se soudobými hrady německými. Obširně se věnuje postupným objevům základů stavby, interpretované na základě zmínek v písemných pramenech jako kostel sv. Maří Magdalény: popisuje zdivo, hledá analogie k nezvyklému tvaru východního závěru, zdůvodňuje patrocínium. Hroby, nalézané na dómském návrší, zejména na rajském dvoře, jež byly bez doprovodného archeologicky datovatelného inventáře, považuje za příslušné k tomuto kostelu. A protože nejstarší klade do druhé poloviny 11. stol. podle již zmiňovaného denáru Spytihněva II., klade do stejné doby i tento kostel a rovněž hradbu jej chránící. Tento logický řetězec ovšem skrývá nebezpečí, že bude-li některý jeho článek budoucím výzkumem zpochybněn či předatován, zhroutí

se celý řetěz. Dále autor řeší otázku, proč se tento kostel nestal biskupským místo kostela sv. Petra na Předhradí. Konečně umísťuje knížecí palác do dosud neprozkoumaných prostor západně od hradního kostela sv. Maří Magdalény.

V sedmé kapitole *Centrální moc a úředlná knížata* podává autor přehled politických dějin olomouckého údělu a později moravského markrabství v rámci přemyslovského státu a římsko-německého císařství.

Kapitola osmá, s názvem *Duchovní centrum Moravy* je, jak napovídá název, věnována církevní architektuře. Je nejobsáhlejší, což odpovídá tomu, že průzkum tzv. Přemyslovského paláce byl hlavním důvodem archeologických výzkumů. Nejprve se autor věnuje stavbě časově první a nejdůležitější, tedy svatováclavské katedrále. Reaguje na diskuse o původním záměru stavitele a dochází k závěru, že stavebníkem byl kníže Svatopluk a stavěl ho od počátku jako nový biskupský chrám. Znovu se zabývá vzhledem průčelí a na základě ikonografických pramenů se přiklání k názoru, že románské průčelí bylo dvojvěžové. Přechází k popisu paláce a podává přehled dnes již skoro stoleté diskuse o jeho určení, tedy zda byl světský - knížecí nebo církevní - biskupský, a uměleckohistorické diskuse o stáří a původu jeho výzdoby. Uzavírá, že dnes převládá mínění o biskupském paláci jako vrcholně románském díle z druhé čtvrtiny 12. stol. Časově třetí stavbou byl románský ambit, objevený v r. 1975. I u něj V. Dohnal zevrubně rozebírá diskusi týkající se zpočátku funkce objevených zdí a později datace, jakož i otázkou Zdíkových stavebních záměrů v souvislosti s jeho cestou do Jeruzaléma a refor-

kronika

movanou kapitulou. Pozdější vývoj kapituly a s ním spjaté funkce staveb na severní straně katedrály je rekonstruován z výpovědí písemných pramenů, pro archeology jsou však některé závěry diskutabilní, protože jejich ověření by vyžadovalo prostudovat nepublikovanou dokumentaci výzkumu. Čtvrtou a poslední probíranou stavbou je východní budova, sloužící jako sídlo společně žijící kapituly. Řeší otázku podoby severovýchodního nároží komplexu ve prospěch varianty příslušnosti posledního, odlišného románského okna k východní budově, nikoliv k paláci. Popisuje pak další objevy stavebních prvků, související s pozdějšími přestavbami a přístavbami za biskupa Roberta 1202-1240, kdy palác soužil jako katedrální škola a sídlem biskupa se stala východní budova a zmiňuje přitom i odlišné názory některých historiků umění. Ke konci kapitoly se znovu zabývá dvěma typy opěráků u severní zdi katedrály a jejich datováním v souvislosti s událostmi známými z písemných pramenů.

Kapitola devátá s názvem *Nový Hrádek* se zabývá opevněním. O nejstarší zdi už byla zmínka v šesté kapitole, dále popisuje dodnes stojící hradbu s válcovou věží z kvádříkového zdiva, datovanou do 13. stol. Autor se původně domníval, že věž byla vestavěna do ubourané hradby, kterou tudíž kladl do 12. stol. Výzkum z r. 2000 prokázal, že zeď je naopak přístavěna k věži a je v ní průchod na parkán. V. Dohnal tedy nyní stavbu této hradby klade do 14. stol. a popisuje stavební vývoj parkánu. Těžištěm kapitoly je však objev zděných lichoběžníkovitých základů spojených obloukově vedenou zdí v sousedství dnešní kaple sv. Anny, před průčelím katedrály. Autor rekonstruuje tato

zdiva jako součást hradby s věžicemi, vystavěnou koncem 12. stol. a navazující delší rovnou zdí - kurtinou, dnes skrytou pod obvodovou zdí sv. Anny, na válcovou věž. Rázně odmítá druhou teorii, jež základy interpretuje jako přístavbu západního chóru katedrály. Hledá analogie a nachází je až v jihoitalských štaufských kastelech. Celou soustavu opevnění pak dává do souvislosti se zprávami z let 1207 a 1213 o přestavbách Olomouckého hradu, které ztotožňuje s Novým Hrádkem listin z let 1213, 1233 a pozdějších. Součástí opevnění 13. stol. byl dřevěný most přes vodní příkop, nalezený na západní straně hradu.

Kapitola desátá *Královražda a poznatky „navíc“* začíná stručným přehledem historických zpráv i hypotéz o vraždě Václava III. a pokouší se lokalizovat dům děkana Bartoloměje, v němž byl Václav tehdy ubytován. V oněch „poznacích navíc“ jsou shrnuty zmínky o různých útržcích zdí, podlah a dláždění, odkrytých na různých místech hradu, většinou mladších než ze 14. stol. Více se V. Dohnal zabývá kaplí sv. Jana Křtitele, postavenou v první polovině 15. stol. jako kapitulní knihovna a od první poloviny 16. stol. používanou jako hřbitovní kaple. Zmiňuje se též o výzkumu původně gotické studny na rajském dvoře a v závěru vypočítává dosud neuvedené hrobové nálezy.

Připojen je stručný chronologický přehled dějin Olomouckého hradu v pojednávaném časovém úseku a shrnující doslov.

Můžeme konstatovat, že v úvodu vyčteného cíle bylo dosaženo. Monografie důstojně uzavírá první rozsáhlou a významnou kapitolu výzkumů nejen archeologických, je velmi pěkně vypravena. Jak sám autor podotýká v závěru knihy, v

kronika

r. 2000 byla zahájena další etapa archeologických výzkumů v souvislosti s úpravami budov kapitulního děkanství na Arcibiskupské muzeum, které mohou přinést nové poznatky a korigovat závěry, učiněné na základě dnešních znalostí, ale tak to ve vědě vždycky bylo.

Chtěla bych však upozornit na jinou, v archeologii podstatnou věc: všichni víme, jakým problémem je zpracování terénních výzkumů, kolik času a pracovních sil vyžaduje, kolik výzkumů zůstává neřeky, ale desetiletí nepublikováno, až se některé změny v pozůstalosti se všemi problémy z toho vyplývajícími. Vezmeme-li v úvahu skutečnost, že V. Dohnal na publikaci pracoval již jako důchodce, zcela sám, bez materiálního a personálního zajištění, jaké svým badatelům i v důchodu poskytují vědecké instituce jako university a

ústavy Akademie věd, že vydání knihy nepodpořil grant žádné státní instituce, ba ani správce nálezů a jeho dlouholetý zaměstnavatel Vlastivědné muzeum Olomouc, takže V. Dohnal peníze na vydání knihy sháněl sám s pomocí Nadačního fondu Olomoucký hrad - ten už předtím umožnil dokončit průzkumné práce v terénu - musíme uznat, že rezignace na formu pramenné publikace (přičemž vážným badatelům jsou přístupny nálezové zprávy v archivu muzea a ve Státní vědecké knihovně v Olomouci) a volba formy populárně naučné byla jedinou možnou a musíme se s úctou sklonit před pravou hanáckou tvrdošijností, s níž autor dokázal přes všechny překážky, v krátkém čase od ukončení terénních prací, dojít úspěšně k cíli, jež sám sobě vytýčil.

*Drahomíra Frolíková,
ArÚ Praha*

Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci

Sdělení o činnosti v letech 2000 - 2001

Výbor VSMO

Výbor Společnosti pracoval v letech 2000-2001 ve stejném složení jako dříve: předseda doc. PhDr. Jiří V. Musil, Sc.C., 1. místopředseda PhDr. Milan Tichák, druhý místopředseda prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., tajemnice paní Astrida Kupková, pokladník ing. František Liber, ekonomka paní Bohumila Kühnová, předsedou revizní komise byl ing. Vítězslav Růžička, členkami revizní komise byly paní Anděla Gruntová a Libuše Strnadová. Členkou výboru byla v souladu se Stanovami VSMO nadále také ředitelka Vlastivědného muzea v Olomouci PhDr. Miloslava Hošková, CSc. Členy výboru byli MUDr. Oldřich Juryšek, mgr. Bohumír Kolář a ing. Jiří Lazebník.

Při výboru VSMO byly dále činny: 1. redakční rada a ediční komise ve složení: mgr. Kolář, doc. Musil, dr. Tichák a 2. komise pro zájezdy: ing. Liber, p. Kühnová.

Výbor se scházel pravidelně každé první úterý v měsíci (s výjimkou letních měsíců), na předem určená jednání výboru se dostavovali předsedové sekcí. Pořad výborové schůze obsahoval vždy: sdělení předsedy, tajemnice (mj. hodnocení úkolů stanovených na minulých schůzích), pokladníka, ekonomky, předsedy revizní komise, všech členů výboru, přizvaných hostů a předsedů sekcí, příležitost k diskusi, shrnutí jednání, hlasování o návrzích k činnosti výboru a Společnosti a o stanovených krátkodobých i dlouhodobějších úkolech. O každém jednání výboru byl proveden úřední zápis obsahující přehled projednávaných záležitostí, přijatých rozhodnutí, usnesení a uložených úkolů.

Spolupráce s Vlastivědným muzeem byla

kronika

velmi dobrá a probíhala v souladu s ustanoveními smlouvy o spolupráci mezi oběma institucemi. Předseda doc. Musil s paní tajemnicí Kupkovou opakovaně jednali s ředitelkou VMO o aktuálních otázkách a problémech spolupráce, paní ředitelka se podle možnosti účastnila schůzí výboru. Členové VSMO navštěvovali muzejní akce v hojném počtu, někteří z nich jsou kmenovými zaměstnanci VMO.

V květnu 2001 došlo k přestěhování kanceláře VSMO zpět do „domečku“ na 1. nádvoří muzea v důsledku změn v hlavní budově spojených s modernizací. Stěhování osobně provedli ing. Liber, doc. Musil a předseda Numismatické sekce, kteří vlastnoručně přestěhovali velmi levný nábytek (rozprodej patrně po konkurzu firmy) z býv. továrny Olfedo (u dř. areálu jatek „Na špičce“) pod dohledem paní tajemnice Astridy Kupkové.

V říjnu roku 2000 vyšlo 1. číslo dvouletního periodika VSMO pod názvem „*Vlastivědná společnost muzejní 1998 - 2000*“ (16 s., formát A4), navazující na dřívější ročenku Zpravodaj VSMO, která vycházela v letech 1972 (1. č.) až 1985 (č. 21-22). Redigoval a graficky zpracoval PhDr. M. Tichák ve spolupráci s redakční radou (Mgr. B. Kolář, doc. J. V. Musil).

V červnu 2001 byly vydány zbývající sborníky ze čtyř seminářů k životním výročím významných osobností Olomouce a regionu, které zorganizoval předseda VSMO v letech 1999 a 2000. VSMO se spolupodílela na vydání dvou ze čtyř sborníků příspěvků přednesených na seminářích. K vydání sborníků finančně přispěli podstatným dílem rodinní příslušníci, Okresní a Městský úřad v Olomouci, VSMO a předseda doc. Musil. Po edici sborníku k 100. výročí narození prvního profesora pedagogiky na olomoucké univerzitě Františka kardinála Tomáška a sborníku k 110. výročí narození prof. P. M. Habáně OP v roce 1999 se podařilo zajistit vydání sborníků:

1/ *J. V. Musil (red.) aj. doc. PhDr. Cyril Stejskal 31. 12. 1890 - 10. 9. 1969.*

Do sborníku přispěli: synovec doc. Stejskala, p. Jan Stejskal, jeho mírovský spoluvězeň dr. B. Konečný, PhD., Msgre. ThDr. A. Huvar, prof. J. Brozek z USA, historik psychologie prof. J. Hoskovec, proděkanka PdF UP PaedDr. M. Musilová, PhD., PhDr. M. Malotínová, CSc., prof. PhDr. J. Langmeier, CSc., prof. PhDr. Z. Matějček, CSc., Dr. med. K. F. Vykoupil, M. D. z Irska a J. V. Musil.

2/ *J. V. Musil (red.) aj. Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 - 17. 2. 1973.*

Úvod napsal prezident ČR Václav Havel. Autory dalších příspěvků jsou: děti a vnučka prof. Fischera, M. Emde Boas-Starkenstein, významný nizozemský sociolog prof. PhDr. I. Gađourek, Dr. h.c. z Nizozemska, prof. PhDr. Z. Vašíček ze Sorbonny, exsenátor doc. PhDr. K. Floss, doc. PhDr. L. Valenta, PhDr. B. Eliáš-Žáček, CSc. a J. V. Musil.

Změny s sekcích

Astrologická sekce: z funkce předsedkyně odstoupila PhDr. M. Tymonová z pracovních důvodů (změna místa působnosti) a do funkce byla výborem potvrzena nová předsedkyně, paní Ing. J. Faltýnková. Předseda poděkoval odstupující předsedkyni AS za přínosnou práci ve Společnosti.

Sekce Historická Olomouc: činnost sekce, založené v 70. letech ing. Josefem Kšírem, byla po mnohaleté přestávce obnovena pod vedením pana Jana Kadlece. Sekci, které hrozil v polovině 70. let zánik a sloučení se sekci Historickou, vedl v letech 1978 až do r. 1982 J. V. Musil z podnětu tehdejšího čestného předsedy VSMO prof. Jana Kabelíka (po smrti ing. Kšíra) a předsedy tehdejší revizní komise ing. Františka Caletky. Ze skomírající sekce, které se obětavě ujal zprvu člen MF Jaroslav Dopita, činný tehdy velmi angažovaně rovněž v Numistické sekci. Sekce HO zahájila obnovenou činnost 20. března 2001 ve Václavkově sále KVM. Sekce Historická Olomouc prezentuje informace o vlastní činnosti v rámci VSMO

kronika

na internetové stránce www.volny/historicka.ol.

Hudební sekce: na základě podnětu pana Josefa Kolíska bylo opakovaně jednáno o zřízení Hudební sekce VSMO. Předseda opakovaně jednal s doc. PhDr. Pavlem Kvapilem. CSc, o tom, že by se ujal vedení sekce. Podle dohody byla sekce ustavena ke konci roku a činnost rozvine v r. 2002.

Vývoj členské základny po obnovení Společnosti

Zpravodaj Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci, který začal vycházet v r. 1972 (1. ročník, 1. číslo) uvádí v rubrice „Zprávy o činnosti VSMO“ pravidelně údaj o počtu členů. Podáváme přehled početního stavu členské základny v letech 1973-1984 a v letech 1998-2001, kdy po nástupu současného předsedy, byla opakovaně provedena důsledná revize vč. aktualizace stavu členské základny VSMO. V následujícím přehledu je uveden počet členů v poměru rok a počet členů (Rok: N členů). 1973: 736, 1974: 827, 1975: 832, 1976: 875, 1977: 881, 1978: 908, 1979: 920, 1980: 931, 1981: 1010, 1982: 1030, 1983: 1064, 1984: 1045.

Údaje o početním stavu členské základny z let 1985-1997 jsou tč. nedostupné.

1998: 881, 1999: 730, 2000: 731, 2001: 706.

Pozn.: Přehled neobsahuje pro období 1973-1997 rozlišení z hlediska příspěvkové kázně členů (zpětně nelze získat validní údaje); od ustavení nového výboru při volbě v r. 1998 je na základě rozhodnutí výboru toto hledisko důsledně zkoumáno (z 881 členů v r. 1998 příspěvek zaplatilo pouze 630 platících členů). Ekonomka B. Kühnová spolu s pokladním ing. F. Liberem od té doby vykonali osobními návštěvami dostupných členů Společnosti mnoho pro snížení stavu neplatících. Rovněž někteří předsedové sekci prospěli zlepšení platební kázně tím, že příspěvky vybírají během akcí sekce na konci a počátku roku. Osobní kontakt uspokojuje mnohé navštívené členy, posiluje jejich vědomí sounáležitosti se Společností a prospívá rovněž snížení nákladů na poštovné v době současné přetrvávající finanční tísně Společnosti, jejíž činnost není pravidelně dotována ze zdrojů státu či místní samosprávy.

Činnost VSMO v letech 2000 - 2001

Činnost VSMO v r. 2001 probíhala jako obvykle podle ročního plánu. Těžiště činnosti je práce v sekcích. Pro veřejnost pořádala Společnost Muzejní čtvrťky, zájezdy, poradenskou činnost, přírodovědné a vlastivědné vycházky. V přehledu uvedeme rovněž aktivity z roku 2000, které nebyly publikovány ve Zprávách VMO č. 280.

Muzejní čtvrťky, koncerty

23. 11. 2000 - Prof. PhDr. Jiří M. Veselý OP: Velehrad v makedonské Ochridě na základě vlastních archeologických výzkumů (barev. diapozitivy). K 92. narozeninám prof. Veselého (15. 11.) organizoval a uvedl předseda VSMO doc. Musil.

7. 12. 2000 - Helena Lisická: Tradice a jejich význam v mé práci. Přednáška s besedou k životnímu výročí paní spisovatelky (26. 11.). Hudební úvod prof. A. Schindler. Organizoval a besedu řídil doc. Musil.

15. 12. 2000 - Vánoční koncert komorního pěveckého sboru DVOŘÁK: Koledy a pastorely. Dirigent: Eduard Novák, sóla: Alena Křepská a Irena Večeřová, varhany: Jan Gottwald. Pořad smíř. kom. sboru, s nímž navázal předseda VSMO úzkou spoluprací v r. 1998, uvedl doc. Musil.

20. 12. 2000 - Doc. PhDr. J. V. Musil, CSc.: 110 výročí narození Doc. PhDr. Cyrila Stejskala. Přednáška s besedou.

22. 3. 2001 - PhDr. Josef Bláha: Jak se jedlo ve středověku / Dějiny jídla v Olomouci. Jako doprovodnou akci k výstavě KVM o historii a současnosti Olomoucké archeologie uspořádala ve spolupráci s muzeem Archeologická sekce VSMO, uvedl předseda sekce prof. PhDr. L. Václavěk, CSc.

10. 5. 2001 - Mgr. Pavlína Procházková: Nejstarší osídlení Olomouce. Uspořádala sekce Historická Olomouc, uvedl předseda sekce J. Kadlec.

24. 5. 2001 - PhDr. Vladimír Spáčil: O historii olomouckých hřbitovů. Uspořádala sekce Historická Olomouc, uvedl předseda sekce J. Kadlec.

kronika

22. 5. 2001 - Písničky pro malé, větší, starší a pokročilí: II. Koncert hudební skupiny Dětského domova v Olomouci ve spolupráci s VSMO.

27. 9. 2001 - Slavostní koncert u příležitosti 160. výročí narození Antonína Dvořáka v provedení smíšeného komorního sboru Dvořák. Uspořádal výbor VSMO spolu s vedením sboru. Uvedl PhDr. Milan Tichák, 1. místopředseda VSMO v zastoupení předsedy doc. J. V. Musila.

11. 10. 2001 - Mgr. Irena Kubešová: Kamenné stopy barokní Olomouce. Uspoř. sekce Historická Olomouc, uvedl předseda sekce J. Kadlec.

25. 10. 2001 - Vladimír Gračka: Objevovaná Olomouc. Uspořádala sekce Historická Olomouc, uvedl předseda sekce J. Kadlec.

15. 11. 2001 - MUDr. Anna Folprechtová, Doc. PhDr. J. V. Musil, CSc.: Vzpomínka na Prof. MUDr. Jana Kabelíka, DrSc. k 140. výročí narození prof. Kabelíka organizoval a vedl předseda VSMO doc. J. V. Musil.

20. 12. 2001 - Vánoční koncert smíšeného komorního sboru Dvořák: Sóla: Alena Křepská, Irena Večeřová. Uvedl: J. V. Musil

Přednášky, besedy, prezentace nových publikací, referáty a symposia

23. 3. 2000 - Ing. Jiří Lazebníček: Příroda a krajina země sopek, vodopádů a ledovců - Island (doplněno promítáním 350 diapositivů). Poznatky a dojmy z cesty po Islandu přednesl předseda přírodovědecké sekce VSMO.

19. 10. 2000 - Beseda s publicistou a komentátorem Jiřím Ješem z Prahy v Muzeu umění. Uspořádala Literární sekce.

2. 11. 2000 - Beseda s olomouckým básníkem a výtvarníkem Milošem Holcem v Muzeu umění. Uspořádala Literární sekce.

20. 10. 2000 - Sekce pro dějiny lékařství VSMO: XV, Zapletalův a Wondrákův medicínsko-historický den. Odborné sympozium k uctění vědců, pedagogů a vlastivědných pracovníků. Program:

1/ Prim. MUDr. Jaroslav Obermajer, CSc., doc. RNDr. Vítězslav Orel, CSc. - Nenaplněný odkaz MUDr. Vladimíra Zapletala (ke 100. výr. narození),

2/ Prof. MUDr. Milan Slavětínský, CSc. - Ke 100. výročí narození prof. MUDr. Miloslava Matouška DrSc.,

3/ Prim. MUDr. Pavel Maňák, CSc. - Olomoucký pobyt a olomoučtí přátelé Ludwiga Wittgensteina,

4/ Prim. MUDr. Jaroslav Obermajer, CSc. - Historie hladu na mincích a medailích,

5/ Plk. MUDr. Josef Šváb - Příčiny úmrtí německých vojáků ve vojenské nemocnici Kl. Hradisko v I. 1939-45. Uspořádala Sekce dějin lékařství v malé posluchárně Teoretických ústavů LF UP. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecký, DrSc. Předseda sekce Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., místopředseda VSMO.

14. 11. 2000 - Příprava ke sběru zchovalých a současných národopisných zvyků v oblasti Hané. Úvodní slovo PhDr. M. Hošková, CSc., ředitelka KVM. Připravila a vedla doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc., předsedkyně Národopisné sekce.

30. 11. 2000 - Prezentace publikace Slovanské gymnázium literární (antologie z lit. díla absolventů a pedagogů SG a České reálky v Olomouci), vydané zásluhou ředitelství SG a sekci VSMO: SG, Literární a Reálka.

8. 12. 2000 - Sekce pro dějiny lékařství VSMO: 167. (209.) pracovní schůze. Program:

1/ Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc. - 100 let od první učebnice psychiatrie v našich zemích,

2/ Prof. RNDr. Milan Hejtmánek, DrSc. - 50 let Biologické společnosti v Olomouci,

3/ Prim. MUDr. Pavel Maňák, CSc. - Ošetření střelných poranění - ohlédnutí do historie. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecký, DrSc. Předseda sekce: Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., místopředseda VSMO.

23. 2. 2001 - Sekce pro dějiny lékařství VSMO: 168. (210.) pracovní schůze. Program:

kronika

1/ Prof. MUDr. Karel Trnavský, DrSc. - Bechtěrevova choroba u Karla Čapka,

2/ Prof. RNDr. Vítězslav Kolek, CSc. - Historický pohled na českou bronchologii,

3/ PhDr. Zdeněk Kašpar - Nemoc Viléma Prusinovského - byl otráven? Místo konání velký sál rektorátu UP, po programu prohlídka Informačního centra UP ve „Zbrojnici“, doprovodný výklad podal Prof. RNDr. Milan Hejtmánek, DrSc. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecský, DrSc. Předseda sekce: Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., místopředseda VSMO.

8. 3. 2001 - Doc. PhDr. Pavel Kvapil, CSc., přednáška o otázkách zápisu lidových písní z Hané. Uspořádala Národopisná sekce, uvedla předsedkyně sekce PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc.

12. 3. 2001 - Beseda s básníkem a lékařem MUDr. Aloisem Volkmanem. Literární sekce VSMO, v besedním sále Muzea umění, besedu řídil předseda sekce Mgr. Bohumír Kolář.

27. 4. 2001 - Sekce pro dějiny lékařství VSMO: 169. (211.) pracovní schůze. Program:

1/ MUDr. František Juráň (Lázně Teplice n. B. a. s.) - proměny lázeňské léčby ve 20. století,

2/ Doc. MUDr. Jan Báňa, CSc. - Vzpomínka na zakladatele Obzinovy tiskárny u příležitosti 130. výročí jeho narození,

3/ Doc. PhDr. František Valouch, CSc. - 100 let od narození spisovatele Eduarda Valenty,

4/ Prof. MUDr. Milan Slavětínský, CSc. - K životnímu jubileu historika lékařství MUDr. Johanna Kuxe. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecský, DrSc. Předseda sekce: Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., místopředseda VSMO.

28. 5. 2001 - Genealogie a počítač. Diskusní večer o moderních badatelských metodách v oboru genealogie uspořádaný v VMO Genealogickou a heraldickou sekci vedl předseda sekce Ladislav Talanda.

21. 6. 2001 - PhDr. Milan Tichák: Olomouc jako dávné sídlo krajské správy. Přednáška pro členy

sekce Historická Olomouc. Udvedl předseda sekce,

22. 6. 2001 - Sekce pro dějiny lékařství VSMO: 170. (212.) pracovní schůze. Program:

1/ Prof. MUDr. Zdeněk Kojecský, DrSc., Prof. MUDr. Miroslav Vykydal, DrSc. - 110 let od narození Prof. MUDr. Josefa Blatného - zakladatele I. interní kliniky v Olomouci.

2/ Doc. MUDr. Karel Kubiena, CSc. - Osobní vzpomínka na Prof. MUDr. Václava Vejvodského, DrSc. (ke 105. výročí jeho narození),

3/ Prof. MUDr. Milan Slavětínský, CSc., Historik medicíny a městský lékař v Olomouci MUDr. Johann Kux. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecský, DrSc. Předseda sekce: Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., místopředseda VSMO.

20. 9. 2001 - Beseda s recitačním a hudebním programem k uctění 100. výročí narození Jaroslava Seiferta. V besedním sále Muzea umění připravila Literární sekce VSMO.

2. 10. 2001 - XVII. Zapletalův a Wondrákův den. Brno: Technické muzeum. Program:

1/ Prof. Kojecský, prof. Vykydal - dtto jako 22. 6.,

2/ Prof. MUDr. L. Páč, CSc. (Brno) - Významná výročí brněnských anatomů - prof. C. Lintze, prof. O. Wölkra, prof. K. Hory a prof. P. Poláčka,

3/ PhDr. J. Kalendovská (Brno) - Písemná pozůstalost profesora Josefa Sajnera,

4/ Prof. M. Slavětínský, CSc. - Olomoucká vzpomínka na profesora Josefa Sajnera.

12. 10. 2001 - Sekce dějin lékařství VSMO: 171. (213.) pracovní schůze. Program:

1/ Prof. MUDr. Oldřich Ošťádal, CSc. - Historie eradikace humánní a bovinní tuberkulózy v okrese Olomouc,

2/ Prof. MUDr. Vladimír Mihál, CSc. - Vývoj protinádorové léčby v dětském věku, současný trend,

3/ MUDr. Anna Folprechtová - Hygienická služba v okrese Olomouc od počátků po dnešek. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecský, DrSc. Předseda sekce: Prof. MUDr. Boris

kronika

Mrňa, DrSc., místopředseda VSMO.

15. 10. 2001 . Doc. PhDr. Eva Doupalová, CSc.: Moravská lidová pověst v současnosti. Uspořádala Národopisná sekce VSMO, uvedla doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc., předsedkyně sekce.

18. 10. 2001 - Prezentace nové publikace Olomoucké hřbitovy a kolumbária vydané ke 100. výročí založení Ústředního hřbitova v Olomouci za přítomnosti členů autorského kolektivu (Josef Bláha, Bohumír Kolář, Vladimír Spáčil, Milan Tichák a fotograf Libor Teichmann). VSMO podpořila vydání knihy.

Zájezdy

5. 5. 2001 - Českomoravská vysočina, kraj Bedřicha Smetany a Bohuslava Martinů. Autobusový zájezd před hrad Svojanov do Poličky, Litomyšle a Moravské Třebové. Vedli B. Kühnová a Ing. F. Liber.

2.-6. 6. 2001 - Slovensko: Čachtice, Topolčianky, Bojnice, Lúčky, Turčanské Teplice, Strečno. Dvoudenní autobusový zájezd. Vedli B. Kühnová a Ing. F. Liber.

Exkurze

19. 5. 2001 - Dřeviny v areálu Fakultní nemocnice v Olomouci. Dendrologickou vycházku vedl Ing. Jiří Lazebníček, předseda Přírodovědecké sekce.

26. 5. 2001 - Lužní lesy Litovelského Pomoraví (trasa: Horka nad Moravou - Tři Mosty - Sedlisko). Botanickou exkurzi vedl předseda Přírodovědné sekce Ing. Jiří Lazebníček.

16. 6. 2001 - Za dřevinami, bylinami a houbami

přírodní rezervace Doubrava v CHKO Litovelské Pomoraví. Botanickou a mykologickou exkurzi vedl Ing. Jiří Lazebníček, předseda Přírodovědné sekce.

8. 9. 2001 - Ing. Jiří Lazebníček: Za rostlinami a houbami do loštických lesů. Mykologickou exkurzi uspořádala Přírodovědná sekce.

29. 9. 2001 - Houby lesů v okolí Hrubé Vody. Mykologickou exkurzi vedl Ing. Jiří Lazebníček, předseda Přírodovědné sekce VSMO.

Vycházky

9. 6. 2001 - PhDr. Milan Tichák. Po stopách olomoucké historie na Michalském návrší (v okolí chrámu sv. Michala „Na Hradě“, kolem Žerotínova náměstí). Vycházku uspořádala sekce Historická Olomouc. Uvedl předseda sekce HO Jan Kadlec.

23. 6. 2001 - Jan Kadlec, předseda sekce Historická Olomouc: Památkové objekty na Petrském pahorku mezi arcibiskupským palácem a náměstím Republiky.

8. 9. 2001 - PhDr. Milan Tichák: Dómské návrší. Pořádala sekce Historická Olomouc. Uvedl předseda sekce Jan Kadlec.

22. 9. 2001 - Ing. Jiří Zítka: Hradby olomoucké pevnosti. Pořádala sekce Historická Olomouc. Uvedl předseda sekce Jan Kadlec.

Mykologická poradna

V roce 2001 byla otevřena jako v minulosti. Vedli ji každé pondělí od 15.00 do 16.30 hod. prof. RNDr. Bronislav Hlůza, CSc. a Ing. Jiří Lazebníček. Umístěna byla v „domečku“, kam byla v květnu 2001 přestěhována kancelář VSMO.

J. V. Musil

OBSAH

1. Hlavní články

Hauptbeiträge

Strategická pozice Olomouce v letech 1935-1945 1

Strategische Lage der Stadt Olmütz in den Jahren 1935-1945

Josef Bartoš

K pozdní tvorbě Vladimíra Vašíčka, nestora moderního českého malířství druhé poloviny dvacátého století 17

Zum späteren Schaffen des Vladimír Vašíček, mährischen Nestors der modernen tschechischen Malerei der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts

Josef Maliva

Nález zlatých mincí 14.-17. století v Uničově roku 1911 (Nálezy č. 3 533) 25

Část depotu z majetku olomouckého muzea - I. Uherské ražby

Schatzfund von Goldmünzen aus dem 14. bis 17. Jahrhundert in Mährisch

Neustadt im Jahr 1911 (Funde Nr. 3533)

Ein Teil des Depots aus dem Besitz des Olmützer Heimatkundemuseums - I. Ungarische Prägungen

Věra Michnová

K barokní úctě Panny Marie Loretánské v Olomouci 45

Zur barocken Verehrung der Mutter Gottes Maria von Loretto in Olmütz

Leoš Mlčák

Novokřtěnská fajáns ve sbírkách Arcibiskupského paláce v Olomouci 55

Wiedertäufer-Fayence in den Sammlungen des Erzbischöflichen Palais in Olmütz

Jiří Pajer - Martin Kalina

2. Drobnosti

Kleinigkeiten

Prof. MUDr. Antonín Mores 62

24. 5. 1908 Skoronice - 1. 2. 1997 Olomouc

Prof. MUDr. Antonín Mores

24. 5. 1908 in Skoronice - 1. 2. 1997 in Olmütz

Pavel Urbášek

K jubileu doc. PhDr. Josefa Malivy 66

Jubiläum des Doc. PhDr. Josef Maliva

Hana Myslivečková

K antické sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci 71

Zur antiken Sammlug des Heimatkundemuseums in Olmütz

Tomáš Motlíček

Zpráva o zájezdu českých medailérů do Itálie v květnu 2001 76

Reisebericht der tschechischen Medailleure nach Italien im Mai 2001

Zdeněk Přikryl

Hrací zařízení Spaethe z hudebního fondu Vlastivědného muzea v Olomouci 78

Mechanisches Musikwerk Späthe aus dem Musikfond des Heimatkundemuseums in Olmütz

Xenie Sofková

3. Kronika

Chronik

Olomoucký hrad v raném středověku (10. až první polovina 13. století) 81

Die Olmützer Burg im frühen Mittelalter (vom 10. Jahrhundert bis zu der Mitte des 13. Jahrhunderts)

Drahomíra Frolíková

Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci 85

Sdělení o činnosti v roce 2000-2001

Museumsgesellschaft für Heimatkunde in Olmütz

Mitteilung über ihre Tätigkeit in den Jahren 2000 und 2001

Jiří V. Musil

Pokyny pro autory

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci otiskují původní vědecké články a odborné práce přírodovědných i společenských oborů. Dále uveřejňují drobná odborná sdělení z uvedených oborů, recenze, články k jubileím atp.

Přednostně jsou uveřejňovány práce související s programem Vlastivědného muzea v Olomouci.

Úprava rukopisů

Rukopis musí obsahovat (1) nezkrácené jméno a příjmení autora, (2) český název příspěvku a jeho cizojazyčný překlad, (3) text odpovídající ČSN 88 0220 - úprava rukopisu pro sazbu. Příspěvky jsou psány strojem černou páskou po jedné straně kancelářského papíru (ne průklepového) formátu A4 (210 x 297 mm), 30 řádek na stránku s 60 úhozy na řádku. Text začíná 25-30 mm od horního okraje a 25-30 mm od levého okraje stránky; ukončen je nejméně 15 mm od dolního okraje. Titulky, ani žádná jiná slova v textu nepište velkými písmeny. Hierarchii titulků označte na okraji textu (např. T-1, T-2, T-3). Používejte kulaté závorky. Poznámkou „pet“ na okraji listu lze navrhnout petitové partie.

Tabulky zařaďte za rukopis na zvláštních listech a označte je názvem a vysvětlivkami. Obrazové přílohy je nutno co nejvíce přizpůsobit zrcadlu Zpráv (tj. 165 x 240 mm). Kresby musí být tuší na bílém nebo průsvitném papíru. Síla čar a velikost písmen popisu musí být úměrná předpokládanému zmenšení. Fotografie (jen černobílé) musí být ostré a kontrastní na lesklém papíru. Na zadní straně je označte jménem autora, zkráceným názvem práce a číslem obrázku. Popisky k obrázkům (součást formátu!) jsou přiloženy na zvláštním listu s označením Obr. (fig.) - číslo - název (popř. datum a autor nebo pramen). Články mohou být zpracovány i na PC AT v prostředí WORD, AMI PRO nebo v T 602 (kódování v LATIN 2). Text musí být psán bez zarovnávání vpravo, bez ohledu na počet úhozů v řádku. Při zpracovávání tabulek je nutné používat tabelátoru („Tab“ na klávesnici), ne mezerník. K disketě nezapomeňte přiložit vytištěný text, popřípadě poznámky.

Při psaní společenských příspěvků je doporučeno používat poznámek (tj. číslo bez závorky nebo kroužku vysunuté nad řádek).

V přírodních vědách doporučujeme používat jména autora a letopočet v závorce. Základní pravidla citací obsahuje ČSN 01 0197 (Bibliografické citace). Seznam literatury obsahuje jen citované práce. Je-li tomu jinak, je nutno tuto skutečnost výslovně uvést.

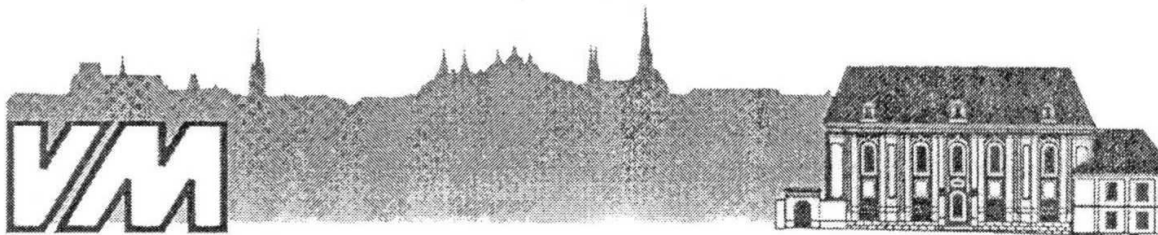
U původních prací připojte cizojazyčný souhrn, který informuje o obsahu práce a nových poznatcích. Připojte jej v některé ze světových řečí u všech článků, které mohou mít význam pro zahraniční čtenáře, neboť Zprávy VMO jsou odebírány i v cizině.

Po dohodě s redakcí je možno přijmout i celý cizojazyčný příspěvek s českým souhrnem.

Na konci příspěvku uveďte plnou adresu autora včetně akademických titulů a poštovního směrovacího čísla (4).

Rukopis musí být dodán ve dvou exemplářích.

Zaslané příspěvky jsou projednány v redakční radě. O přijetí článku bude autor vyrozuměn písemně a vydavatel s ním uzavře písemnou smlouvu obsahující podmínky ve smyslu autorského zákona.

VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLMOUCI

náměstí Republiky 5

tel.: 068/55 15 111, fax: 068/52 22 743

E-mail: vmo@vmo.cz

Internet: www.vmo.cz

Návštevni doba:

duben - září mimo pondělí od 9 do 18 hodin,

říjen - březen mimo pondělí a úterý od 10 do 17 hodin

Služby poskytované VMO:

Pronájem výstavních prostor pro pořádání výstav organizacím i soukromým osobám.

*

Pronájem přednáškového sálu.

*

Vystavování vývozních povolení.

*

Konzultace s odbornými pracovníky poskytované studentům středních a vysokých škol.

*

Odborné poradenství v rozsahu zastoupených oborů.

*

Určování hodnoty starožitností.

*

Terenní průvodcovská činnost (Přírodovědný ústav).

*

Přednášková činnost.

*

Péče o kulturní dědictví, jeho zhodnocení a prezentace.

*

Činnost v oblasti archeologické památkové péče.

Archeologické zrcadlení

Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas.

Cokoli pod zemí je, to doba na světlo vydá. (Horatius, Listy 1, 6, 24)

Vážený čtenáři,

ačkoliv heslem mnoha dnešních lidí je přítomnost a nechuť ohlížet se do minulosti, přece někdy pohled do starých dob potěší a ve víru moderního života na přelomu tisíciletí uklidní. Z minulosti si lze brát poučení, minulost nám může být měřítkem našich činů, ale k jejímu poznání potřebujeme hmotné, písemné či jiné doklady. Tato kniha, kterou právě začínáte číst a která využívá řeči archeologických pramenů, jakož i odvěké síly lidského slova a působivosti barevných obrazů, by chtěla ve Vaší mysli, a snad i ve Vaší duši, vyvolat *Archeologické zrcadlení*.

Proč právě tato slova byla zvolena jako titul knihy? Pravdou je, že náplň následujících stránek bylo možno vyjádřit i jinými stejně vzletnými a neméně přiléhavými metaforami. Kupříkladu „*Obnovený kontakt*“, „*Ariadnina nit*“ nebo jen tak obyčejně „*Znovunalezená realita*“. Všechna přirovnání se snaží vyjádřit něco nepostizitelného, co již odedávna charakterizuje vztah lidstva ke své vlastní minulosti a již více než sto let i vztah veřejnosti k mladému vědnímu oboru, jímž archeologie bezesporu stále je. Smyslem práce všech archeologů je poodkrýt roušku, již milosrdný čas zakryl úspěchy a prohry našich předků, obnovit s nimi kontakt, který nás tak vzrušuje i děsí, zmapovat bílá místa historie a konečně dát každému zvědavému člověku do ruky „nit“, která by ho provedla labyrintem dějin, aniž by zabloudil.

Oblast střední Moravy, již je věnována tato kniha a která byla dosud nástroji archeologů zkoumána jen nahodile, si zvýšenou pozornost plně zaslouží. V pravěku to byl region s klíčovým významem na spojnici obchodních a civilizačních cest mezi jižní a severní Evropou a v době historické zde byla pěstována vysoká duchovní i hmotná kultura. V našich muzeích sice není takové množství sbírkových předmětů z drahých kovů, jako je tomu jinde v Evropě, exponáty nemají tolik vnějšího lesku, ale o to více údajů poskytnou poučenému zájemci ze své vnitřní hodnoty. Tomuto cíli jsou podřízeny i následující texty.

Tematicky jsou rozděleny do tří částí. Širší souvislosti archeologické práce v minulosti a neformální, ale upřímný dík významným badatelům předcházejících generací jsou uvedeny v části první. Výsledky nedávných záchranných výzkumů s akcentem na význam a hodnotu jednotlivých nálezů zachycuje následující blok textů. A konečně specifické problematice archeologických výzkumů v samotném historickém jádru Olomouce je věnována poslední kapitola knihy. Její hodnotu zvyšuje vědomí významu bývalého hlavního města Moravy, jehož dějiny jsou dosud málo objasněné a skrývají tudíž četná překvapení.

Zcela konkrétním přáním autorů knihy je splatit dluh, který vznikl v uplynulých letech a který olomoucká veřejnost bolestně cítila jako nedostatek informací o nových archeologických objevech z Olomouce a širší oblasti regionu. Tato první splátka je podložena prací spojenou se stovkami záchranných archeologických výzkumů na četných a rozsáhlých stavbách poslední doby. Námaha se však bohatě vyplatila, neboť již dnes je zřejmé, že tato oblast se začíná rychle vymaňovat ze zanedbanosti minulých let. Množství archeologických nálezů a s nimi spojených důležitých informací o životě našich předků roste téměř geometrickou řadou a nutnost uspokojovat právo veřejnosti na informace se stává nedílnou součástí činnosti pracovníků na úseku archeologické památkové péče.

Věříme, že procházka minulostí Vašeho města či Vašeho regionu, kterou nabízíme, nebude pro Vás promarněným časem a že procítíte nadšení, se kterým pracují archeologové v terénu i v tichu svých pracoven - lopatou i počítačem.

Restaurace **NA SČESTÍ**

Šubová 4, Olomouc - Chválkovice Otevřeno: denně od 10.30 - 22.30 hod.

Telefon: 068/531 61 71, 0602 543 928, 0606 960 470

Nabízíme:

- + teplá jídla po celý den +
- + pečená selata na objednávku v krbu +
- + možnost pořádání svatebních, rodinných a jiných oslav +

**K příjemnému posezení srdečně zvou
majitelé a personál restaurace**

**Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
ročník 2001, číslo 282**

Vedoucí redaktor: PhDr. Miloslava Hošková, CSc.
Odpovědný redaktor: RNDr. Vlastimil Tlusták, CSc.
Odborný a výkonný redaktor: Mgr. Věra Michnová
Grafická úprava: Jaroslav Závora
Grafická úprava obálky: Hana Mikulková
Adresa redakce: Vlastivědné muzeum v Olomouci
náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, ČR
tel.: +420 68/55 15 111
fax: +420 68/52 22 743
e-mail: vmo@vmo.cz
Vydává: Vlastivědné muzeum v Olomouci
Tisk: J. Z. Olomouc

Mitteilungen des Heimatkundlichen Museums in Olomouc
Jahrgang 2001, Heft Nr. 282
Redaktion: PhDr. Miloslava Hošková, CSc.
Anschrift der Redaktion:
Heimatkundliches Museum in Olomouc
náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, CZ
tel.: +420 68/55 15 111
fax: +420 68/52 22 743
e-mail: vmo@vmo.cz

Reports of Museum of National History and Arts in Olomouc
Volume 2001, Number 282
Editor: PhDr. Miloslava Hošková, CSc.
Address:
Museum of National History and Arts in Olomouc
náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, CZ
tel.: +420 68/55 15 111
fax: +420 68/52 22 743
e-mail: vmo@vmo.cz

ISSN 1212-1134